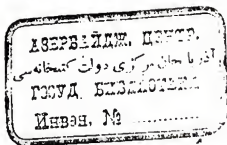

Ени мактаб

1927 №1-12

چکی مکتب

5

پیل:

1927

1

سای:

21

یانوار

آذربایجان خلق سارف قومساری

رونی علمی سوانسک قچی به راغوری بوله سی اورغانی

آذربایجان دولت نشریاتی

باکی - 1927

باش مطبوعات مديركى نومرو 632

تيراز 2,000

باكو آذونشريك II مطبعهسى-1927

قاسم اسماعيلوف كودجيسى نومرو 2.

عمومی قسم.

کوردو کلهریم.

بازانی: م. قلی یوف.

بن قوبله قضاسی نیک کهریده قالمیش بیر رایونوندا آنیخ دائرہ سی نیک کند شوراسی سہ چکیلہ رینده اشتراک ایدہ یلیدیم. بورادا خورای، سوا زال، لہ کەر و آنیخ آدیندا دورت کند ابلہ اطرافلیجا تانیس اولدوم. بو کند لہردہ اورتورانلاریک بونوک قسمی تورکلەر اولوب تورک و لڑکی دیبلہ رینده دانیشیرلار (لڑکی دیلینی اونلارلا قوشو اولدوقلاری ایچین ییلرلہر). کندیلہر ایلہ صحبت ایتدیم. موزدورلار و سہ چکی اجلاساریندا اولدوم، مکتبلہری او کرہ ندیم. سہ چکی قامانیاسی بو یہرلہردہ ضعیف کیچدی: قادینلار سہ چکی حساباتی اجلاسینا کلہ دیلہر. بیر چوق اورتا کندیلہر سدن محروم ایدیلدیلہر و بویله..... اورتالاریک سدن محروم ایدیلہلہری کندیلہرہ چوق ییس تاثیر باغیشلادی. مثلاً: بیر سورو کلفتی، بیر جیفت او کوزی، ییس داخماسی، نورما داخلتیدہ ایکی-اوج دیساتین یہری اولان بیر کندلی بیر نفر باتراقی نو کر ساقلادیغی ایچین سہ چکی حقیندن محروم ایدیلیمیشدی و بونوک کیی 20 - 30 قویونو اولان بیر نیچہ کندلی یہ بیر نفری اورتاق اولوب جووان ساقلادیقلاریندان سہ چکی حق ویریلہمیش ایدی. کندیک اورتاباب ثلہ متلہرینی ساکت ایتمکدن اوترو اونلارا سہرینی قبتارماق لازم کورولدو.

بو کندلہر مدنیت جہتیندن چوق کهریدہ دیرلہرز. قادینلاری اجلاسہ کوچ

ایله کتیر بر دیله. کندیلهر بو وبا دیگر مسئله بی وبریلن ابضاحاتلاری چوق
چین قبول ایدر دیله. ایکی کنده مکتب یوق ایدی. اوشاقلار قومشو
کندیک مکتبته کتیمه ییر دیله. کندلهر یک هیچ ییر سینده قولوب قرائت
کومه سی موجود د کیلدی.

بو دائره ده ابضاحاتی قامانیلار آباریلیب، بیر چوق دانیشقلار
کیندی.

هر شیدن زیاده قاباقجا موزدورلاریک حاضریق اجلاسینی چاغیرماق کندیک
آشاغی طبقه سی اوزرینده یک کوزل تأثیر باغیشلادی. اورتا باب کندیلهری
سوغوتماق ایچین اجلاسی چوق احتیاطلی چاغیرماق لازیم ایدی. حتی
اورتالاردان بیر نیجه سی ده بورادا اشتراک ایدر دیله.

موزدورلار بو اجلاساردا کندی مسئله لرته آییق و دوشونجه لی بیر صورتده
یانشیر، قویولان نامزدلری غایت دقنلی محاکمه ایله ییر دیله. موزدورلار
اجلا سیندا سه چکی حقیندان محروم ایدیلن آداملار باره سینده کورولان
حق سیزلیقلاردا کوزدن کیچیریلدی. موزدورلار اجلاسی قولاقلار طرفیندن
قوغولمیش موزدورلاری جانلاندیردی و تشکیل ایندی.

کله چکده ابضاحاتی و تشکیلاتی بیر چوق ایشلر کورمک لازمدیر که،
موزدورلار، اجلاساری، موزدورلاری توپلا سین و اورتا کندیلهرله مهربان-
لیق خصوصیندا اونلارا تأثیر اینسین. قولاقلارلا اورتا کندیلهریک بیرلشیب
تشکیلات عمله کتیرمه لرینه و مخالفت کوسترمله لرینه اصلا امکان ویرمه سین.

کندیلهریک روحی احوالاری.

قولاقلاریک سه سدن محروم ایدیلمه لر، اونلاریک دشمن چی ایکی نی بیر
قات داها آرتیردی. سه چکی کونی دسته - دسته توپلانیب و کندیلهری ده
اوز باشلارینا جمع ایده رک قادیلاریک سه چکیدنه اشتراک اینمه سی علیینه
امانسیر تبلیغات آباریر. بو قاعده ایله سه چکی بی داغیماق ایسته ییر دیله. قولاقلار
کندمه کیدلهرله حیا سیز جاسینا رفتار ایله ییر دیله. حکومت نماینده لرته کرایه
آت ویرمکی رد ایدر دیله. خورای کندیندن کیچن قضا اجراییه قومیه سی

صدرته آت و برمه ديكه لري ايچين بورغون آتي ايله ايزلеме كه مجبور اولدو. قولالار وار قومه ريله سه چكي به كندی تاثيرلريني يابماغا چاليشيرديلار. اورنالاري اوزلهرينه طرف چه كمك ايچين اللريندن كلهني اسير كه مبرديلهر. خي خوراي كنديندم قاباقجا چاغيريلان موزدورلار اجلاسندا بير نېچه اورتا كندلي آچيقدان آچيقا قولالاريك منفعتي مدافعه ايندي. كورونور كه اونلار قولالار معرفيله - حاضرلانيب كوندراميشلر و ايمدي ده سه چكي به داغيماما چاليشيرديلار قولالار هم سه چكي به قدر و هم ده سه چكيده اوز نامزدلريني كيچيرمك ايچين چوق آتيف حركت ايديرديلهر. نېچه كره اورتا بابالاريك بير نېچه غرويا آيريلديغينك فرقينه وارديم. اوزينه كووه تله ردن بعضلهر قولچوماق نقطه نظريني آچيقجا مدافعه ايندي، موزدورلار نامزدليگيني قاباقجاسينا رد ايله دي و اونلار حقينده حقارتلي داورانديلار.

اورتا كنديلهرينك جوغي سي كاه او طرفه گاه بو طرفه ميل ايله ييرديلهر. بو بوك قسمي تشكيلاتسيز حركت ايديرديلهر. اورتا بابالاريك آت قسمي ايله موزدورلاريك دالنجي كيديرديلهر. بو قاعده ايله سه چكي ده موزدورلار ايله تاثير ايديب اوز طرفلهرنه چيكديكه لري اورتاب كنديلهر واسطه سيله قولالار آراسندا آتيو بير مبارزه كيديردي. سه چكي تيجه سينده كند شوراسي هيشي نه آت چوق لايق آداملاردان دوشمك ايچين سه چكي قومسيونو عضولهر، اينسروكتورلار، چوق بو بوك فعاليت تاقينقا و باجاريق صرف اينديلهر. بونوكلا ييله اغراف اينملي يم كه كند شوراسي نا آزدا اولسا قولالاريك منفعتي كوزله ين، طرفيني سقاليان كنديلهرده ده سه چيلدي.

بو كندلهرده قومسومول چوق آزدير. اونلار شورابا چوق چنين ليكله كيچيديلهر.

كند شوراسينا چوق چنين ليكله كيچه نلهردهن بيرسي ده قديتار ابدي. سه چكي قومسيونونوك بير دوزوم تبليغ تيندان سوگرا اهميتسيز مقداردا (30) آدامدان ايكي سي - اوچو شورابا سه چيلدي. كرك اشراك اينديكي م اجلاسلاردان، كرك سه مصاحبه لهردهن كنديلهرينك

اونلارنىڭ قوبراتىنى اولموشدور. موزدورلار قوبراتىنىڭ بو نۇرلار حركىتىنىڭ قارشىسىدا عاجزدىرلەر. از واحلەشمەش و اونلار ياردىم كوستىمىز.

اولسونىكە بو حال قوبا قضاىنىڭ ھامى يەرلەرنە شامل دىگەندە، آنجى بىم تەدقىق ايتىدىكىم رايوندا چوق نەز كوزە چارپىردى. بىز سەجىكى اناسىدا قوبراتىنىڭ تشكىلاتىنىڭ بىر بايلىقىنا سەبب، كىند شوراسى ھېتىنىڭ بىس تشكىلى اولدوغونو سويلەيدىك. البته بودا. كوزل كىند شوراسى سەچمك خىصوصىدا موزدورلار بىك بويوك تائىر ايتدى.

يىردە، تەدقىق ايتىدىكىم رايوندا كى كىند مەكتەپلەرنىڭ ضەيف فعالىتەرنى كوستىمىك ايتەرم. كىندلەرنىڭ مەعارفە چوق آرتىق ھوسلەرى وار.

مع التائىف مەعلمەرىمىزنىڭ خاھىشلىرى. مەعارف قومىسارلىقى طرفىدىن بو رايوندا ايكى دانە بويوك مەكتەپ ئانسا ايدىلمىشىدۇر. بو ئانلارنىڭ تەكىلىشىنە يەرلى كىندلەر مائارىپال جەھەتتىن آقىت يىر سورتە ياردىم ايتىشلەزدىر. بودا اونلارنىڭ مەعارفە اولان ھوسلەرنە دىلدۇر.

بو مەكتەپلەردە مەعارف مەدەنىيەت ايشلەرنى، مەكتەپ فعالىتىنى لازىمى بو كىشلىكە قالدۇرماق مەمكىن دور. فقط قضا مەعارف شەبەسىنىڭ لازىمى بوللار كوستىمە مەسلىدىن و يىزدە مەكتەپ مەعلمەرنىڭ فعالىت سىزلىكىدىن دولابى بو كىنى ايشلەر كورونمەيىر.

بو مەكتەپلەرنىڭ ضەيف فعالىتەرنى نەدن عيارتۇر؟

1) خوراي كىندىدە كى مەكتەپ ئانسانى خوقدان بىتمىشىدۇر؛ يالگىز بىر سوبا قويولاجاق بودا آز بارە ايله باشا كلەر. نە قضا مەعارف شەبەسى، نە مەكتەپ شوراسى سويوغوك ايكى آي بونداق اول دوشمە كىدە باقماباراق، سوبا قويماق ايجىن ھلە ھىچ بىر تەشەببۇس بولونمايشىدۇرلار.

بو حال ايشە سوغوق باقمادان باشقا بىر شى دىگەندە و بوشا كورە مەسلىتە جەلپ اولونمايدۇرلار.

(2) خوراي مەكتىبى مەلەملىرىنى كەندەدە اولماغىنا. ياۋما ياراق ايىكى كۈن
آختاردىق. فقط تاباق مەكەن اولمادى. كەندىلەردە اونلارنىڭ فەالىيەت سىزلىكىنىڭ
شكايەت ايدىرىدىلەر. شاكرەلەرلە ايتىدىكىم مەساجەدن يىلىكىلەرنىڭ آز
اولدوغونۇ سەزدىم.

(3) مەلەملىر جەمئەي ايشلەرلە مەراق لانمايرلار. كەند شوراسى سەجىكىلەرىندە
اشتراك ائىمەيىرلەر، خوراي مەلەملىرى موزدورلاردان زىيادە قولاقلار مېال
ايدىلەر (اونلارنىڭ مەنفعەنى كۈدۈردولەر). قضا مەعارف شەبەسى بو مەكتەپلەرى
ياقىندان تەدقيق و تەشكىل ايمەيلىدىر.

(4) آينىخ مەكتىبى بىگنا كوزل تائىر بوراقدى. بو مەكتىپ مەلەملىرى اوز
وظيفەلەرلە مەراقلانەرلار. مەالتاسف قضا مەعارف شەبەسى لازىمى يوللار
كۈسترمەدىكىن مەكتەپ ائىمەنلەن بو كەسكىلىكە قالدىرىلمەيشدىر. آخىر
واقتلاردا مەكتەپ دوام ايدىلەرنىڭ سايى آزالىشىدىر. مەكتەپ طلبەلەرنى و
كەندىلەرى مەكتەپ ايشلەرلە مەراقلاندىرا يىلمەيشلەر. اكر مەكتەپ آرتىق اوتاق
اولدىنى زىمان و سائر اويرىشلى واقتلاردا مەكتەپدن خارچ ايشلەرى بو كەستە
ايدى؛ قىرۇزۇق مشغوليتلەرى، اوشاق تياتروسى، مەسارملەر وىرسە ايدى. اھالىنىڭ
مەكتەپ رەغبى آرتاردى، اوقۇيانلارنىڭ سايى ايىكى قت بو كەسەلەردى، و
كەندىلەردە مەكتەپ مەدى ياردىمدا بولوناردىلار. قضا مەعارف شەبەسى اوز
رەھبەرلىكىنى قۇتلندىرمەلى و مەلم قوەسىنى تەقسىم ايدەز كەن بو يۈك مەكتەپلەرنىڭ
باشىنا باجاربىقلى و يىلىكىلى مەلەملىرىدەن تەبىن ائىمەيلىدىر. طرفىمەن كەرك قضا
مەعارف شەبەسىنە، كەركسە مەلەملىرىنىڭ اوزلەرىنە ايشلەمەلەرى حەسۇنىدا يىر
نېچە عملى كۈستىرىشلەر وىرىلمەيشدىر. بىن ھەمان مەكتەپلەرنىڭ دېكەر قىسقالارى
و وىرىلەن كۈستىرىشلەر اوزەرىندە دوراچاق دىكىم.

قاديىنلارنىڭ وضعىتى.

يىردە كەندىلى قاديىنلارنىڭ آغىر وضعىتلەرى اوزەرىندە دايماناق لازىمىدىر.
او رايوندا قاديىنلار عادىتاً يىر سورۇ. وظيفەسىنى كۈرۈرلەر. اڭ جەنن ايشلەر

اونلارنىڭ بوشونا، يوكلەنمىش، اونوتولموش، صابىنى سىز، ھېچ كىس اونلارلا
 حسابلاشماق ايسنەمەيىر، بو رايوندا او، ر. ق نىڭ نەمەندەلەرى بوڭكا نظر
 تىرمەمىشلەر، قىز اوشاقلارنى مەكتەپدە او قومايىرلار، خوراي مەكتىپىدە قىزلار
 ايجىن خىصوصى يىر غرويا واردىر كە، معلمە طرفىندىن اداره اولتور، بو
 معلمەنىڭ دەۋىيىتى او يىرى قادىنلارنىڭ ھالىندىن ياقشى دكىل، يىز دىكر
 قادىنلارنى اجلاسا زور ايله كىردىكىمىز زمان او اڭ سوگونچو اولاراق
 كەلدى و كۈنچە قىسلىپ مەھكەم بورونىمىكە باشلادى، بىم مەكتەپ ھاقىندا
 اونوڭ ايله دانىشماق ايجىن ايتدىكىم جەد بوشونا كىتىدى، اولەجەدە اونوڭ
 ايله دانىشماق كەلدىم، البتە بوجور تىرىيە آلمىش معلمەلەر ھېچ يىر ۋاقىت
 قادىنلارنىڭ مەدنى جەھىتى يوكسانە يىلمەز، خەلق مەارف قومىسارلىقى بو تورلو
 معلمەلەرنىڭ ايشلەرنى قىمت سىز سايىدىغىندىن چارشاف داشىيان بوتون معلمەلەرى
 آزاد ائىمەك خىصوصىدا وقىلە ئىنا كىزارلىق دا بولونموشدو.

قادىنلارنىڭ ھەرقىتى ھاقىندا كەندىلەر نە جور عەكسەنە كىدىرلەر.
 كەندىلەر اولجە يىزىم مەركىزىيىرى و اوبىزد شەرلەرىمىزى كۈستىرلەر
 «يىزدە قادىنلار كىزلەنمەيىرلەر، يالڭىز سۈادىسىز قاراڭلىقدا اولدوقلارنىدىن
 اجلاسا، مەكتەپ كىتمەيىرلەر، اما سىزدە، ھەلە شەردە يىلە چارشاف اورتۇرلەر»
 دىرلەر.

بلى بو جوق دوغرو دور، يىزدە، قادىنلار مەسئەلىسىنى داھا فعال يىر سورۇتە
 حل ائىمەك ايجىن شەرنىڭ مەشچان ئەلەمەتلەرى غەپىنە داھا قەمى يىر بول
 كۈتۈرمەك لازىمدىر.

ايشنە كەند شۇراسى سەچكىلەرنە كىدەر كەن آلدىغىم آبرى-آبرى تائىرلەرنىڭ
 قىسا شەرخى بوندان غاپارتدىر.

سایلان وېتىنداشلارنىڭ اوقۇ-يازى اوگرئمەلەرى ايچىن قورسلار دوام ایدەجك، درسەلەردە انتظاملى و بارار بىر حالە قوبولماق، بو خصوصدا هم عالی سیاسی معارفك هم دە مەخلە كى معارف تشكىلاتلارنىڭ مەن پلانلارى قورولموش، مەتودلار حاضرلانمىش.

كېچىن يىل ساوادسىزلىق قورسلارى چوق آچىلمىش، يعنى سايىسەنە اولدوقچا دقت ايدىلەش ايسە دە ماھىيەتە چوق آز اهمىت وىرىلمىش. بونو كچون دە بو قورسلار اومولان نىجەيى وىرە يىلە مېشلەردىر. بو يىل آرتىق تەجرەبە دن استفادە ايدەرك آز اولسون، اوز اولسون پىرىنسىپلە كېدىرىك. قورسلارنىڭ ماھىيىتى و فەئەسىنە چوق اهمىت وىرىرىك.

كچىن يىل قورسلار كېچىقنىش ايدىلەشدى، قنىش و اقنىدا بىر چوقلارى دا داغىلەشدى، بو يىل ايسە بىرىسى يانوارنىڭ آخىرىندە، بىرىسندە فېورالنىڭ اورتالارىدا اولماق اوزرە اىكى دۇفە قنىش بوقلاماسى آبارماق قىدىئەدىك. تەجرەبەنىڭ كۆستەرمەسىنە كۆرە، ساوادسىزلىق لارنى قورسلاردا لغو ايدەنلەر، بىر آز سوگرا اوقۇ-يازى بى اوندورلار. بونوڭدا سىبى آشكاردىر: چونكە آز مدەتلى اوقۇ-يازى اوقۇچولارى اوگرئمە يىلسە دە، اونلار دواملى سواد وىرىمكى باجارمىز؛ اوقۇموشلار اوز اوزلەرنى دە جالشىپ وىرىلن يىلكى و باجارمىكى، لىكەندىرە يىرلەر، بونو كچون اونلاردا ملكە وىرىمك دە كە بىزىم پەدەمىزە دوشور.

بو يىل، آچىلمىش اولان قورسلارنىڭ قىرق قاننى عالی تىلى اولماق دىر. سىبى دە يوقارىدا دىدىكىم خالدىر: (اونوماق خالى) قورسلاردا مجبورى مداوم كۆتورولمە يەجكدىر، كوكللى اولاراق اىستەنلەر دوام ايدەجككەر، كەلەيى جىرد كىل، سوادىڭ بويوك سالاھ اولدوغونو آكلماق قورسلاردا كىترەمەلىدىر، «ساوادسىزلىق مەحو اولسون» جەمەتتى دە آبرىجا بو بارە دە فەاليت كۆستەرمەلىدىر.

خالو كە بو جەمەتنىڭ دە فەاليتى چوق ضەيفدىر، دورت يىل اچىندە بونلارنىڭ بىر دۇفە اجلاسى اولموش، اوزون دە تشكىلات اىشلەرى مذاكرە ايدىلەشدى.

دېقاير آندا جەمئەت قۇرئانى چاغىرىلدى، يەڭى قومىنە ساجىدى، بورايا
 آقبو يولداشلاردان عضولەر وىرىلدى، اياك نوبەدە جەمئەت مالىجە تامين ايدىلمەلدى،
 بونو كچوزدە دولتى لوتاريا قورماق و اوزگە يىر چوق تىدىرلەر گورولندو.
 روسيەدە «و جەمئەت فەمالىتى چوق بويوك و كىشىدەر، يىزدە اوزادان اورنەك
 گونورمەلىيەك، ساوادسىزلىقى لغوايدىن يولداشلارك، او گوندىكلەرى ساوادى
 اونوتماالارىندان اونرو بوايەك آخىرىندان اعتبارا «ساواد» آدلى يىر مجموعە
 نىشرىنە باشلاناجاق. مجموعە سادە دىلدە، ايرى حروفاتلا، ايسكى هفتەدە يىر
 دىقمە چاپ ايتىرىلمە چىكىدەر.

ساوادسىزلىقدان خلاص اولان يولداشلار كندىك اجتماعى ايشلەرىنە جالب
 ايدىلمەلەيدىرلەر.

سىياسى معارف ايشلەرىندە قرائت كومالارىنىڭ وظيفەلەرى اولدوقچا بويو كدور
 قرائت كومالارى كندلەردە بوتون سىياسى معارف ايشلەرىنىڭ مركزى اولمايدىر.
 ھېچ يىر سىياسى معارف ايشى قرائت كوماسى خارجىندە آبارىلمايدىر؛ بودا
 فرەنىڭ اون اوچونجو قورولتايدا گوشىرىلمەشيدىر.

لەكن بو واقتا قدر قرائت كومالارى اوزونوك اساس وظيفەسىنى اونودوب
 قرائتخانىە ايشىنى گورموشدور. بو ايسە مقصدىمىزە مغايىزدىر.

كندلەردە يەڭى ياشايش بارناماق، كند تصرفتاتىنىڭ تازە اصوللار ايله
 آبارىلماسى، انقلابى قانونلارنىڭ كندىلەرە آڭلايدىلماسى، كندىلەرى شورا
 اصولىلە آشنا ايلەمەك تىدىرلەرى قرائت كومالارىنىڭ اساس وظيفەلەرىندىن
 سايىلمايدىر.

قرائت كومالارىنىڭ مەم ايشلەرىندىن يىرىسىدە معلومات بويورولوغونو
 بايقايدىر. معلومات ييورولارى كندىلەرە مختلف حياتى و حكومتى ايشلەر
 بارەسىندە كرك اولدوقدا معلومات وىرمەلى و لازىم اولدوغو زمان كندىلەرە
 عىرىشەدە يازمالىدەر؛ بونىكلە كندىلەر آلدادىچى و كىلەلەرىك چىكالىندىن خلاص
 ايدىلمەلەيدىر. قرائت كومالارىندا تشكىل ايدىلەن درىكلەرە، عملى طرفلەندەن
 اهمىت وىرىلمەلەيدىر.

نہ قدر کند تصرفاتی درنگلہری نظری گیدیر. اونلاردان کندیلہریک ہیج بیر منفعت کورمہسی قابل ده گیل. اما عملی ایشلہر کیشہ او زمان حلل باشقالاشاجاق، کندچیلہر بگی اکین اصولارنی بورادان گوتورہجک لہر. بونوک کیسی قونوبہراتیف و اوزگہ درنگلہردہ بورادا تشکیل ایدیلہرک عملی ایشلہر آپارمالیدیر.

درنگلہریک مکمل ایش آپارماقلاریندان اوترو، کندده و یاقینلاردا اولان آغرانوم ده قنور، معام و بوتون ضیالی قوہلہر ایشہ جلب ایدیلہمایدیر. قرائت کومالاری نیک ایشلہری دوزگون، کوکلی کینمک ایچین اورالاردا فعال ایشچیلہر اولمالیدیر.

حالبو کہ برلہردہ ایش نرسینہ کیدیر، معالتاسف کندده بورایا الک باجاریقسیز آداملار تعین ایدیلیر، بورایی باجاریقسیز آداملار نیک دولانماغی ایچین بیر معیشت ابوی سایان برلہر آز ده گیلدیر.

بودا اثبات ایدیر کہ، قضا تشکیلاتلاری قرائت کومالاری نیک بونوک وظیفہ لہرینی ہلہ اطرافیلہ باشا دوشمہ بیرلہر.

البتہ معاشیک آزلینی «24 مانات» دا ایشہ آیریجا تاثیر ایدیر، فعال و قاناجاقلی ایشچیلہریک قرائت کوماسینا مامورکلمہ سینہ آیریجا مانع لیک ایدیر. بونو کچون کند معلملہری ایلہ قرائت کومالاری مدیرلہریک معاشلارینی برلشدیرمک قراری حیاتا کچیریلہمایدیر.

قرائت کوماسی ایشلہرینہ بنالہردہ آیریجا تاثیر ایدیر. کندیلہریک ییغیلماغینا بودا مانع اولور. حال حاضر دا کوما بنالاری چوق بریاد حال دایدیر؛ بیر چوق برلہردہ نویلاکیبی برلہردہ ایش آپاریلیر؛ پنجرہ یوق، قایی دوزگون ده گیل، دیواری رتوبتلی، یری بالچیق، اوسو خراب... باناجاغی دا یوق... حاصلی انسان کیرمہ یہ قورقان داخللار، بوکون کوما بناسی وظیفہ سینہ کورور. البتہ کہ، بویلہ بنالارا کندیلہری چکمک چین اولاجاق.

بو مسئلہ چوق جانلیدیر، بولداشلار! مکتب معارفی بناسیز اولمادیفی کبی: مکتبدن خارج معارفہدہ کتہدہ بنا کر کدیر. بونو کچون بو ییل بیر پلان کوروب یاواش یاواش کوما بنالاری تیکلمہ یہ باشلاماق لازیمدیر.

سوگرا قرائت کومالارنا متخصص ایشیله‌ر تعیین ایدیلمه‌لیدیر که بو ایشیله‌ری ده فرقه مکتب‌لری حاضرلایاجاق‌دیر. که عین مقصد ایچین به‌داغوزو قورسلاریندا، به‌ته‌ختیه‌وملاردا سیاسی معارف درس‌لری آبارماق کر‌ک‌دیر. متخصص قرائت کوماسی ایشیله‌ری حاضرلاماق‌دان اوترو عالی سیاسی معارف اداره‌سی طرفندن ده گنه خصوصی قورص آجیلاجاق‌دیر.

شورا اجتماعاتی اصولوندا حامیلیک ایشله‌ری ده معین بر دوتماقدادیر. بو ایش بیر طرفدن کنده‌رده همکارلار حرکتینی انکشاف ایتدیریر. او ییری جهندن ده فرقه سیاسی نیت مهم مسئله‌سی اولان ایشی - کنده‌لی علاقه و رابطه‌سینی محکم‌لشدیریر. حامیلیک ایشله‌ری قضالاردا اولدوقجا ضعیف بیر حال‌دادیر، ع. س. م. ا. ا.له. «کنده‌لیله شهر رابطه‌سی جمعیتی» نیت علاقه‌سی ضعیف‌دیر. مرکزدن قضالارا گونده‌ریله‌ن حامیلیک نماینده‌لری قضا تشکیلات نماینده‌لری ايله سلاویه کیزمه‌یزله‌ر. بونا کله‌جکده دقت وبرمه‌لیدیر.

کینو سیاسی معارف ایشله‌ری نیت اساس منبع‌لریندن بیرسی اولمالیدیر. ییز کینو واسطه‌سیله امکجیله‌ریک غالبیتی، اونلاریک صنفی مبارزه‌سینی و معارفه دوغرو ورودوکلرینی ایضاح ایدهریک.

کله‌نی اجتماعی و آقو بیر ایشه جلب ایلهمک ایچین کینو بیر واسطه اولمالیدیر. کینو ایشله‌رینی دوزگون آبارماق ایچین سیار کینو آبارانلاریندان استفاده اولنور. قضالارا کوندربلن کینو فیلم‌لاری نیت تور کجه یازیلما‌سی و مفکوره‌سی جهته دقت وبریلمه‌لیدیر؛ کینو شکلی کوسته‌ربلیدیکده تماشاچی‌لارا ایضاحات وبریلمه‌لیدیر. کینو ایشله‌رینی موفقیتله آبارماق ایچین ع. س. م. ا. دولتی کینو اداره‌سیله سبقی رابطه‌یه کیرمه‌لیدیر. کنده‌رده رادیو ایشله‌رینه دقت ایدیلمه‌لیدیر. رادیو واسطه‌سیله اگ اوزاق بیر گوشه‌ده‌قالان کنده‌لر شورالار اتقاقیندا کی بیر جوق معروضه و دفره‌لری ایشیدیر، اینجه صنعت عائد غدالاری آلاراق انکشافینی آرتیریر.

قضالاریک کپخانالاری بوزغون بیر حال‌دادیر. بونلاری قاعده‌یه سالیب کنده یارارلی کتابلار ايله تجهیز ایلهمک لازمدیر.

قولوبلار کلدیکده، گه‌ندله‌رده قواوب یوق‌ور. ریمک اولار که قولوبلار آنجاق قضا شهرله‌رینه موجود‌دور. مذکور قولوبلاریك ایشی - کندی قولوبلاری آدلاندیریلماسی‌دا یا‌گیشدیر.

قولوبلاردان آنجاق همکارلار اتفاقلاری عسول‌ری و ایشیلر استفاده ایدیرلر. بو‌گا‌گوره‌ده قولوبلار همکارلار اتفاقلاری اختیارنا ویریلر. آنجاق مه‌تود ایشلری سیاسی معارف اداره‌لری طرفیندن آباریلما‌لیدیر.

نهایت سیاسی معارف ایشلری‌نیک انکشافی ایچین مالیه و سائطی‌ده مهم‌جه مسئله‌لره‌دن بیرسیدیر. اوقتیابر آیندا عمومینله سمه‌تالار حاضرلاندیغی زمان، ایستمر مرکزی و ایستمره قضا تشکیلاتلاری، سیاسی معارف ایشلرینی نظردر. دو‌تعامیش و معین بیر سیمه‌ته حاضرلامامیشلاردیر. هر‌گاه باش تشکیلاتلار طرفیندن سیاسی معارف ایشلرینه سیمه‌تادان خارج بارا برافیلما‌زسا، سیاسی معارف ایشلری‌نیک بوسبوتون دایاندیریلما‌سینا سبب اولاجاقدیر. بارا مسئله‌سی نیجه اولورسا- اولسون حل ایدیلمه‌لیدیر.

قضالاردا سیاسی معارف ایشلری‌نیک بریاسی ایچین آیک اونوندان مرکزی اداره‌نیک ایشیلره‌ریندن بیر چوقلازی محطله‌ره کونده‌ریله‌جکدیر. گونده‌ریله‌جک ایشیلره‌ریك هر بیر، قضا‌دا آی یازیم قالب، یالکز تحقیقات ایشلری‌ده گیل عموماً سیاسی معارف و خصوصاً تشکیلات مسئله‌لرینه دقت ویریه‌جکدیر. بو حسابدان، آی یازیم سو‌کرا دورت قضا‌دا سیاسی معارف ایشلری‌قاعده‌یه سالیتمیش اولاجاق و بیر ییل مدیتینده بوتون قضالارا رهبرلیک ایدیه‌جکی تصور اولونور. سیاسی معارف ایشلری‌نیک دوزگون آباریلما‌سی و محکم‌لنمه‌سی ایچین یالکز مرکزی رهبرلیکی کافی‌ده گیل، محلی تشکیلاتلاریك رهبرلیکی‌ده لازیم‌دیر.

(*) اينسپەقتورلارنىڭ اجتماعىي ۋەزىپەلەرى.

بازانى: بونياتوف بېشىر

يولداشلار، بىز مەخسۇس، اينسپەقتورلارنىڭ اجتماعىي ۋەزىپەلەرى بارەسىندە اولاجاق.

شۇرا حەكىمىنىڭ قورۇلۇشى ھامىڭىزغا مەلۇمدۇر؛ او ھەر ايشىنى كەلەلە يىرلىككە آبارىر؛ مەارەفەمىزدە بو علاقەبى ھەر خالدا مەخسۇس ایشلىدىر. ايدىكى اينسپەقتورلار، اولەرنە كۆنە چار زمانىدا كى اينسپەقتورلار كىيى باقوب قىمت قويا يىلمەزلەر؛ اولار ايرى ايدىلەر؛ ۋەزىپەلەرى مەمۇر شەردە اوتورماق، كەندەرە و خرابە قەبەلەرە تەمىم، امر گوندرەمكەن عبارت ايدى. اوج يىلدە يىر دفعە تەقىشە چىقمازدىلار. چىقىقلارى زماندا رەبىرىك دە كىل، پولىسەلىك ايدىردىلەر.

مەلم قورۇدۇر، مەلم تەرەدىر، ھىت وىرەر، كەلە داغ تەسەندىن باقىردىلار. بودا بىك طەبىئى ايدى؛ اولارنىڭ تابع اولدوقلارى حەكىمەنىڭ نىتى كەلە آراسىندا مەارەف ياقماق دىگەدى؛ مەارەف اولار ايچىن ضرلى ايدى. كەلە حەققونۇك اوغروسو اولان. بو جور حەكومەت و مەشەلەر ايچىن ايدىتلىق باراماز؛ قارالملىق كىرگەدى.

شۇرا حەكومەتىندە ايش بولە دە كىل؛ بورادا مەارەف شەر يورۇپلارنىڭ يىر نەچەسىلە كەندە مەلىكدار و قولاقلارنىڭ انحصارى آلتىدان چىقىپ وقىلە كاردان بۇيۇنۇ بورۇپ باقان رەنجەر ۋەقەلەرىك انحصارلارى آلتىدا كىچىمىش... ايدى مەارەف كەلەنىڭ، كەلەدە مەارەف كىچىمىش... مەارەف كەلەبى سوسىيالىزمە دوغرو يورۇتمەك ايچىن يىر واسطەدىر.... اينسپەقتورلاردا مەارەف رەبىرى... الە بىزىم اينسپەقتورلارمىز، فداكار اولمالى؛ كەندەردە، رەبىرە ال چاتمايان يىرلەردە تەقىش الەدە كىل، رەبىرىكە واقىت گىچىرەلەيدىر.

(*) قضا اينسپەقتورلارى قونفرانسىندا اينسپەقتورلار شەبەسى مەدەرى بونياتوف بېشىر طرفىندىن ۋىرەلمەش داقلاردىر.

او بیر ژاندارما کییی ده گیل بیر بول گوستریجی کییی هم اوشاقلار، هم معلملر آراسیندا تاپیلمالی؛ معارف ایشی نیک ایچینه گیریپ، مقصد (سوسیالیزما) دوغرو و رومعلیدیر.

معارف سوسیالیزمای حاضیرلامالیدیر؛ داها دوغروسو اونو قوراجاق ینرسل حاضیرلامالیدیر. دیدیک.

بو نه دیمکدیر؟ مملکتی صناعلشدیریجی؛ تصرفاتی یوکسلدیجی، قولله-کتیوب و یارادیجی روحلار یتیشدیرمک دیمک دگیلمی؟

باقیکیز، یولداشلار؛ بورادان معارفچیلر، خصوصیلر ایشیپه قنورلار بویونلاری نیک بورجلارینی بیلیملیدیرلر.

بو مقصد بیر کره مکتبله ریک سایا ساوادچیلقدان قورنیلماسینی ایستیر... قوروساواد او گره دیب زحمت ملکه سیندن اوزاق، تیل انسانلار یتیشدیرمیی مکتبله رده منع ایدیر. تشکیلاتجی تصرفتجی، یارادیجی آدماملار یتیشدیرمک طابینی قویور.

شبهه سیز بو طلبه لری برته یتیرمک او قدرده آسان ده گیل؛ یازی او گره تمه ک دگیل که بیر نیچه دیداقسیون قاعده سینی بللییب معلم صنفه گیرسین؛ ساوادی او گرتسین، چیقیسین... بورادا زحمت و بره لریندن آشنا-لیق لازم؛ بورادا اوشاقلاریک بسیقولوژولاریله حسابلاشماق گرك؛ بورادا صنعت و تصرفت دیداقسیونتا آشنا لیک ایستیر؛ بورادا تربیه قانونلارینی بیلمک، یوللارینی تانیماق... نه لهر... نه لهر... حاقیندا بیلگی لهر قزانیمالیدیر؛ قولله کتبیوزم بیلگی له-ریندن، اوشاقلاردا بو قابلیتیک تربیه سی یوللاریندان آشینالیک لازیمدیر...

بو سوله دیگیمیز طلبه لر تازّه اولدوغوندان، اونلار ایچین میدانا آتیلان تازّه دیداقیتقا و متودلاردا بیر چوق اکسیک جهتلر وار. شورا به تاغوقلاری هر آی بونلاردا بیر چوق دگیشیکلر عمله کتیریرلر؛ اوستونه بیر چوق شیلر آرتیریر، بیر چوقلا ینی توللایرلار.

سوزوڭ كودكى تریه و تدریس مه تودو دیدافیقاسی دانعی و سرغلی
حر کده دیر.

تازدلیکدن ایکیجه آی دالا قالان بر معارفجی کوهنه زماندا اچ ییل
کری نوشوش کیدیر.
او حالدا... تیجه نه اولور.

معارفجیلر تیز-تیز تازه لیکلر دمن خبردار اولماغا چالیشمالیدیرلار؛ خصوصیه
بوتون معارفجیلره رهبرلیک ایدمک ایشیه قورلار کوزلرینی دورت
آچمالی دیرلار.

بو خصوصدا یکانه واسطه په داغوزی ژورناللارینی اوقوماقدیر.
خصوصیه تزه لیکلر یك مرکزی اولان روسیه په داغوزو عالیمه ن خبردار
اولماق ایچین اورادا چیقان ژورناللاری اوقوماق گر کدیر.

مرکزدن اوزاق اولان کند مکتبلره ده رهبرلیک لازیم دیر. بو رهبرلیک
بیر طرفدن ایشیه قورلاریک اوز ایشلر یله اولمالی، بر طرفندن ده گرکلی
ادیانی معلملره چاندیریب اونلاری اوقوماقلا....

بیز ایشیه قورلاریمیزك هر ایکی جهنیدن شکایته یك؛ اونلار اوزلری
اوقومایر؛ معلم بولداشلارا ادیت گوستهرمه ییر؛ اولارا ادبیات چاندیرماغا
چالیشمایرلار.

آذربایجاندا چیقان، تورک دیلینده ایکی په داغوزی ژورنالی وار: بیرسی
یگی مکتب بیرسی ده معارف ایشجی سی... اولا بونلاری اوزلری اوقومایرلار.
آبونه چی معلملره بو ژورناللار گیدیب چاتمایر؛ دایره سبالقوملاری بنشینده
آبلارلا یاتیر، ایشیه قورلار بونوڭ واقیندا چاتماستندان اوترو هیچ بیر تشبث
ایله، میرلر.

بیر چوق معلملر بو مجموعه لره آبونه ده گیللر؛ ایشیه قورلار اونلاری
حر کته گنیرمه میرلر.

سوگرا ایشیه قورلاریمیز؛ یوقاریدا سویله دیگیمیز جهتلرده اختصاصه
چالیشمایرلار.

قوالە كىف اجلاسلارىندا معلملەرنىڭ طلبىلەرنى كافي جاوابلار وىرىمك ايجىن حاضىرلىقلارى اولماير... اوزلەرى دائىما مەكتەپلەر ايجىنە كىرىپ ھىمىشە اوشاقلارنىڭ بىسقولۇزىلەرى، مەتودلارنىڭ تەطىقاتى، وىردىكلەرى تىجەلەرلە ياقىندان آشنا اولمادىقلارنىڭدان ايشىڭ ايجىندە بولغان معلمىڭ قاباغىندا عاجىز قابىللار؛ قبول اولتايلىمە يەڭ يوللار گۈستەرىرلەر.

بونو كچۈندە اينسپيكتورلار تۈسەمىز: تىرىيە و تدرىس ادبىياتىلە مشغول اولمالى؛ مەكتەپلەرنىڭ تدرىس و تىرىيەسىلە ياقىندان تانىش اولمالى؛ معلملەردە تاقىق يوللار گۈستەرىلمىلى دىر.

اينسپيكتورلارنىڭ ھىمىشە نظرى يوللار سۈبەلىيىپ، عملى يوللارى گۈستەرىمك باجارامالارى مەكتەپلەرنىڭ پىسخولوگوسونا پىس تاثيرلەر ايدىر.

يىزدە سوسىيالىزىمنىڭ و بونو كچۈندە بوتون اجتماعى ايشلەرنىڭ مەركىزى خىصوصىلە كەندەلەردە مەكتەپلەر اولدوغونو بىلدەك.

كەلەسىز، كەلە ايلە علاقەسىز مەكتەپلەر يىزدە گۈرە ھىچ بىر فائىدەسى اولمايان مون بلان ماناستىرلارى حسابىندا دىر.

معارف مۇسسەلەرى: مەكتەپلەر، قولۇبلار، اىزبەلەر، كىتەپخانەلەر و سائىرلەرنىڭ كەلە ايلە مەھكەم علاقەلەرى اولمالى؛ اونلاردا دائىما رەھبەرنىڭ اىتمەلى، اونلارنى سىياسەت و تەصرفاتجە دائىما سوسىيالىزىمايە دۈغرو بىرىمەكەن اوترو تەشكىل اىلمەلى؛ شۇرا ھۆكۈمەتنىڭ ھەر بىر سىياسەت و نىيەتەن اونلارنى آشنا اىتمەيە چالاشمايدىر.

يىزىم ايجىن دىوارلار ايجىتە قاپان قىمال معلملەر ايلە؛ قايلار دالىندا، ايلەن اوزان او قونان علملەرنىڭ، عرفانلارنىڭ ھەكىمى يوقدور.

يىردە بو مەھ جەت اينسپيكتورلارنىڭ رەھبەرىگى دائىرەسىنە كىرىر؛ بو اجتماعى وظيفە دىر كە بىزىمكىلەرى اسكى چارائىنسپيكتورلارنىڭدان كەيش اوچۇرۇملار- ايلە آيرىر.

اينسپيكتورلار معارف مۇسسەلەرنىڭ وظيفەلەرنى كەلەيە آڭلاشقاق، اونلارنى چەكەك، مۇسسەلەردە قوللوق ايدىن مەدرە، مەلملەردە بو ايشىڭ اھمىيىتىنى اوگرتەك،

موسسەلەرى دوغرىداندا سوسىيالىز قولتوراسى نىڭ مەركىزلىكى ۋەزىپەسىنى كۆرەجك
 حاللاردا قويماق بولدا كەلە يەلە، مەلەملەرلە، ايزە، مەدەرلەرلە بىر بىر بولداش جاسىنا
 ايش آبارماق يەلە بورج لارىنى ادا ائىمەلەيدىرلەر.

اينىپە قورلار يەلە، دوغرىدود، جارائىسە قورى موراينى تمام آتەيش، بو
 جەندىن اولدوقچا تەيز بىر حالدا بىر. اما ائىشە كىرەك ايجىن او قدر جەت
 آلايىمەمىش، دوزونو دىمەك لازىم ائىشە بو ائىشلەرى كۆرەك ايجىن بىر بلان
 الە ائىمەمىش.

بو بلانلار ائىشە قورلار قورس قونفرانسىك بوتون مەزكەرلەرى بىرەجك.
 آتچاق بوزادا قازانلان مەلومات كافى دەگىل؛ چونكە تەزىمەز دە يەلە بىر
 تەملىكى وار؛ ائىمەدى سىزە دافلار ائىلەدىگىم جەتلەر حەقىندا كىم بىلەر نە قدر
 مەتودلار، وللار قورولدى، كىتابلار، زورناللار يازىلدى.

بولداشلار، جالاشماقدان، مطالەدن، مەتبوعەتى دقنى صورەتە تەقىب ائىلەمەكەن
 كۆزەل رەبىر يوقدور؛ بو خوصوصدا يوقارىدا دىمەشەك.

اينىپە قورلارنىڭ مەعارف ۋە كەلەيە رەبىرلىك ائىلەمەسچىن اوڭا بىر جوق
 كۆمەكلەرگە كەلەر؛ قوروللىقى، ياخود دىداكتىقا ۋە مەتودىقادا نظرى ۋە عمەلى
 باجارتىق بولار ايجىن كافى دەگىل.

شورا حەكۇمەتى نىڭ ائىشلەرى دائىما كەلەوى اولدوغو ايجىن ەر سىر قورلارنىڭ
 فەلىتى بىر يەلە اولان علاقەدەن آسەلەيدىر. فرە قومسوموللار ائىشلەرنى
 آبارماق ايجىن مەارۇن، اجرائە قومەستەن، ائىكەنچىلەر اولكىلەردەن - ۋە مەملىسى
 قارىشق - اولاراق بىر بىرىنىڭ ياردەمىنا محتاج بىرلەر.

چونكە ەر موسسەنىڭ مقصدى بىردىر؛ كەلەيە سوسىيالىزمايا حاضىرلاماق...
 بونو كچون ائىشە قور. بولداشلار اوزلەرنى ائىشلەرنە مستەل كۆرەمەلى؛
 يەلەلەيدىر نەركە بوتون شورا آباراتلارلا علاقەلەمەدىكەچە اولارنىڭ كۆمەكلەرنى
 آلمادىقچا ائىش بىرەك اولماز.

شەردە، كەلەردە اجرائە جەلەر، فرە اوزكەرى، قومسوموللار، اتقاق
 اورغانلار... حاضىلەر شورا موسسەسى ائىلە علاقە كىرەك؛ اولارنىڭ
 كۆمەكىنى آلماق باجارتماق ائىجاب ائىدەر.

بودە نە ئىلە اولور؟

بو كومىكى اينسپېكتورلار، ياراتما باجاق؛ مۇسەلەرىڭ چوغو بو مسئلەدەن خىرداردىرلار. لازىم گىلن كومىكى وىرە جىگدىرلەر. اينسپېكتور اىچون اونلارنىڭ كوزونە كىرىمك، اونلار قاباغىندا اجتماعات خادىمى كىيى قىوز قازانماق، ۋەزىپەلەرى يادىنا دوشەن مۇسەلەرى تىرىمك... ايشە بو ۋەزىپەلەر معارف رەھبەرلەرنە عائدىر.

يىزىم اينسپېكتورلايمىزدا بو خصوصدا گوشكلىك وار؛ اونلار شورا آباراتى قورولوشوندىن، اونوڭ عمومى مقصد وحرىكتىم خىردار اولماقلا بىراىر مۇسەلەر ايله، آز علاقه پىدا ايدىرلەر

حتى دوغروسونو سويلەمەك لازىم، ونو اوزونە بىر كىر حساب ايدىنلەردە وار. البته بويلەلەرى كىندەردە يىزىم ايشە دىكىمىز تعليماتى وىرە بىلەنە جىكلەر؛ كىندە كىرىب معلمى كورەجىك: درسه باقچاق؛ درسەن دە گىدە جىگدىر.. بورادا نە قدر كىشى رەھبەرلىكلەردە بولونسا اونوڭ يىزىم شورا مقصدىمىز نقتە نىظرىندىن ھىچ بىر اهمىتى يوقدور.

شورا حكومتىنىڭ بوكونكو مەم مسئلەلەرىندىن بىرىدە قورولوش سياستى و بوندا ھەر گون ايلەرى دوغرو آيلان ادىملاردىر.

سياست طرفىنە اطرافىلە آشنا اولمايان معارف قولوقجوسى مەتودىك اديياتى اوقوماقلا معارف سياستىنە استقامت وىرمەنى باجارماز.

بونوڭ چوق غىزەلەرىڭ كوندەلىك قرارلارى معارف خادىملەرىنىڭ گوزلەرىنىڭ قاباغىندىن كىلۇب كىچىمەلىدەر.

اجتماعات عملەلەرى كىيى، غىزە معلوماتلارىدا معارف مامورلارىنىڭ يىتتە والالىدەر.

اينسپېكتورلار بو جەنى نظره آلمالى؛ قورولوش سياستىدە اولان يىگىلىكلەردەن وزو خىردار اولمالي، و خصوصدا كىندەردە معلومات وىرىلەلىدەر.

معلملەردە غىزە اوقوماق خصوصدا رەھبەرلىكدە بولۇنماق، كىلەنە رەھبەرلىكدە ولۇنماقدا اونلارنىڭ بورجلارىدەر. خصوصىلە غىزە ژوروناللىرىڭ دائىرەدە آيلار ايله ياتماقنىڭ قاباغىنى آلماعا اينسپېكتورلار وار قۇملەرىلە چالاشەلىدەرلار.

بو باقىلاردا قىزالارىڭ ھامبىسىدا بەداغوزى قولى كىيىلەرى تىكىل ايدىلىدى.
اونلارىڭ چالشمىلارى ايجىن ايدا بىر كون تىيىن اولوندو...

بو قولله كېښلەر سوسىيالىزما معارفى نېك تمام روحو مەنبەسىندە دىر.

بونلار بيزيم معلملري به داغوزي دائره سينده حاضيرلاياجاق، مكنبلهري مقصده اوغون قوراجاق، بونلار معلملر ايله كلنهك و حكومت موسسهلر ييك علا قهله ريني سقدلاشدیراجاقدیر.

بۇئارلا دھېرىك، ایشلەتمەك، بۇئارلا انتظام ایله ایشلەن بیر ماكنىخانىئا
كیىرمەك. ائىسپەقۇرلاریك مەم-اجتماعى وظیفەلەرىندن بیرى اولمالیدیر.
بۇتون معارف فعالیتى، معارف ترقىسیندە گۇرۇلەن مۇقیتلەرى دەمۇستراسیە،
مەروضەلەر، گىلەبى معارفە جلب، مەتۇدو زھېرىلكلەر، سیاسى حاضیرلیقلار؛
مەكب قۇرۇلۇشو حاضیرلیقلاری حاصلی هر بیر قۇلتۇرا ایشینیك منبعى بو
قۇللە كىتەپلەر اولاجاغىنى هیچ بیر زمان نۇنۇتمالیدیر.

تربيه و تدريس قسمى .

نيجه اوقوتوشوق و نيجه اوقوتمالى يوق .

يازنى : شاقسكى

مشغوليت زمانى «زحمت مكنينىڭ» صنف اوداسىنا كىرىڭ؛ يىر ياندا اوتوروك، و كئاردان اوشاقلارا دقت ايدىڭ. عمومى يىر ايشى گورەن و معلم طرفىندەن اداره اولونان يىر غروبوك فعاليتىنى دە گىل، صنف مشغوليتنىڭ خىردا پارچالارنى گورەجەك سىڭز. سىز تەك تەك نقرلارنىڭ گورد؛ كلەرى ايش اوزەرىندە داياناجاق سىڭز، اولارنىڭ سىمالارى، حرەكتەلەرى و وضعيت لەرى نظرىڭىزنى جلب ايدەجەك. سىز اوز اوزوڭزە بويە سؤال و بىرىڭ: صنف ايشىلە بو سىمالارنىڭ، وضعيت لەرىڭ، حرەكتەلەرىڭ نە مناسىتى واردىر؟ حقيقتاً، دقت ايدەلىم صنفىڭ ظاهرى ھالى نەدەن عبارتدۇر.

معلم ايضاحات و بىرىر. معلمى دىكلەيرلەر... كىم دىكلەير و نەجور دىكلەير؟ بوتون اوشاقلارنى دىكلەيرلەر، يوقسا يالڭىز بعضەلەرى دىكلەير؟ معلمە جواب و بىرىرلەر؛ جواب وىرەن چوقمو؟ دقت ايدىڭ؛ معلم كىمە چوق مراجعت ايدىر و كىمدەن جواب آلىر.

يىر قدر فكر وىرسەڭز، گورەجەك سىڭز كە صنفدا آقئيف اوشاق چوق آزدىر، جواب وىرەنلەر عىن اوشاقلاردىر، و معلم دە دائىما يوزونو بونلار دوتور.

سىز بويە يىر تىجەيە گەلەجەك سىڭز كە صنفدا مشغوليت معلم ابلە يىر كىچوك دستە طابەلەر آراسىندا كىدىر، قالان طابەلەر بو ياخود دىگر

درجەدە سېرىق دېرلەر. بونلارنىڭ چوقۇسۇ، ھەقىقىي سۈرئەتتە ئىشلىتىش ئىستېمىسى.
بونلار سىندا يالغۇز ئوتتۇرىلار، بىر ئازدان سوڭرا ھۈسەن دوشۇرلەر
ۋە نەپەس ئوز فېكرلەرلە ۋە ئوز ئىشلەپلە مشغول اولورلار.

بۇ سۈزلەرى مەن يالغۇز اسكى كېمىنازىيە مەتودلارنى يادا كەتسەنمەن
دېمەيمەن؛ غەنە دە كېشمە مېشىدىر؛ 'ئوزماندا اولدوغۇكىي، مەن ئىشلىتىمەن،
ئىشلىتىدەن، ئىشلەپلەر چوقۇم كېرەك بولۇپ قۇلاق ئاسماندا يورۇلاراق ۋە ئوز
فېكرلەرلە دە مشغول اولايلىمەنمەن سىندا يوقلاپورلار.

مەن بۇ ھالى كۆرۈر ۋە ئىشلىتىمەن. ئونۇڭ ئىشلەپلەشكىسى ئىشلىتىلەر بىر سەۋىيە دە
دەت ئىشلىتىلەر دوتماق، بۇ خىللىقلارنى ئوبىيەتلىك ئىشلىتىش سۇلالىسى ۋە
ھەر كەس مەلۇم اولان مەسىلىنى ئوز ھەرىكەتلەرلە بىر داۋام ئىشلىتىشكەنمەن.
مەن نېچە سەۋىيە بۇ ئىشلىتىلەرلەدا ئىشلىتىش ئىشلىتىش مەلۇماتى
بىر سەۋىيەلىك اولدۇرۇش. مەلۇماتى دەن اول ئوردا اولان ۋە مەننى مەلۇماتى بىر
ئال ئىشلىتىش قورۇقلارلە تەننىش اولماق ئىشلىتىش. ئىشلىتىش
باشلانمىشىدا ئوردا ئوتتۇرى ئىشلىتىش ۋە ئىشلىتىش، قارۇن ئىشلىتىش
ئورۇنلەرلەردى. بۇ ئىشلىتىش بىر سەۋىيە كۆرۈم.

مەلۇماتى سوممۇلۇغۇنۇڭ ئىشلىتىش دەرمۇش ۋە ئىشلىتىش جەلپ ئىشلىتىش
بۇ ئىشلىتىش ئورۇنلەرلەردى. (مەلۇماتى چوقۇم تەجربەلىك، ئوز ئىشلىتىش بىلەن ئىشلىتىش
بىر ئادەم ئىشلىتىش).

مەلۇماتى ئىشلىتىش ئورۇنلەرلەردى ئىشلىتىش بىر غۇرۇپ دەرمۇش. بونلار
مەلۇماتى سۇال ۋە ئىشلىتىش، ئىشلىتىش ئورۇنلەرلەردى ۋە كەسكىن اولوب اولمايدىغىنى
يوقلاپورلارلەردى.

بونلارنىڭ دالىندا يەددى ئىشلىتىش بىر غۇرۇپ دەرمۇش. بونلار
ۋە ئىشلىتىش ئىشلىتىش ئورۇنلەرلەردى. بونلارنىڭ دالىندا ئىشلىتىش
دەرمۇش. بونلار ئورۇنلەر بىر ھالدا ئىشلىتىش. كەس مەلۇماتى قۇلاق ۋە ئىشلىتىش
چالغۇسى ۋە كەس ئورۇنلەرلەردى ئىشلىتىش كۆرۈمەن ئىشلىتىش. يەنە
قۇلاق ئىشلىتىش كەسكىن ئىشلىتىش ئورۇنلەرلەردى، مەلۇماتى ئورۇنلەرلەردى.
ئىشلىتىش ئىشلىتىش ئورۇنلەرلەردى، ئورۇنلەرلەردى ۋە ئورۇنلەرلەردى.

مەن ایشلەپ نەزەرە ياقىن گىتىدىم. بونلار قاردونو كورش يىچاق ايله كەسیرلەردى، كاغذلارى اويلە قالىن ياپىشقان ايله ياپىشديرلاردى كە يىرى يىرىنە ياپىشمىردى. اگرى كەسيلمىش دوغرو زاويلە قاردون پارچالارنىڭ اوزەرىنە كاغذ ياپىشديرلاردى كە اگرى طرفلەرى بېلىنمەسەن. مەن ايش قالپق لارنى توپلادىم: كورش يىچاق ايله كەسيلمىش قاردون پارچالارىنى، اوزەرىنە قالپق چىرىش اولان كاغذ قىرىقلارنى و غېرەسىنى يىغدىم و مشاهدەلەرىمىڭ نىجەلەرى حقتە، مصاحبە آچماق ايچون طلبەلەردەن مساعده اېستەدىم. صنعتخانا دا ايشنىڭ آبارىلما اصولو حقتە پىر جوق نىجەلى مذاكرە گىندى.

حقيقتاً ھېچ يىر صنف يوقدور كە طلبەلەرى يىر باجارىقدا اولسون. بونوڭ سىبى بالىلار طلبەلەرىڭ مۇخلف حاللى اولماسىندا دە گىلدېر. مەكتەپدە مشغوللىنىڭ تشكىلى اصولو اوزودە طلبەلەرىڭ پارچالانماستىن، طبقەلەشمەسەن سبب اولور؛ صنفدا طلبەلەرىڭ چوقونوڭ، مەلىمىڭ سويلەمەسەن قولاق آسماقدان، يولداشلارنىڭ ئاقتادا يازىسىنا باقماقدان، اوقۇماسىنى دېكلەمە كەدن باشقا ايشى يوقدور. يىر نېچە مثال دھا گەنرەلىم:

آشاغا غروپدا قرائت درسى دېر. يىر اوشاق كوچەنەرەك، سوزلەرىڭ يارىسىنى بوناراق، نەزەرەك يارىم يامالاق يىر جملەنى و ياخود جملەنىڭ يىر، حصەسىنى اوقۇبور.

يولداشلارى. كاتابا باقاراق بارماقلارنى سطرىڭ اوزەرىندە گەزدىرېرلەر. مەلەمە خىفقا مراحىت. ايدېر: كىم دھا اوقۇماق اېستەيىر. فلانكس، سەن دالىنى اوقۇ، دەيىر. يەنە اولكى صحنە دوام ايدېر. ھېچ كسەمە ھوس يوقدور؛ مەلەمە ھوس سىزدېر، فقط او اوزونو ھوسلى گوستەرمە كە جالېشېر. او اوز بورجونو ادا ايدېر. طلبەلەردە مجبور دورلار يولداشلارنىڭ روحسوز، آھنك سىز، يارىم يامالاق قرائتتە قولاق وېرسىنلەر. بلكە طلبەلەردەن بوياخود دېكر يولداشنىڭ كوچەنوب قالدىغى سوزو ياخشى اوقۇبايلىر، بو طلبە يولداشنى كوزلەپ نەزەرەك اوقۇبوب كېچمەك اېستەيىر، فقط اوڭا مساعده

ایدیلمه بیر، معلم جوق دقتله اوشاقلارا بایر و اگهر بیر اوشاغی دقت ایتمه یه گورسه، همان به ریندن چیغیریر: میشادی بیز نورد دایانمیشیز! میشا قیزاریر، بوزاریر، به رینی تاپما ییر. معلم یا بوموشاق یاخود سهرت نههت ایدیر. سوگرا یه نه اولکی حالنده قرائت دوام ایدیر.

روحسوز، هوس سیز...

تاخدا میشا مسئله حل ایدیر. نه ایشه حل ایده یلمیر. معلم دقتله باقیر. معلم بو مسئله نیک حل نیک الگ ساده بولونو یلمیر. فقط سوبله میر، میشا گهرهک اوزو تاپسین. اگهر بو آندا معلمک سیما-بندا سهرت نیک گورونورسه، طلبه تمام چاشماق. طلبه لر میشانیک وضعیتی ایله معلمک بوزونه دقت ایتمه ده - دیرلر؛ بو سیدن جوق طلبه مسئله نیک حلنی دوشونه میر.

وانیا اوزونو میشانیک به رینه قویور و یوره کینده او وضعینه دوشمه ده. سینی آرزو ایدیر.

بوئون بو حال لاری نظره آلدیقا بو نتیجه گه لیرسه نکه بیزیم صفدا درس آپارما اصولوموز دوغرو قورولما میشدیر.

طلبه لر جوق کره بالکتر اوتورماغا، وقتلارینی صرف ایدیرلر.

وقت مسئله سینه گه لک. بوبله فعالیت سیز و یاخود آز فعالیتلی بیر ایش ایچون طلبه لر کونده 4-5-6 ساعت وقت تلف ایدیرلر، اورتا حسابلا 5 ساعت صرف ایدیلیر.

بو بهش ساعت دان نه قدری فعالیتلی ایشه صرف اولوندوغونو حسابا آلساق ناسفلی نتیجه گه لجه کیز: همین بهش ساعتک دورت ساعتی حرک سیز، پاسیو اوتورمایا صرف ایدیلیر.

مسئله به باشقا جهدن یانا شالیم:

بیز طلبه لر به میزدن نه بی طلب ایتمه لی ییز، هانکی نتیجه بیزی راضی سالما لی دیر، و نه بی بیز طلبه لره او گره تمه لی ییز.

بو مسئله نیک حلی آشاغادا کی جمله لر ایله افاده ایدیلمه سی دوغرو ده گیلیم دیر:

بیز طلبه لره ایشله به یلمه ک باچار یقنی ویرمه لی ییز.

بیزیم مکتبده کی مشغولیت تشکیلی اصولوموزدان چقان نتیجه نی تصور-
موزه. که تیریریزی؟

که تیریریز و کوروروز که بو اصولو ک نتیجه سینده بیز طلبه لریک درسینی
حاضرلماق ایچون ایوه ویریریز و یاخود ویرمه یه چالشیریز.
نه ایچون ایوه درس ویریلیر؟

چونکه بیز مکتبده کی بهش آلتی ساعت له کفایت له نه یلمیریک، بونو ک
اوزده رینه ایکی اوج ساعت ده ایلده چالیشمانیک لزومونو حس ایدیریک.
بو ایلده کی ایکی اوج ساعت مستقل چالیشما ساعت لریدیر؛ بو ایکی
اوج ساعت مستقل چالیشما سایه سینده منظومه ازه رله نیر، وظیفه یازیلیر.
مسئله لر حل ایدیلیر و غیری بیر چوق ایشلر گورولور. فرض ایلده لیم که
ایلده ایش آسان گورولور. حقیقاً بویله دیرمی؟

اگر طلبه ده ن ایلده کی مشغولیت ایچون نه قدر وقت صرف ایدیکینی،
هانکی ایشیقه چالیشدیغینی، نرده و نه چور اوتوردوغونو، باشقا ایشلری
گورمه ک ایچون نیچه کرم درسینی یاربمچق قویده وغونو سورساق، گوره ریز
که طابه غایت چوق وقت صرف ایشیش، گوزونو خراب ایشیش، پس
قوفولو هوادا اوتورموش و نهایت یوقلا یا جاق وقیتی درسینی حاضرلماقا
صرف ایشیش (ونلاریک هاموسونو من 1886 - 1896 ایل لرده کی
گیمنازیا حیاتده تجربه ایشیشم)، دیمه ک بیزیم مکتبده کی مشغولیتیمیز قنا
صورده نده کیچیر، بیز طلبه بی منتظم صورنده چالیشمایا اوگر تیریریز.

اسکی زماندا گیمنازیانیک بدینچی سکرینچی صنف لاریندا بعضاً او یله
اولوردیکه بیز بهش اون دقیقه لیک تنفس زمانیندا غایت ده مرکب و چه تین
وظیفه لری حل ایدیردیک. بو نه لسیک ده گورولن ایشلر که نچله رده هنر،
به نلیک، ال، گوز سرعتی، معلمیک بسیخولوزوسونو، وهردیش و خواهش
لرینی اوگره نه ک قابلیتینی عمله که تیریردی.

نه تحقیقانیک مرکب له شمه سی دولایسیله بوتون دنیا دا وقتی حسابا آله،
زجه نی منتظم له شدیرمه و علمی له شدیرمه مسئله لرینیک حلی بیرینچی نوبه یه

هویامو وشدور. آمریکا دالتون پلان، پروژە وپله تون پلان اصول لارینی مبدانا چقاریر .

حاضر کی ایندوستیرالیزم زمانیندا، هر بیر زحمت ایشینگ منتظم له مندریلمه سینه چالیشان بیر دورده مکتب، مکتب مشغولیتی تشکیلی اصول لارینی باشندان آباغا قدر گوزدهن کچیرمه مک ممکن ده گیلدیر.

مکتب ایسه جو چوقه لارا ایشله مەنیک یول لارینی او گرە تمیر، داهادا اونلاری ایشدن سوغودور.

کیچمیشده بویه ایدی، ایدی ده گورونو. بویه دیر. نه ایشله می؟ بویه بیر منظره تصور ووز. که تیرەك: طلبه بیر سیرا وظیفه له اوزە رینده صفدا شدلی چالیشیر. ایشینه فکر و بریر، اوزونو یوقلا بور، معلم ایله مصلحت له شیر، وظیفه نیک حلی ایچون لازم اولان کتابی یاخود حکایه نی اوقو بور، فکر له شیر، سورور، یازیر، ایشله میر. مەن ظن ایشیرم که بو شرایط ایچە ریسینده «آلتی ساعت ایشە دوزە یلسین؛ ذاتاً بوتون بو ایشلەری کورمەك ایچون دورت ساعت اوکا تمام کفایت ایدەر.

اوزوموزو اوشاق یەرنه قویایم. بو بولکەر ایچون یله علمی و ادبی بیر ایشده چالیشماق ایچون دورت ساعت تمام کفایت ایدەر. اوناق ایچون ایسه شەمسیر کافی دیر.

طلبه نیک مکتب مشغولیتی ایله ابو چالیشماسینی وقت نقطه نظریندهن. یان یانا قویماق. عادتاً ابو چالیشماسی مکتب مشغولیتی اوچده بیر قور وقت آباردیشینی گورە ریز. ایشک نوعینه گەلینجه مکتب مشغولیتی حاضرلیق ایشی آدینی ویرە یلەر یز؛ مکتبده وظیفه لەر ویز یلیر، وظیفه لەر ایضاح ایدیلیر، تمرین لەر آباریلیر و غیره.

ابو چالیشماسینا ایسه اجراییه ایشی آدی ویرمەك اولار. بورادا طلبه لەر مکتبده ویریلەن وظیفه لەری اجرا ایدیرلەر. بیرینچی نوع مشغولیت یعنی مکتب مشغولیتی معلمک اشتراك ایشله مینی، خصوصو واقتلار تعینینی، نوع به نوع عیانی واسطه لەر، تجهیزات، بنا و غیره طاب ایدیر. ابو چالیشماسی ایله

طلبه نیک قومه سینه، ایشیک خاصه سینه موافق که لمه یه ن آغیر شرایط ایچهریسینده عمله که لیر.

بونو گلا یله ایکینجی نوع ایش، یعنی ابو چالیشماسی، مستقل صورته ده آباریلیر. طلبة ابو ایشینی کوره رکن او اوزونو چالیشمایا آلیشدریر و کوردوگو ایشیک مسئولیتی حس ایدیر. بو چالیشمایا بیز درس حاضر لاق آدینی ویریریک.

بورادان نه نتیجه چیقارماق ممکن دور؟

— بویله نتیجه چیقارمالی دیر:

مکتبده تدریس ایشینی او یله قورمالی که درس اوقوما، درسه حاضر لیق حالینده کیتسین، بو قدر تفاوتله که بو حاضر لیق معلمیک اشتراکله واردیمله موافق شرایط ایچهریسینده کیتسین.

صنفده درس ترتیبائی مسئله سینی ییر قدر تحلیل ایدملیم.

معلم نه ایدیر؟

وظیفه ویریر، ایضاح ایدیر، اوقوبور، سوله ییر (یگی معلومات ویریر) و قوتترول ایدیر (سورور).

طلبه لهر نه ایدیرلر؟

ته خنقی حاصلی وظیفه لری ایفا ایدیرلر، نوع به نوع تمرین لری اجرا ایدیرلر، اوز ایشلرینی تحقیق ایدیرلر (جواب ویریرلر)، اوز غلطه لرینی دوزلدیرلر، چوق وقت قولانی آسیرلار، کتاب اوقوبورلار (یگی معلومات آلیرلار) اوز فکرلرینی افاده ایدیرلر (مصاحبه لر) وظیفه لر سادتا بونون صفا ویراییر و هر طلبة قوتترول ایدیلیر، فقط چوق کرم قوتترول اولماییر، معلم یشیه بیلیمیر.

طلبه لهر عموم وظیفه لر اوزره یشه چالیشیرکن معلم دن چوق آاز مقداردا مصلحت آلا ییلیرلر.

یولداشلار یله ده مصلحت له شه ییلیمیرلر، گورولموش ایش عادتاً معلمه تحویل ویریلیر. معلم ایوده قوتترول ایدیر (دقه رلری دوزلدیر)

بوندان گورونور كە وظيفەنى اجرا ايجون طلبەنىڭ لازىمى قدر وقتى واردىر. تدرىسنىڭ نقصان طرفى طلبە مەصاحت و ياردىم وىرىلمەسە، و ايشىنى يوقلاما ايجون فرصت وىرىلمەسەيدىر.

داھا ياخشى اولمازىمى كى ايشىڭ بو جەتە دە (ياردىم، مەصاحت يوقلاما) صنفدا عملە كە تىرىياسىن و بوندان بوتون طلبەلەر استفادە ايدەيلىسەنلەر؛ يعنى ايش اولە آبارياسىن كە طلبەلەر درسەلەرنى صنفە معلمىڭ يانيدا او كرنەنسەلەر، حاضرلايسەنلەر؟ اگەرىزەر كون ايجون و هر طلبەدەن اوترو وىرىلەجەك وظيفەنى حاضرلايا ياسە ايدىك يوقارودا كى مسئلەنىڭ بويوك بىر حصەسى سن اولونموش اولاردى.

البە مشغوليتىڭ بو نوع قورولوشو اوقدر آسان عملە كەلمەز؛ كىچەلىم بو مسئلە: بو، خصوصدا اڭ بىرىنجى دوشونولەجەك مسئلە مەكتىڭ لوازامات ايلە تەجەيز ايدەلمەسەيدىر.

اگە يىز طلبەنىڭ فعاليتى بىر سورەندە جالشماسىنى ايسەيىرسەك، اوڭا وىرىلەجەك وظيفەلەرى حاضرلايلاق البە وىرمەلىز بو وظيفەلەر آيدىن، مختصر آڭلاقلى و سادە اولمالى دىرلار.

بو وظيفەلەرى اجرا ايتەك باخود او كرنەمەك ايجون لازىمى كىتاب و وسابط اولمالى دىر. طلبە هر بىر كوجوك شىدەن اوترو معلمە مەراجەت ايتەلىدىر، وظيفەسىنى حل ايدەر كەن لازم اولان آلت طلبەنىڭ البە كەلمەلىدىر.

بويەلىكە فعاليتى مشغوليت آبارىلماسى اڭ اول مەكتىڭ تەختىقى و سابىتىندەن آسلى دىر.

مئالە مەكتەپىز حياتىدا شىبەسىز يەگى، فقط جەتەن بىر مسئلە اولان اجتماعى ايش وظيفەسىنى گونورەلىم، بو وظيفەنىڭ جەتەنلىگى نەدەن عبارتدەر، و نەجور رفع ايتەك اولار.

بو جەتەنلىگى رفع ايتەك ايجون مەكتەپ محيطىڭ حياتىدا عائد اولان معلوماتى يىامەلى دىر: مەكتەپ محيطى او كرنەنەر كە بو محيطىڭ حياتىدا اشتراك ايتىسەن.

ييزيم پيداغوژو اديياتيميزدا بو ياخود ديگر مكْتبى احاطه ايدن محيطيك حياتينا عائد ماتيريال چوقدور.

بو ماتيريال لار يايهرلى موسسهلر طرفيندهن آباريلميش اقصادى، حياتى تدقيقاتلار نتيجه سينده ياخود مكْتبك اوز كوجو ايله آباريلان تدقيقلار نتيجه سينده عمله كهلميشدير.

اك چه تين مسئله توپلان ماتيريالى مكْتب وظيفه لهرى لسانينا چه ويره كدير. بو كا بنا بو ماتيريال لار يوقلانمالى و ترتيب اولونمايديرلار. اقصادى حيات عائد رقم لهر آفاق ممكن دور: فقط سوگرا بو رقم لهردهن نه جور استفاده ايديلمه ايدير.

ييرنجى بجره ستاسيونو كدى دائره سينيك بوتون تجربه و تشكيلات جهتلهرنى اطرافلى تدقيق ايتميشدير، ييزيم قارشوموزدا ايمدى بو ماتيريالىك ايشلنمه سى مسئله سى دورموشدور.

تدريس واسطه سى اولاراق ييز معلمه آشاغادا كى ماتيريال لارى ويره چه گيز:

1. دائره نيك خريطه سى. خريطه ده بوتون كندلهر، مكْتبلهر، قرائت كومه لهرى، كنيخانلار، فوئوپيراتيفلهر و صنايع موسسه لهرى قيد ايديله جهك
2. دائره نيك اقصادى حياتيك بوتو جهتلهرنه عائد استخبارى معلومات
3. هر كنده عائد معلومات
4. مكْتب ايشى ايله مناسبتى اولان و مكْتبى مراقلايديران بر استخبارى مسئله لهر عائد معلومات:

1. اوج
2. ييزيم دائره ميزده قارتوقلى اكينى.
3. سود چولوك؛ مال لارا علمى بهم ويره مك
4. تاووقچولوق
5. قوبونچولوق
6. يهر كوك لهرى قوتوراسى
7. باغچيلىق

8. ياغودا قولتوراسى

9. قوشچولوق

10. يېزىم نەسۋىدا كېشى و قادىنىك زىمىتى.

بو موضوعلاردان هر هانكي بيرسي اوزه رينده چالشان معلم همان
موضوعه عائد بير سيرا تابلولار آلاچاق. طبله لر بو تابلولاردان استفاده
ايدمجه لهر. تابلولاردا هر بير تصرفاتيک دائره و کند مقیاسيندا و ضعیفی
حقینده معلومات ویریلیر.

مۇلا تاووقجولوغا ئائىد طلبىلەر آشاغداكى معلوماتنى آلايىرلەر، دائىرىدە
اون يەدىمىك تاووق واردىر، هر تاووق سەدە بىر ماناتدان ايىكى ماناتا قدر
خىر ويرىر و هر تاووقدان بو مقدار خىر كوتورمەك اولاردى. تاووقجولوق
حققەدە بازيليمىش كىتابلارك سىياھىسى ويرىلىر. قويونجولوق حققەدە يەنە اوبىلە
تحقيق ابدىلىمىش معلومات ويرىلىر. معلم طلبىلەرك كوجو چاتاسى مسئلەلەر
دوزەلدىر؛ مۇلا بوتون دائىرە الدە 50000 مانات كىند نصرفات ويرىگىسى
ويرىر.

تاووقلاردان بو قدر ضرر اولور، قویونلاردان بو قدر (60,000 منات) اگهر قویونلار و تاووقلار یاخشی باخلسا کند تصرفات ویرگیسینی نه صورته ویرمهک اولاردی و حیانا عائد حل ایدیلیمیش مسئله آبروجا اولاراق قازئوچقا یا یازلیز و طلبیه ویریلیر که آباروب ایوینده عائله سینه سوله-مین تیجه سینی صاحبی گونومکتیده سوله مه لدر.

کند تصرفاتیندا اولان نقصانلار- غنمه موهومات، حسابا تسزلیق و غیره- بیرنجه یوزدن عبارت اولان مکتب طلبه لری طرفیندن تدقیق ایدیلسه او نقصانلاریک رفعی ایچون عملی تدبیرلر گورولسه، طلبه لر همین مسئله ره ایله 15-20 کره یاناشمیش اولسالار، دیهیک اولار که مکتب اجتماعی حیاتیک باخشی لاشماسی بولوندا گورولهجهک وظیفه سینی اها ایتمش اولور.

بو نوع مکتب فعالیتلری متشکل و منظم صورته بورولماقسیزین آبارلسا حیات معین تأثیر بورا قییارلر. فقط مکتبک بو وظیفه یی ایضا ایدمیلمه سی اوکسا وسایط، تابلولار، دییagramلار، خریطه لر و یرمه ک لازمدیر.

من ظن ایدیرم که ییزیم کله وی مکتبیز ایچون تدریس لوازمانی و تهختیقاسی حاضر لاق زمانی گه لمیشدیر.

نه ایتمهک و نه جور مکتب یار اتماق لازیمدیر، سوال لاری اوزره رینده دواملی و چوق دانش لمیشدیر. ایدمی اوله ده مکتبیک تعجیز ایدیله سی و ایش اصولو اوزره رینده اثبات کوسته رمله لی یک.

زحمت مکنینده آسان و حقیقی یول لار واسطه سیله تدریس ایتمهک مسئله سی اوزره رینده بوتون دقتی توپلامالی دیر.

تهختیقایا صاحب اولماق، عملی فعالیت آپارماق ایشینده معلمه کومهک ویرمه لیدیر. البت بورادا ییز قورس آچمادان کیچینه مه یجه گیز.

فقط هانکی خاصه لی قورسلار لازیمدیر؟

جواب آیدندیر - عملی قورسلار.

مکتبیمیزیک پیداغوز و اساسلاری حقینده فکرلرک ایشله دیگی ییزه معلوم دور، فقط مکتب مینودو و تشکیلاتی تهختیقاسی، عملی ایشله ره نسبتاً گه ریده دیرلر. چوق فائده لی اولار دیکه ییز قومه نریک، قابلیتمزیک چوق حصه سینی مکتب، معلم و طلبه ایچون تدریس و سایطی حاضر لاماغا صرف ایده ایدیک.

بو مسئله عموم مسئله اولمالیدیر. بومسئله نیک اهمیتی هر کس طرفینده دوشونولور. و حال حاضر دا بیرینجی نوبه ده دورمالیدیر: فقط بونو گلاویه تاسفله دیمه لی دیر که ییزیم پیداغوز و ادبیاتیمیزده بو سوال لارا عائد چوق آز بازیلیر؛ ییز تهختیقامیزی مفکوره میزه یانا شدیرمایا جالیسمالی یز.

بو سکا بنا معلم قورسلارنیک وظیفه و مقصدلری حقینده دانشلیبر که ان اوز اوزلو گونده بویله بیر سوال میدانا چیقیر: ییزیم پیداغوز و قورسلاریمیزی تدریس و سایطی حاضر لایان موسسه حالنا سالماق اولمازمی؟

بو ایشی من اوزومه بویله تصور ایدیرم.

بوتون مینود ییورولارنا و سایط حاضر لیفی وظیفه لرینی حواله ایتمه لی دیر. مثلا، فرض ایدیم که مرکز ده عمله ایشجی لریک اشتراکی ایله تمام

يەر تەدرىس وسايىتى قومۇلەتتى تەرتىپ ايدىلىدى؛ مىللا: آنا دىلىندەن (بوتون كەلمەلەر، مىللەت) رياضيات، طبيعيات، اجتماعياتدان پروگراممىزنىڭ مختلف موضوعلارنى مەكتەپ تەدرىسلىرىدا چايشىماي، اجتماعىي اشىلەر اپارمايلا عاندى و سائىد حاضىرلاندى. دائىرىنىڭ حياتىغا عاندى سىستەمىلى مائارىپلار توپلاندى. ھەمىن دائىرىنىڭ مەملىھەرى ايجون قورس اچىلىرى. اڭ خىرلىسى مەملىھەرىڭ ھەمان وسايىتەندەن حاضىرلانماي و باخود حاضىرلانمىش وسايىتى اشىلەتمەنىڭ اصولونو اوگرەنمەسەيدىر.

بو نوع قورسو قورئارىقدان سوڭرا مەلم اوزونوگەلەجەك فعالىت ايجون سالاھىياتىش كورەجەك. كېزەلمە مەلىدىر كە شورا قورولوشوندا يىزىم تەشكىل اتمەك اتمەدىكىمىز مەكتەپ غايەتە مەركەب يەر مەكتىدىر. بو مەكتىپى تەشكىل اتمەدىكىمىز ايجون بويە يەر مەكتىپى قورئادان اوترو لازم اولان تەختىقايى الدە اتمەمىز لازىمەيدىر.

قىدى اتمەلىدىر كە يوقارودان بەرى سويەدىكىمىز شەرطلەر مەيداننىڭ چىقارما مەيدىدىر. ھەر يەر مەلم عادىي مشغوليت زامانى ايشىنىڭ يەر ھەسەسىنى دېدىكىمىز. سورتەدە اپازىر: بوتون طلبەلەر چايشىرلار، نەمەدىكىلەرنى آڭلا-يىرلار، يىلمەدىكىلەرنى مەلمەندەن سورورلار و لازىمى دستورالعمل آليرلار. ھەركەس يىلىر كە ايكى اوچ غروبلا مشغول اولان مەلم اوز ايشىنى باشقا جور قورادايلىمەز، فقط مەلىمىڭ ائىندە و سايط يوقدور: چوچوقلارنىڭ مەلمە مەراجەت اتمەمەردەك چايشوب اوگرەنمەلەرىتە يەر واسطە دەگىلىدىر.

بوتون طلبەلەرى چايشىدىرماق، ھېچ كەسى ايشىسىز بوراقماق، مشغوليتى فعال قورايلىمەك ايجون ھانكى وسايىت لازم اولدوغونو مەلمەندەن سورساڭىز، او سىزە اڭ دوغرو و موافق مەسلىھەتلەر بېرىلەر؛ بونوڭلا يىلە بومستە اوزدەرىندە چوق دوشونمەك و موافق واسطەلەر ياراتماق لازىمەيدىر.

بونوڭا كورەدە موضوعلار و وظىفەلەر كورە وسايىت سەجىلمەلى، بونلارنىڭ نمونەلەرى كوتورولمەلى؛ مەلملەر بونمەنلەرلە تائىش ايدىلمەلى، بونلاردان استفادە اتمەك اصوللارنى اوگرەنمەلىدىر؛ بوندىن بشقالمەلەر اوزلەرى عىبانى واسطە قايرمايى اوگرەنمەلىدىرلەر.

مسئله بویوک اهمیت و برمه‌لی وه مه‌نیم ظنمجه پیداغوزو ته‌ختیقوملاری و عالی پیداغوزو مکتبله‌رینده طلبه‌لرینک مشاهده واسطه‌لری تدارکی اصوللارینی اوگره‌نمه‌لرینی طلب ائتمه‌لی‌دیر.

هر بیر گه‌له‌جه‌ک معلم تدریس وسایطینی اوز الیه عمله‌گه‌تیردیک‌ی زمان خریطه، قاتالوق، دیباغرام و غیره تدریس واسطه‌لرینک مکتب ایچون نه قدر لازم اولدوغونو آبدین باشا دوشه‌جه‌ک پیداغوزو مکتبله‌ری بونو گلا‌دا کفایت‌لنمه‌لی، اطرافده کی مکتبله‌ره بو خصوصلاردا حقیقی یاردیم و برمه‌لی‌دیر. اطراف مکتبله‌ره عیانی واسطه‌لر و برمه‌ک پیداغوزو ته‌ختیقوملارینک وظیفه‌سی اولمالیدیر.

دیجه‌ک پیداغوزو قورصلاریندا معلم‌لر عیانی واسطه‌لردن استفاده ائتمه‌یی و عین زماندا همین واسطه‌لری تدارک ائتمه‌یی اوگره‌نمه‌لی‌دیرلر. قورص نهایتنده معلم‌لر اوزایشلرینک قوت‌قریت‌شیجه‌لرینی خریطه، دیباغرام آلت و غیره‌یی اوزلرله به‌را‌بر مکتبله‌ریته آبارمالیدیرلار.

بیرینجی سنه معلم آنجاق ایکنی اوج موضوعا عائد آلتلر تدارک ایدمه‌ نیله‌جه‌ک و بونلارینک اوزه‌رینده چالیشاجاندیر. بورادا تجربه‌کسب ایتدیک‌دن سو‌گرا‌گه‌له‌جه‌ک سنه‌لرده پروگرامینک باشقا موضوعلارینی دا لازمی صورتده تجویز ایدمه‌جه‌ک و مکتب فعالیتینی یوقاروده سویله‌دیگمیز صورته‌سالایله‌جه‌ک‌دیر.

مه تود و تجربه قسمی .

قوبا شهر مکتبله رینده کوردو کله ریم.

بازانی: مصطفی قولوبوف.

قوبا قضاسی نه کیندیکیم وقت، شهر مکتبله رینه دوام ایتدیم و خصوصی اولاراق چاغیرلیمیش بوتون معلملر مشورتینده مکتب مدیرلری نینگ معروضه لهرینی دینگله یه یلددیم. بن همان مکتبله ریک وضعیته ری حاقیندا بیر نیچه اخطاردا بولونماق ایسته ییرم.

بورادا هر شبتدن اول مکتبله ریک مادی و تصرفات جه تندن چوق آزار ایلری له دبکی حس اولونور. مکتبله ر مکمل تعمیر اولونما ییشلار. بنا خصوصیندا چوق دار یسقالیق چکایر. درس مشغولیتی نینگ ایکی نوبه ده کیمه کی درنه ک ایشلهرینی آبارماغا بویوک آنکل توره دیر. مکتبله ر تصرفات احتیاجلاری ایچین چوق آزارا آلیرلار. مکتب بناسی انشا آتی خصوصیندا قضا اجراییه قومینه سی نینگ الده نه تدبکی موقفیت، یالگیز اثاث یدیا غوزی ته ختیقومی ایچین تیکدیردیککی باندن عبارتدر. لاکن بودا مهم بیر تأثیر بوراقمایر. بویوک پارالار خرجه لیمیش. نتیجه ده پلانسیز، اون داه رطوبتلی، قارائق، آلچاق اوتاقلار میدانا چیتیمیشدیر. حالبوکه همان پارایا طوغرودور آزار، فقط بلان دائره سینده کوزل، ایشقلی، حفظالصحه موافق اوتاقلار تیکمک ممکن اولاردی. معارف قومیسارلیغی نینگ صنایع مکتبی ایچین تیکدیردیککی بنا دخی یاریمچیق قالمیشدیر. قومیسارلیق بو بنایک تیزلیکله قورولماسی ایچین هر واسطه یه ال آتیر و مناسب بیر واردات به ری آختاریر. تدریس ایشلهری نینگ قورولوشوندا بویوک نقصانلار کوردولور.

شوراسی ئوز جلاسىندا رسم درسله رىك تعليمى مسئله سىنى قالدیرمالی و بونوڭ يير اهمیتی اولان بو درسك تعليمه لازمی دقت ویرمه لیدیر.

بونوڭ کبی مککینك خارجنده کی مطالعه دخی غایت ضعیف کیدیر.

يیر نچی درجلی تورک مککینده کی مکتب کتبخانه سی آجیناجاق يیر حالدادیر.

بورادا يیر نیچه رساله دن باشقا هیچ يیر شی یوقدور. ايمدیکی حالدا آذربایجان نشریات شعبه سی مطالعه ایچین چوق فائده لی و مراقلی کتابلار نشر ایدیر. قضا معارف شعبه سی مکتب کتبخانه لهرتی بو کتابلارلا تجهیز ایتک ایچین تشبثاتا بولونمالیدیر. بو سه محلی بودجه لره آز-چوق نمره و فائده ویرییجی دیر. بوندان باشقا قضانبک بودجه سی نه قدر آز اولسادا کتبخانه لهری تجهیزدن اوترو يیر مقدار بارا آیرماق ممکن دور.

مەلۇماتلىرىڭ بويىچە مەسىلەلەر ھەر تەرەپلىق قىممەت ۋە يېرىمىدىكىلەرنى مەشھۇر
زىمىننىڭ ئاشكارا ئادەم. ئۇ چوق ئاچىنچاق ھال ئادەمگە. مەلۇمات ئۆز
تەجىبىي دەرىجىلەرنى، ئۆز مەلۇماتلىرىنى ئۆزىگە سەي ئېلىمىرىلەر. مەلۇمات دەرس
كەينىدىن باشقا ھېچ بىر شىئى ئوقۇمايىش ۋە ئوقۇمايىش. بۇ ئونۇڭ ئوچۇق
غەزەپلىرى ئاچىق بىر قەدەر. ھەممىسى كەينىدىن مەلۇمات ئېلىدىكىنى سۆزلىشىدۇغۇ
زىمىن دەرس كەينىدىن سەي. بويىچە جەۋاب تەجىبىي دەرىجىسىنى ئۆزىگە،
مەلۇمات سەي ئالمايى خەيلىدىن بىلە كەينىدىن مەلۇمات دىلالت ئېلىدۇ.
• مەلۇماتلىرىڭنىڭ مەلۇماتلىرىنى ئۆزىگە سەي، قەلەمىز بۇ مەلۇماتلىرى كەينىدىن
مەلۇماتلىرى قەلەمى (شەھەر. ئولسا بىلە) سەي ۋە پەيداۋۇزى بىر كەينىدىن
تەشكىل ئېلىدۇ.

يُزيم مکتبەريگ اساسی نقصانلارېندان بيريسېده (بو حال اڅ زياده قوبا مکتبەريده كوزه چارېردى) حفظالصحة شرائطىڭ و تميزليكيڭ بوقلوغودور اڅ عادى حفظالصحة شرائطى هله يارانامەشدير. مکتبەريده اڅ عادى تميزليكه يله دقت ايتمەيرلەر. اوشالار صفدا باباقلې اوتورور، اللهرينى يوماير، و ديرنافلارنى دوتمايرلار. صنفلار چوق كيرليدير. مکتبەريده حفظالصحة باقىچى لينى مسئلهسى هله حل اولونمايشدير. معلم طلبەلەرى تميزليكه آلشديرماير. بلى!

مەم ئوزى يىلە-بو اڭ زىادە يهودى مەھەلىسى مەمەلەرنە غاندەدیر. - شەخسى تەمیزلەپكەنە دقت ویرمەیر. مەم ظاهرى كورونوشونە آز جوق مدنى بیر شەكل ویرمەیش اونو ایلک باقىشدا بیر راوى ویا ملادان مەچمك جوق چتیدیر.

ئەسقورسیا خاقىندا بیر نەچە سوز دىمك اېستەیرم. خلق مەارف قومیسارلىغى ئوز نوبەسىندە نمونە ئەسقورسیا پلانى ویرمەیش. مەكتەپ ئەسقورسیا نەتىجەسىندە اولدوغو دائىرەدە كى استىجالات، تەصرفاتى و اجتماعى جىائى كوسترەچك پەك زەنكىن مەنەربالى حاوى اولمالیدیر. خلق مەارف قومیسارلىغى ئوز نوبەسىندە قضا مەارف شەبەلەرنە بىزىم مەكتەپلەردە روس دىلى تەلىمىنىڭ بويوك اهمىتى اولدوغونو قىد ایلە I درجىلى مەكتەپلەرنىڭ صوڭ اوچ غروپىندا روس دىلى تەلىمىنى امر ایتىش ایدى. قوبا مەارف شەبەسى بەشى كەد مەكتەپى مەمەلەرى روس دىلى بىلەپكى خالدا اونلارا مەكتەپدە روس دىلى تەلىمىنى امر ایلەمەیشدە. شەر مەمەلەرنىڭ چوغو روس مەكتەپى بىتردىكلەرنىڭ باقىشى روسجا بىلىرلەر. بورادا روس دىلىنىڭ تەلىم اولونما ماسى بارامابان بیر اعتناسىزلىقىدیر. مەارف شەبەسى ئوز وقتىندە نقتابىتى دوزانمەلىدیر.

بىن قىدىمك آخىرىندا قضا مەارف شەبەسىنىڭ مەكتەپلەر اوزەرنىدە كى تەلىماتى خاقىندا دانىشماق مەجبورىتىندە بىم. قضا مەركىزى حساب اولونان شەر مەكتەپلەرى، باشقا مەكتەپلەر اېچىن نمونە اولمالیدیر.

شەرىك مدنى اىدارەلەرى و مەكتەپلەرى، ئوز ایش و قورولوشلارى واسطەسەلە كەد مەكتەپلەرنىڭ ھامىسىنا تاثير اېتەلیدرلەر. بیر دقە قضا مەركەزلەرنىدە يىلە پىداغوزى ایشلەرنىڭ جانلاندىغىنى، كورمەیرىك، مەتود ييوروسىنىڭ اساسى قوبولماپش. مەمەلەرنىڭ مشورتى اولماپش. قضا اېستەپتورلارى شەر مەكتەپلەرنىڭ فەالىتە تاثير ایدە يىلمەیرلەر. و سائە... اېمىدىكى تدرىس سەسىندە قوبا قضاسىنىڭ مەمەلەر قوللەكتىفەتە اورتا و عالى تەحصىلى يىگى مەمەلەر قوۋەسى علاۋە اولونموشدور. فقط نەدەنسە بو يىگى قوۋە مەتود مشورتىندە چالیشماق اېچىن ایشە جەلپ اولونماپش. نەدەنسە مەتودىك، پىداغوزى، علمى مەسئەلەر

خصوصیتدا لە فیسبالار، مەزەھلەر، اوقۇماتق، صورتیلە، اونلاردان استفادە
اولونەاسر.

بلى! اوزدەلەرە گوندەرلەن بولداشلار طرفىندىن دخى لازىمى تىبىنات كوسترلەمە-
مىشدىر. يىز اونلارا چوق امىد باغلامىشدىق. اونلار كرك اوزىدىك ئولكون
مىجىپىنى، يىرلى مدنى ادارەلەرىك فعالىتى جانلاندىرا ايدىلەر. اونلارىك
ئەنەرزىلەرى يىرلى قوۋە يولوقا ايدى. ھەر شى آياغا بالدېرىب يىرلى
مىلەلەر كىلەسىنى روللاندىرا ايدىلەر. يىز ھەمان يواداشلارىك اجتماعى و
پىداغوزى روللاندىرى اىفا اىتمەكە دقت ايدەجىكلەرىنە اىنانىرىق. قضا مەارف
شەبەسى دخى ئوز نوپەسىندە كىچ قوۋى پىداغوزى و اجتماعى اىشلەرە
جلب اىتمەلدىر.

قوبا معلملەرىنىڭ اجتماعى و پىداگوگىيى فەالىتلەرىنى جابىلاندىرماق دان اوتۇرۇ
يەرلى حكومت كلاڭك تدرىس سەنسەندەمە اولسە معارف اىوى تشكىلىنە
سەمى ائتمەلىدۇر.

II درجه‌ای، پیداغوزی، صنایع مکتبی و میر سیره بیرنجی درجه‌ای مکتبی اولان فوایکیبی میر شهرده معارف مدنیت ابوی‌نیک اولماماسی حقیقتاً یارابان میر ایش دکیلدیر. هر حالدا به‌رلی تشکیلات. معلم‌لر قواله کفیه یاناشمالی و اونلاریک مدنی احتیاجلارینی ئوده‌مه‌لیدیر.

انات پىداغوزى تەختىقۇمىنىڭ چوق كوزل ئاثير بوراقدىيىنى سويلەمدەن كىچىكك اولماز. ياقىن زاماندا تشكىل اولوندوغونا باقمايلاق، كرك مدير و كركە پىداغوزى قوللە كىفەينىڭ صرف ايتدىكى ئەزىزى سايەسىندە آز چوق ترقى اتمىدىر.

بوتون قوبا معلملەرنىڭ داھا سىقى غلاۋە ايله قولە كىتىپ بىر صورندە ايشلەمەسى قضا مەارف شەبەسىنىڭ و يەرلى جەكومىنىڭ مەكىتلەر اخىياجىنى ئودەمەسى، بولونان ياڭلىشلارنى ھەر طرفلى دوزاتمەكە جايىشلماسى لازىمدير. ايشىدە مەين بىر بلان اولمالى دىر. بويلە اوسا قوبا مەكتەپلەرنىڭ بىكى مەدىنى حيات قورۇلوشو بولوندا سرغەلە ايلەرىلە جەكىنە ائانابىرق.

کند مکتبینه هوا تدقیقاتی

بازانی: و. مصطفی زاده.

مکتب مقصدله ریندهن بریسی محیطیک تصرفاتی او دره نمه کدیر. برینجی نوبه ده ایسه تصرفاته تأثیر ایدن سیله ری او گره نمه لیدیر.

بوyle سیله ردهن بریسی هوا و اقلیم دیر. کند تصرفاتیندا اقلیمیک و هوانیک بویوک اهمیتنی واردیر. حیاتیك باشقا حاللاریدا اقلیمیک تأثیریندهن اوزاق ده کیل دیرلر: مخاير، گه لیش، کیدیش، لباس: مسکن، زحمت نوعلری و غیره کیی. بو سکا بنا چو جولاری بو ایشده چالشدیرمالیدیر.

کند مکتبینه هوا تدقیقاتی آشای داکی مقصدله ری گودمه لی دیر:

(1) منظم و دواملی تدقیقات، واسطه سیله مکتب دائره سی نیک هوا و اقلیم حاللارینی تدقیق ایتمه.

(2) یر اشاره لرینی خلق مثاللاری واسطه سیله هوا حاللارینی قباچادان تعیین ایتمه و او گره نمه.

(3) هوا حاللاری واسطه سیله کند تصرفاتینی اقلیم شرایطینه اویدورمایی او گره نمه.

هوا تدقیقاتیندا چو جولاری چالشدیرا ییلمه ك ایچین تدقیقات اصولونا فکر و برمه لیدیر. تدقیقاتیک مراقه استادی ایچین ایشیک ته ختیقی صورتده آپاریلما سیندان قاجنمالی در. چو جولار آپاراجاقلاری تدقیقاتیک معنا و اهمیتنی آ گلامالیدیرلار، تدقیقاتلارنا یکون وورمالی و نتیجه چقارمالی دیرلار. چقاریلان نتیجه تصرفاتا تطبیق ایدیلمه لیدیر، چو جولارک مستقل چالیشمالارنا میدان ویره رك اونلاری ایشه هوسله ندیرمه لیدیر.

هوا تدقیقاتیندا چو جولارک مستقل چالیشمالاری ایچین ویریلجهك وظیفه چوقدور، مثلا.

(1) بو یاخود دیگر آیدا باغمورلو و گونشلی گونله ریک مقدارینی تعیین ایتمه.

(2) قيش مدينه توپراغيك نېچه گون قار ايله اورتولو اولدوغونو تمين ايمه.

(3) مختلف گوجلو ياغورلاردا توپراغيك نه قدر درنليكه ده ايسلاندېني

تدقيق ايمه.

(4) بو ياخود ديگر قوشلاريك كوچوب قينيما وقتيني تمين ايمه.

(5) هوا باره سينده بو ياخود ديگر خلق سوزونو تدقيقات واسطه يله

تحقيق ايمه.

هوا تدقيقتندا ايلك زمانلار تدقيقات معلميك كومه گيله آباريلمالي دير.

مستقل تدقيقات زماني آباريلان ايشلهر ده معلم يوقلامالي. چوچوقلاريك مستظم

و سابقه لي ايش آبارمالارينا دقت ايمه لي دير.

بوندا باشقا معلم بو ياخود ديگر طبيعت حادثه لهريني چوچوقلارا آكلاتمالي.

مثلا: حرارتيك نهره دن عمله كه لمه سيني، كوله كلاريك نوعلهريني و نه صورته

عمله كه لديگيني، سويك دوراني، دومان، بولوت، ياغورلاريك عمله كه لمه سيني

و غيره. معلم تدقيقات آبارما اصوللاريني اوكره تمه لي. آلتلهره دن استفاده

ايمه بوللاريني آكلاتمالي، بر طاقم ساده آلت يابما واسطه لهريني گوسهرمه لي

و نهايت آباريلان تدقيقات تيجه سينده لازمي يگونلار چيقارماي اوكره تمه لي دير.

هوا تدقيقتي غروبيلاريك معلومات و سوبه سينه گوره اويغونلاشمالي دير.

آشاغا غروبيلاردا طلبه لهر آيدين كورونه ن و اوزون زمان دوام ايدن

وقعه لهر گوره بيلرلهر، يوقارويا دوغرو گيتديكجه ده مر كب وقعه لهر

كيجه م كه ممكن دور.

عين تدقيقتك بوتون صفلاردا آباريلماسي دا غير ممكن دور، اك دوغرو

بول چوچوقلاريك كوچوك غروبيلار بولونمه سي دير. هر غروبيا بير ياخود

ايكي نوع تدقيقتك آباريلماسي ني حواله ايمه لي. غروب اوز ايجهرينينده

لازمي تشكيلات قورار: صدر، كاتب، نوبته قيدچي تمين ايدهر، معلم

غروبوك فعاليتنه دقت ايدهر، كومه ك ويرهر و انتظام گودهر.

تدقيقات ايكي اصول ايله آباريلار بيلير: آلت سيز و آلت ايله. بيرنجي

درجه لي مكتب ده تدقيقتك چوقو آلت سيز ياخود چوچوقلاريك كنديه لي

طرفیندن قایریمیش آلتلرله آباریلما لیدیر. مرکب آلتلر بها اولدوغو کبی
جوجوقلاریک آکلابشینیک فو قینده اولدوقلاریندان، بوتلاردان قاجینمالی دیر.
هوا تدقیقاتیندا چه تین لیک گوسته رهن ایکی حال اولاییلیر؛ برینجی وقت
نمیتی، ایکینجی حادثه درجه سنیک تعیینی. عموما هوا تدقیقاتی اوچ واقئیدا
آباریلار، سحر، گون اورتا و آقشام، فقط هر بیر سینده معین ساعت لهرده
آباریلیر. کند مکتبینه اکتریا ساعت اولمادینی ایچون وقت تعیینی ایچون،
تخمینی یه اشاره لهرنی گوتورمه ک لازم گه لیر، مثلا سحرده ن مال سورولور کن
آقشام گون باتیر کن و غیره. هر بیر حادثه نیک کیفیتینی تعیین ایچون
اوچ حال گوتورولمه لیدیر: ضعیف، اورتا و قوتلی؛ مثلا ضعیف کوله ک،
اورتا درجه ده کوله ک و قوتلی کوله ک. الده قطعی آلتلر اولما یفتندان
درجه لهر تخمینی تعیین اولونور. بورادا تجربه نیک بویوک اهمیتی واردیر.
جوجوقلار تجربه لندیکجه درجه تعیینینی ده معین له شدیره کله ر. هر بر حادثه نیک
یانتیدا درجه نی گوسته رهن سوزلهر عوضینه اشاره لهر قویولور: ضعیف، یه رینه
(0) صفر، اورتا یه رینه (1)، و قوتلی یه رینه (2) رقمی قویولور.
هایله وقت اشاره لهری ده واردیر:

آقشام ساعت دو قوزلا، سحر ساعت یدی نیک آراسیندا آباریلان مشاهدیه
(ن) سحر ساعت یدی ابله گون اورتا ساعت بیریک آرا-یندا آباریلانا (آ)
و گون اورتا ساعت بیرله آقشام ساعت دو قوزو ک آراسیندا آباریلان مشاهدیه
(ب) اشاره لهری قویولور.

مختلف هوا حادثه لهرنی یالکیز سوزلهرله ده گیل مختلف اشاره لهرله ده
قید اتمه ک ممکن دور. مثلا گونه شلی گون عوضیه-دائره اورتاسیندا بر نقطه،
بولوتسوز گوک عوضیه-دائره نیک دورنده بیر، بولوتلا اورتولن گوک عوضیه
دورنده بری قارالانمیش دائره؛ یاریسی بولوتلو گوک عوضیه-یاریسی قارالانمیش
و بوتون بولوتلو گوک عوضیه-تمام قارالانمیش دائره قویولور.

هر غروپ اوز تدقیقاتینی خصوصو دقترینده قید اتمه لی دیر. هر نوع
حادثه ایچون بر قید جدولی اولمالی دیر. جدول ممکن قدر ساده اولمالی دیر.
مثلا آشاغادا کی جدولی توصیه اتمه ک ممکن دور.

جدول نمرة 1.

1. نەزدە تەدقیقات آبارلىمىشدير.
2. نەزەمان تەدقیقات آبارلىمىشدير (ایل و آی گۈستەریلمەلى).

تاریخ	هانكى وقە، تەدقیق ایدیلمىشدير.			قید
	سجەدن	سۈن اورتا زمانى	آخشام	
1				
2				
3				
.				

بۇندان باشقا بىردە صنف جدولى اولمالى دیر. صنف جدولى بويۇك اولمالى و صنف دیوارىندان آسیلمالى دیر.

تەدقیقات ایچون بر چوق حادنه و حال لاری گۈتۈرمەك مەمکن دور: هوانىك حرارتى، قار، یاغىشك مقدارى، بولۇتلار، كۈلەكلەر، هوا دە رطوبت و غېرە... بۇنلاردان، بر نېجەسىنى گۈتۈرەلیم.

حرارتى اولچمە

بۇنۇگچون میزان الحراره لازیم دیر. میزان الحراره نى ایۈك شمال دیوارىندان بر میترو مسافەدە یاخشىسى ایسە بر سایدان-آسمالى دیر.

هر دفعە اولچۇدەن اول میزان الحراره نى بر نېجە دفعە چەۈرەنەلى، گۈستریلەن حرارتى قید ایتمەلیدیر.

اگر توبراغىك ویاخۇد قارىك سطحى نىك حرارتى نى اولچمەك لازم ایسە، میزان الحراره نىك شوشەسىنى دۇغرو دان دۇغرو یا توبراغىك یاخۇد قارىك اۈزەرنە قۇیمالى و گۈستریلەن حرارتى قید ایتمەلى دیر.

سۈبۇك حرارتى اولچۇلدۇگۇ تقدیردە میزان الحراره نىك یۈمرو شوشەسىنىك

اوزمىرته قالين سايدان بر ساجاق باغلامايدير، بويلا كه شوشه سويه سالىناندا ساجاق داغىلسين.

چيقاريلاندا شوشه نيك اوزمىرنى اورتسون، بويلا بر ميزان الحرارنى سويلا سالماي، بش ياخود اون دقيقه ساقلامالي چيقارمايدير. باش ساجاقلار سويوك حرارتنى ساقلادىقلاريندان شوشه نيك گوستىردىكى حرارت سويوك حرارته، اولاجاقدير.

بولوتلارى تدقيق.

بولوتلارى ايكي چيئدن تدقيق ائتمك ممكن دور: مقدار و نوع. مقدار چيئىدن گوك قيسى ذهنأ دورت حصيه بولونور؛ گوگون بر حصيه بولوتلو ايسه بو مقدارىك دورتمه بير حصيه قارالانميش دائره ايله، ايكي حصيه بولوتلو ايسه، ايكي حصيه قارالانميش، اوج حصيه اورتولو ايسه اوج حصيه قارالانميش و تمام حصلى بولوتلو اولدوقدا تمام قارالانميش دائره ايله گوستىرلىر. البته حصىلرى دوغرو تعين ائتمك چوق چيئىندير، فقط گيتدىكجه گوز آليشاقدير.

بولوتسوز گوك ايجىرىسى بوش دائره شكلى ايله قيد ايدىلير. بولوتلارىك مقدارى گوستىرلىر كى ممكن قدر قالىنى دا گوستىريلمىلير. بولوت چوق نازىك و سىرك ايسه صفر اشاره سى ايله قيد ايدىلير؛ اكو چوق قالين ايسه «2» رقمى ايله گوستىرلىر؛ اورتا حالى ايسه هيچ بر اشاره قوبولمايور.

بولوتلارىك فوعلىرى.

نوعه گوره بولوتلارى بر چوق حصيه آيرماق ممكن دور. بولوتلاردان اهمىلى لىزىنى قيد ايدىمىز؛

1. اڭ يوقارو طبقه ده اولان بولوتلار. بو بولوتلار آغ رنكده اولوب چوق ظريف گورونورلر. بولوتلار بعضاً قوش قاندا، بعضاً پشيك قوبروغونا، بعضاً آت يالىنا بگزمىر شكله اولوب چوق كره ظريف توقونموش بارجا.

اوقشايلار و اكنريا كوك يوزونو دونورلار. بو بولولار كوچوك بو
بلورلارندان عبارتدولر.

2. آغ رىنىڭ كۈچۈك بۇرۇلۇش بارچا لاردان ئېبارت بولۇناتلاز. بولۇنار كولەكتىز اولوب عادتا گۆگدە افقىي وضعىتىدە دورۇرلار.

3. دوتنوں ھوادا کوکوڭ بوزونو دوتن، گەنیش ساحە بایلان بوز
رنکلی بولوتلار. بو بولوتلار یوقارویا قالدان دوماندان عبارت اولوب یەردەن
چوقدا یوقارودا اولما یاراتی دورورلار.

4. آغ و بعضا بوز رنكده قالين پارچالاردان عبارت اولان بولوتلار. بو بولوتلاريك اورتالاري قالين اولوب كتارلاري نزيك و ظريف اولورلار. بو بولوت پارچالاري جرگه-جرگه ياخود دسته-دسته دورورلار. قيشدا بو بولوتلار چوق كرمه گوكوڭ بوتون بوزونو دوتورلار. پايدا بو بولوتلار تيز-تيز شكله ريتي ده گيشد بيرلر و اكتر يا ايستي گونلرده گون اورتا زمانى عدله گه لوب آخشاما ياقين داغيليرلار. بو بولوتلار اكتر يا بومرو اولوب، ذره لري قسه شكلينده آشاغلاري افقى اولور. آشاغلان ذره يه دوغرو دگرلي پله لر حالندا پارچالار ديزيلر.

5. قارا، كىنارلارى قىزىق، مەيىن شەكىلىز بولۇنلار. بو بولۇنلاردان
اكثريا قار ياخود ياغىش ياغىر.

6. ابرى، داغ شكلينده قارا رنگلى بولوتلار بو بولوتلار بويوك يەر دوتور، وغايت قالين اولورلار. بونلاردان اكثريا شدتلى ياغيش و دولو ياغير. بولوتلارى يوقارى دا كوسته ياهن درجهلره و نوعلره گوره اوكرتمهلى و تدقيق اتمهلى دير. تدقيقات ايكي جهندن كتمهلى:

1. بو ياخود دېگر آيدا نه قدر نيت گوگوښ بوزو آچيق ويا بولوتلو اولور.

2. ھانكى بولوتلار چوق گورونوراز.

3. نەزەرلەردەن بولۇشلار گەلىرلەر و نەزەبە حرەكت ابدىرلەر.

4. هر نوع ناولت هانکی وقمه ايله تيجنه نير (باغموور گه تيرير مي. هانکی باغموور گه تيرير و باخود باغموور سوزمو کيچير).

بر مدت یوقاری دا گوستریلن صورته تدقیقات آباردقدان سوکرا بولوتلار گهلهجه که هوا حالینی خبر ویرمه که تجربه لدرینی آبارمالیدیر. چوجوقلار بولوتا باقاراق صباح یا اویری گون هانکی هوا اولاجاغینی قید ایدیرلر. کون کیجیدیکدن سوکرا قاباقجاندان ویریلن خبریک نه قدر دوغرو اولوب اولمادیغی تحقیق وینه قید ایدیلیر. بویله لیکله چوجوقلار بولوتلا هوا حالینی تعین اینمیی اوگریرلر اگر دوغرو تعین اینمه 60 یاخود 70 فاضه یه تیشیرسه موفقیت حساب اینمیلی دیر.

کوله کله ری تدقیق.

کوله کله ر اوج نقطه نظردهن تدقیق اولونمالیدیر.

1. هانکی چته دن أسیر.
 2. هانکی قوتله أسیر.
 3. هانکی تبجه نی ویریر.
- کوله کیک چته لرینی تعین اینمه که ایچون فلیو گهربک آلدی ایدیلیمسی یاخود مکتب طرفیندن بایلماسی لازیمدیر. اگ ساده فلیو گهربا راقدیر. بایراغی بر آغاچا یا یشدیر اراق آجیق یه ردهن چاقمالی دیر. بایراق دار و اوزون اولسا داها آسان گوسنره ر. بایراق عوضینه دار بیر شیریتده (لینتا) کوتورمه که اولار. داها باشقا نوع ساده فلیو گهربا راق ممکن دور. بونوگ ایچون ساده بیر دهمبر بارچاسینی کوتورمه لی، بایراق شکلینده که سمه لی، بیر کنارینیک یوقارو و آشاغاسیندن کوچوک بارچالار ساقلامالی، همین بارچالاری ده گیرمی اگه لی و بیر میسمارا تاقمالی دیر. فقط بایراغی تاقمادان اول میسمارا بیر ماتار (بروپا) کیچیرمه لی که بایراق دوشمه سین، بروپانیگ اوزوریندهن بر دهمبر بارچاسی قویمالیدیر که بایراق بروپا یا توقوناراق حرکت دهن قلاله سین. فلیو گهربا راقیش آغاچک بیر آزا آشاغاسیندن خاج شه کلینده ایکی آغاچ بارچاسی چاقمالی و بونلاریک اوجلارینی دورت جهته دوغرو اوزاتاراق محکم له میلیدیر. فلیو گهربا رکت ایدیر. آغاچ بارچالاری چته لر ی گوسنره رلر.

كۈلەكلىك قوشنى گەلىنچە آشاغادا كى آلتى دەرىجە قوشنى و اونوك
اشارەلەرنى نەمۇنە اولاراق كۈتۈرمەك اولار:

درجەلەر	اشارەلەر	كۈلەكلىك سىرغى	
		ثانىيە كىلومەترە	ساعتە كىلومەترە
0-سا كىتلىك	تۈستۈ دۈغرو يوقارويا قالقىر. ياپراقلار تەپرىنەمە بور	2-0	7-0
1-ضعيف كۈلەك	يوز و ياخود ال ايله حس ايتمەك مەمكىن دور، بايراغى حركەت گەتيرىر، كوچوك ياپراقلار تەپرى دېر	6-3	22-14
2- اورتا (مەتدل)	ياپراق دالغانىر، ياپراقلار و آغاچلارلىك خىردا بوتاقلارنى تەپرىدېر	11-7	40-25
3-يىر قدىر قوشنى	آغاچلىك بۈيۈك بوتاقلارنى تەپرىدېر	16-12	58-43
4- قوشنى	اڭ بۈيۈك بوتاقلار و چوقدا يۈغۈن اولمايان گۈدەلەرى تەپرى دېر	22-17	79-61
5-چوق قوشنى	آغاچلار يەرى اگىر، چوق يۈغۈن اولمايان گۈدەلەرى و بو تاقلار سىندىرىر	31-23	112-83
6- فورتنا	ابولەك داملارنى يىقىر، آغاچلار كۈكۈندەن چىقاربر	36-32	130-115

تەدقىقاتى، دۈغرو اولماسى ايچود، يىر نۇع آغاچ اوزەرىندە آبارمالى دېر.
مەخسەت آغاچلارلىك كۈلەككە قارشى مەقاومى باشقا-باشقا اولدوغۇندىن، تەبىئەلەرى
ياكىلدا يايىر. قىشدا آبارىلان تەدقىقات ايله يازدا، پايدا آبارىلان تەدقىقاتدا
يىر اولماز: قىشدا آغاچلار ياپراقدان آزاد اولدۇقلارنى گۈرە مەقاومت.

- لەریدە دە گیشیر. بوگا بناء قیشدا باشقا، پایدا باشقا تدقیقات آپارمالی دیر.
- کولەك تدقیقاتی نتیجه سینده آشاغادا کی حال لاری او گره نمیه جالبهالی دیر:
- (1) تدقیق اولیان محله هانکی جهندن چوق کولەك لهر اُسیر.
 - (2) هانکی قوه ایله کولەك لهر اُسیر لهر.
 - (3) عادی کولەك لهر دن بشقا هانکی تصادفی کولەك لهر.
 - (4) کولەك لهر یك اُسمه سینک هوا حرارتیه نه تأثیری اولور.
 - (5) کولەك لهر یك اُسمه سیله بولون لاریك حرکت لهر یئره نه مناسبت واردیر.
 - (6) کولەك لهر یك اُسمه سینه باقاراق گه له جهك هوانیک حالینی قاباق جادان خبر ویرمهك اعتیادینی کسب ایتمهك بو تدقیقاتی آپارماق، آشاغادا کی صورتده دیباغرام ترتیب ایتمهك اولار.

ای گون	سای	تدقیقاتی	تدقیقاتی	تدقیقاتی	تدقیقاتی	تدقیقاتی	تدقیقاتی

یاغیش تدقیقاتی.

یاغیش تدقیقی ایچون یاغور اولچهن آلتدن استفاده ایدیلمه لیدیر.

بو آلت نایلمادینی تقدیرده ساده سیتی قاییرماق ممکن دور: بیر عادی ویدره کوتورمه لی و آچیق یه رده قوبمالی دیر. توپلان سو بخار اولماق ایچون ویدره نیک ایچهر یسینه آغزی اُنده ده سه کلنیش بیر تنکه (жест) و سویونو بوشالتماق ایچون ده بیر طرفیه لوله قوبولمالیدیر. گونده بیر کرمه اوزره ری اولچولو بیر جدوله ویدره ده طوبلانیش سویوک ایچهر یسینه سالاراق نیچه میلیمتروسو یغیلدیشینی اولچمه لی و قید ایتمه لی دیر.

ویدره نیک سطحیه گوره یاغان یاغیشیک مقدارینی تعیین ایتمهک ایچون

جدوللى مەخبر (مەنزورقا) ئالمالى. طوپلانان سوپو تو كوپ جىمىنى بىلمەلى دىر.
 ھەمان جىمى اون كىرە. كوتوردوگدەن سوگرا ويدىرەنك آغزى سطحىنە
 تقسيم اىتمەلىدىر. عادى ويدىرەنك آغز سطحى 360 مربع سانتىمىتروايدىر.
 اگەر مەخبردە 36 مكعب سانتىمىترو سو طوپلانامىش سا 36 نى 10 . ضرب
 و 360 . تقسيم اىتمەلى دىر.

ياغىش تەدقىقاتىدا آشاغادا كى تەقەلەرى اىضاح اىتمەيە چالامالى دىر.

- (1) معين آيلاردا ياغىشلى و ياغىش سىز گونلەرىك مقدازى
- (2) اوزون زمان سورەن ياغىشلارلىك و قوراقلىقلىك وقى و دوام مدتى.
- (3) ياغان ياغىشلارلىك مقدارى.
- (4) ابلەك و سوك ياغىشلار.
- (5) شدتلى ياغمورلار و نىجەلەرى.
- (6) ياغىش دان اول و ياغىش دان سوگرا چايلار. قاينامالار، بولاقلار.
- (7) ياغىش دان اول و ياغىش دان سوگرا نباتات.

قار تەدقىقاتى.

قار تەدقىقاتىنىڭ اهمىتى دىگەر غىصراۋرىككىندەن آز دە گىلىدىر.
 اىستىنى چولە بوراقماڭىنىدان قارىك آلتى اىستى قالير و نباتات سوغوغوك
 شەتەندەن قوغرايىر. دىگەر طرفەدن قار يەرە رطوبت وىرىر. يازدا چايلارا
 قاينامالارا سو وىرەن يەنە قاردىر.

دىگەر طرفەدن اگەر قار بايىزدا يەر دۇڭمامىش دوشوب اوزون زمان
 يەردە قالارسا، ياخۇد يازدا چوق دايانارسا نباتاتلىك تالف اولماق قورقوسو
 واردىر، چونكە نباتدان تفس ابلە حاصل اولان ھامى قاربون چىخماغا
 يەر ئايمايوب نباتاتى تالف ايدىر. قار ھقىندا آشاغادا كى تەدقىقاتى آبارمالى دىر:

- (1) نە قدر مدت قار ياغمىشىدىر.
- (2) نە قالىلىقىدا ياغمىشىدىر.

- (3) نە قۇدر مدت توپراق قارلا اورتولو قالمايدىر.
- (4) قار نە قۇدر بەرك و ياخود بوشدور.
- (5) بىرىنچى و آخىرىنچى قار نە زمان ياغمىش.
- (6) قارىك آلتىندا كى حرارت ايله اوستوندىكى حرارتتە تەۋات وادىر.
- (7) قارىك نىاتتا نە تائىرى اولموشدور.

قارىك قالىلىغىنى اولچمەك ايچون اولجو آغاجى گوتورولمەيدىر. اولجو آغاجى سادە بىر تاخادان عبارت اولوب اوزەرىندە ساتىمىتىرولار قىد ايدىلىر. اوزاقدان اولجىنو سەچە بىلمەك ايچون ساتىمىتىرونوڭ يىرىنى بىر رەنك، دىگىرىنى باشقا رەنك ايله بويامالىدىر. آسان اولماقدان اوترو يەرە بىر دىرەك باسدىروپ كئارىنە بىر تاختا چاخىرلار، بوبلەكە دىرەك كىك سىطىحى يەرىك سىطىحى ايله برابر اولور. اولجو آغاجىنى ھەمان دىرەك كىك اوستونە قويورلار، قارىك قالىلىغى ھانكى اولجودە داپائىرسا او اولجو قارىك قالىلىغىنى كوستەزىر.

رطوبت.

ھوادا كى رطوبى دە تەدقىق ايتەك ايچىن ەدى بىر سىبل چوبونو (كودەسىنى) گوتوروب بىچاق ايله يوقارودان آشاغا دوغرو اىكى حصە بولمەلى. ھەر حصە بىكى دەن بو كىلوب اىكى چوب عملە كەلەجەك، بونلارىك آشاغا اوجلارىنى، بىر يەردە، بىر تاختا ياپىشدىرمالى. ھوادا رطوبت اولدوقچا يوقارو اوجلاز بىر-بىرىنە ياقىن كەلەجەك، ھوا قورو اولدوقچا چوبلەر قورويوب يوقارو اوجلارى بىر-بىرىندەن اوزانلاشا جۇغلاردىر.

باشقا حاللار.

يوقارودا بولەن يەلەردەن باشقا دىگەر انايم و ھوا حاللارىندا تەت يەتيرمەلى و واقع اولدوقچا ھوا قىلدىرە قىد ايدىلمەلەيدىر. چەن، دومان، شە، فىرو، دولو، قوس قوزەج، كوك كورلاماسى، كوش و آيك اطرافىندا ايشىقلار و غىرە.

طبيعەت تەقويمى.

ھوا ۋا قىلىم تەدبىقاتى ابلە موازى اولاراق نباتات ۋ حيوانات عالمىنىڭ جايىنا ئائىد تەدبىقات گىتەمەلەيدىر. جوق كىرە بو اىكى تەدبىقات يىر يىرىنى تەملاشدىرير ۋ يىرى-يىرىزە باردىم ابدەر.

حيوانات عالمىئەدن آشاغادا كى وقەلەرى تەدبىق اىتەك مەككە دور:

(1) بەاردا قوشلارنىڭ گەلمە زمانى ۋ بايزدا اوجوب گىتەمە وقى (بەل، سىغىرچىن، قاراقوش. ۋ غىرە كى).

(2) مەخلاف جوجو ۋ حيوانلارنىڭ بەاردا بوزە چىقما وقى (جىيىن، جىر جىراما، آرى، قارىنجا، كەم قوردو، كەمەنە كى، ۋ غىرە كى).

(3) مەخلاف، قوش، جوجو ۋ حيوانلارنىڭ جايى خاللارنى قىد اىتەمە (سەرچە، قارغا، قاراقوشنىڭ بووا تىكەمە وقى. قورباغاننىڭ كورو نو كە زمانى، ۋ غىرە كى)

نباتاتا گەلەنچە، بو ياخود دىگەر نباتىك دو گەملەرىنىڭ آچىلماسى، چىچەك لەمەسى، مېوە دوتماسى، مېوەسى دە كەمەسى، يايراغى ساراھەسى، يايراغى نو كۆلمەسى ۋ قەلەرىنى كۆتۈرمەك اولار.

كەند تەصرفات تەقويمى.

بوقارودا كى تەدبىقاتلا قوشا اولاراق تەصرفاتا ئائىد تەدبىقاتدا گىتەمەلەيدىر.

كەند تەصرفاتىنا ئائىد آشاغادا كى تەدبىقاتى آبارماق اولار:

(1) ناخىل ۋ مەدىنى يىتىگىلەرنىڭ بەش خالىنىڭ باشلانغىچ ۋ نەپتى: اكىلەمەسى، باش ۋىرمەسى، سىبىل چىقارماسى، چىچەك لەمەسى ۋ دەرىلمەسى.

(2) بوستان ۋ تەرەۋەز يىتىگىلەرنىڭ حيات دورلەرىنىڭ باشلانغىچ ۋ نەپتى: اكىلەمەسى، شىبىل لەمەسى، بوۋىمەسى، چىچەك لەمەسى، ابلەك مېوە ۋىرمەسى ۋ دەرىلمەسى.

(3) كەند تەصرفاتىنا ضرر ۋىرمەن بو ياخود دىگەر عاملەرنىڭ قىد ابدەلمەسى:

تاخىل قوردونوڭ گورونمەسى، چول سىچانلارنىڭ گەلمەسى، دولو وورما-سى، شاختا و غېرە كېي.

(4) كەند تەصرفات ئىشلەرنىڭ باشلانما و تمام اولما وقتلەرنى قىد اتمە: ياز اكينىنىڭ بايز شومونوڭ، اوت و تاخىل بېچىنىڭ باشلانما و يىتمەسى و غېرە.

بوتون بو تەدقىقات ھوا تەدقىقاتىلە برابر آبارىلدىقدا مەين يىر تصور آلماق مەمكەن دور، مىلا بهار گەلىر كەن يىر طرفەدن حرارتىڭ دە گېشمەسى، دېگەر طرفەدن قوشلارنىڭ گەلمەسى، نېاتەنىڭ چىقمەسى حەقىقەتاً طەيغەندە عملە كەلەن دە كېشىك اېكى آيدىن گۈستەزە يىلەر.

بو واسطە اوزەرىنە يىردە خلق سوزلەرنى، مىنالارنى و اشارەلەرنى علاوہ اتمەك لازىمدير. خلق سوزلەرىندەن يىر قىسمى موھومات قىيلىندەندىر (فلان قوش اوقوسا تاخىل باتار كېي) يىر قىسمى ايسە طەيىت اوزەرىندە تجربەدەن آلىنمىشىدېر. (قىش شەتلى اولسا، تاخىل ياخشى يەنە، قاراقوش آلچاقدان اوچورسا ياغىش ياغاچاق، گۈن چوق ايسنى اولسا، بەرك ياغىش و دولو ياغار و غېرە) بولىە تجربەلەر اوزون ابلەر سېناغدان خېقىدىغىندان قىمتلى دېرلەر: مەكتەپ بونلاردان بو ياخود دېگەرنى گۈتۈروب تجربە اتمەلى و فن نەقطة نظرىلە اىضاح اتمەلى دېر.

آبارىلان مەشادە و تەدقىقات بىكونلانمىلى و تەبجەلەر چىقارېلمالىدېر. عمومىت اوزرە آشاغاداكى مەقصدلەر اوزرە تەبجە چىقارېلمالى دېر:

(1) يىر آيدا و يىر ابلە بو ياخود دېگەر وقەنىڭ نېچە گۈن واقع اولدوغو (نېچە گۈن قار، ياغىش گۈنش و غېرە اولموشدور).

(2) بو ياخود دېگەر وقەنىڭ اولىنجى و آخىرىنجى دفعە ظەورە چىقمەلارى (اولىنجى و آخىرىنجى قار و غېرە).

(3) بو ياخود دېگەر وقەنىڭ اصغرى و اعظمى مىقدارى (اڭ سوغوق و اڭ ايسنى اولان گۈن و غېرە).

4) بىر آي ويا ايل مەتبەندە مەيىن مەشەدەنىڭ ەموو ەالى (ياغەورلو يازە سوغوق، قېش، قوراق، باي و غېرە).
مەشەدەلەرىڭ تەيىجەلەرى دېياغرام سورەتەلدە كۆستەرىلە يىلېر. بەس كىرە مەيىن مەشەدەنىڭ بوتون كېدېشىنى اكىرى غرافىق اېنەدە كۆستەرمەك اولور.

قۇلالاردا قومبەلەقس ایشلەرى] بىر ەفتەلك ایش نەونەسى. (*)

يازانى: زاهید وکیلوف.

موضوع

I

ايو و عائلەدە

«مەتتى: 7 گون»

بىرىنچى گون

- مەشلە - I. ايو، اوتاقلار، بىجرە و قابىلار، سۇبالار و بونلارىڭ اھمىيىتى:
مەشلە - II. بىجرە و قابىلارى آجىب اورتمەك اعتيادلارى.
مەشلە - III. ايو رەسى.

ايكىنچى گون

- مەشلە - I. اوتاق دېوارلارى. ايوان بالقوز.
مەشلە - II. ياپراق شىقىسى.
مەشلە - III. سېرا يا دىزىلمەك. گون و آي اوبونو.

(*) آغدام قومبەلەقس غروبوندا بىر ئات سە مەتبەندە كېچىلەيش قومبەلەقسەردەن بىر ەفتەلىك ایشلەرىڭ نەونەسىدېر.

اوچونجو گون

- مشغله - I. ابو اوتاقلارى. قوناق، يىمك و ياتاق اوتاقلارى، صحى قورولوشو.
مشغله - II. تىكلىك، ايكيلىك، اوچلىك، و اوتاقلار ايله چوپلەرى، صايماق.
ھىندى شىكلەرى.
مشغله - III. ياپراق شىقىنىڭ دىلى.

دوردونچو گون

- مشغله - I. پىلە كەن، نوعلەرى، دالان، صحى طرفلەر، مرتبەلەر.
مشغله - II. كىلدن ابو.
مشغله - III. جملەلەر، علاقەدار اولاراق تھلىل.

بىشىنچى گون

- مشغله - I. عائىلە عضولەرى.
مشغله - II. عائىلەدە كى تاغىللار، تاپماجالار.
مشغله - III. ياپراق شىقىسى.

آلتىنچى گون

- مشغله - I. عائىلە عضولەرىنىڭ ايشلەرى.
مشغله - II. عائىلە عضولەرىنىڭ متقابل، جالشمالارى و اجتماعى، اھمىتى.
مشغله - III. عائىلە عضولەرىلە علاقەدار اولاراق 10. قىر سايى.

يەتتىنچى گون

- مشغله - I. عائىلە باشچىلارى، مىقياسە.
مشغله - II. بو دائىرەدە جملەلەر، تھلىل.
مشغله - III. ادامان، سىچان، پىشك اوپونو، ابو و عائىلە موضوعونا بىكون.

اوشاق حر کاتی قسمی .

پیونەر حر کانی .

بازانی : قرویه تین

(کیمن نومرونک دای)

بولداشلیق حقیقیدا .

بولداشلیق و قولله قبیغیزم حقیقیدا بیر جوق دانیشیریق . هر گاه بیر پئونەر دهسه له رینه یاقینلاشیب اونلارا یاقیندان دقت ایده رسه ک ، او زمان بولداشلیق قولله قبیغی آدلاندیردیمیز بیر شینگ اورادا دوغروداندا اولمادیغینی تصدیق ایده بیله ریک . دسته لریك مرور اوزره آریتمه لری و ده گیشه له ری ده بو سوله دیکمیزی تصدیق ایده ر بونلار داندیر . عمومویغینجا قدا بیر پئونەر حقیقیدا مذمت چیقارماق ، موقتی و یاخود همیشه لیک اونو کنار ایتمه ک کیبی تیبیه و انتظام چاره لری - که پئونەر دهسه له رینده گنیشجه سینه قوللانیم ، قدا دیر . جمله سی بئونەرلر آراسیندا کی حقیقی بولداشلیق و داخلی بیرلیک ضعیف اولدوغونو ثبوت ایدیر . عجباً بوله بیر بونوک نقصانی نیجه قالدیرمالی ؟ بو نقصانی قالدیرماق ایچین اویغون چاره لره دن بیریده ، ایشی عمومیتجه ساغلاملاشدیرماقدان باشقا ، اجتماعی - پراقبقی ایشله ری ده قوه تله ندیرمه ک ، اوشاقلاریك سربست چالیشمالارینی و همده بولداشلیغی بو کسه لده ییلن ایش مه تودلارینی یاقشیللاشدیرماق دیر . زیرا بولداشلیق بوبوبوب محکملنمیه سی ده هپ بیرلیکده آباریلان ایش اوزره رینه ممکن اولایلیر . دهسته یچینده آباریلان صحبتله مکنبده دیکله نیلن ده رس آراسیندا او قداردا آبریلیق بوقدور . بونلاریك هیچ بیر ، قولله قبیغله یایلان ایش کیبی اوشاقلاری بیر

يېرىنە باغلا يېلمىر؛ ايستەر بويىلە يېرىلىك، ايكىنچى يېر دەستە اوزەرىنە يېرىلىكە يايىلان ھىجوم اولسون، ايستەرسە يېرىلىكە گوگرچىن اوچورتىمادان عبارت اولسون؛ اوشاقلارى يېر يېرىنە داھا آرتىق ياقتىلاشديرير يولداشلىقلارنى داھا مەھكەم ايدير. ھەر حالدا بۇ سويىلە دېكلرمىزدە، «پۈنەر دەستەلەرنىڭ ئوزگە بوستانلارنى ھىجوم اېتمەلەرى» كىيى آڭلاشلىمايلىدېر. دوغرىدور، يېز «مالكىتىڭ مەقسەس برىسىي» طرفدارلارنىڭ دە گىلىك سەدە، يەندە بوستانلار ھىجوم اېتمەگى قومۇنىزما تىرىيەسنىڭ اصوللارنىڭ حساب اېتمەيىرىك. بونودا اوندان اوتىرى مثال گۈستەردىم كە تشكىلاتسىز ياشايان اوشاقلار آراسىندا بۇ كىيى ايشلەر يايىلماقدادېر؛ يېزە قالىرسا نە اولور اولسون آنچاق قوللەقتىف ھىسبە يايىلمىش يېر ايش اولسون؛ ايستەر بۇ عمل تېجەلى ويا تېجەسىز اولسون - مەسۇلىت قوللەقتىف اوزەرىنە دېر. دېمىرىك.

يولداشلىقنىڭ آرتىماسىنا و مەھكەمەسىنە لازم اولان و يوقارىدا گۈستەردىكىمىز شرطلەرنىڭ اوزەرىنە يېر شرط دخى علاوہ اېتمەك ايستەردىم.

زىرا اوشاقلارنىڭ داخلى يېرىلمەسى و يولداشلىقلارنىڭ مەھكەمەسى اېچىن بۇ مەئلەنىڭدە اھمىيت و مەناسى آز دە گىلىدېر. بۇ مەئلەدە، پۈنەر دەستەسىنە قبول مەئلەسى، پۈنەر دەستەسىنىڭ جىياتىنى و ايشىنى تشكىل اېتمەك اېچىن يوللار و اصوللار آراماق مەئلەسىدېر.

حال ھاضردا اوشاقلارى نېجە قبول ايدىرلەر؟ اوشاقلارنىڭ قبولى بويىلە اولور: يا اوشاق ئوزۇكلىب آدىنى «يازديرير» سوڭرادا قانۇنلار و عادتلەرى ئوكرىمەككە باشلاير و ئوكرەنېب قونۇنا قويدوقدان سوڭرادا آدىملا يۈرۈمەككە آلىشېر، بونودا ئوكرەندىكەدن سوڭرا سانكە پۈنەر ھاضرلانمىش اولور. ياخود اويلەدە اولور كە اوشاغىڭ آنچاق آناسى كلىر. «ئېم اوشاغىمى دا يازىڭىز دېر؛ آخىردا يېر آدام اولار، گۈزلەرى آچىلار» كە اوشاغى دا يازىرلار. بەئزادە اوشاغى بام - باشقا يېر باھانا اېلە كىرىپ يازدىرلار، مثلاً يازدىراندە بويىلە دىيرلەر كە:

«ئەمدە بو ھېچ دېنچ دورماير، زول ئادىتچىلىك ايدىر؛ بونو بن ھىچ چور ئوگرمەدە يىلمىرەم؛ بونوڭ عەدەسىندەن بىلكە سىز گە يىلەيسىكىز!.. عمومىت اعتبارىلە بو، ھىچ دە پىس ايش دەگىل. بىلكەدە بو، پئونەر تىشكىلاتىنىڭ اھالى آراسىندا داھا آرتىق پىر قوڭ قازانىش اولدوغونو گوستەرىر. لاکن پىز اھالىنىڭ بو چور خوش رفتارېندان لايىقىنجا استفادە ايدە يىلمىرىك، دوغرودان دا كوگوللو صقيلە ئوزلەرنى پئونەر يازدىران بو اوشافدان يقىنا يارىسى ياولدۇشلارى يازىلدۇقلارى اېچىن ياداكى پئونەر اولماق مەدى جەتجە فائەلى اولدوغو اوچون يازىلىرلار (ئەقىشى اوست باش وپرىلەر، ايدە يايالارلا آبارىرلار). حتا - آ ۲۱ آنالارى طرفىندەن پئونەر يازدىرىلان اوشاقلارنىڭ اېچىندە اوپلەلەرى دە اولور كە پئونەرلىگە و پئونەر دەستەسىنە دوستاقتاندا باقان كىشى باقىرلار و ياخود تامامىلە قدسىز و اعتىنادسىز قالىرلار.

بو جور قبول ايديلمەنىڭ نىجەسىدە اوندىن عبارت اولور كە بئونەرلىكە
مىخايلىقى صورئەدە قىد ايديلەن، مىخايلىقى صورئەدە تانىمادىنى اوشاقلارلىك آراسىنا
كچەن بويلە اوشاقلار وقلەرىنىڭ چوق حصەسىنى مشاهدە ايلە كىچىربرەر
و اڭ آخىردا ھەسەدن دوشوب تەماملە سوغوبورلار: بئونەر تەشكىلاتى بونلار
اوزاقدان داھا خوش و مراقلې گورونوردۇ؛ خالبو كە دەستەدە ھىچ بىر تائىش
اوشاق گورمەيىر؛ نە ايسە يازىلمىشدير، اوتا گورمەدە اورادا مىخايلىقى صورئەدە
قالماي دوام اتمەلى. اولور. ايشىڭ بىر چوقونو تلف ايدەندە بو كىيى
شىلەر اولور. اويلە خىيال ايديلمەسىنكە بئونەر دەستەسەنە گىرمىش ھر قىز
و اوغلانى، مراقلاندىرىق و بئونەرلىك ايشىنە ھولەندىرمەك اولار.

پئونەرلىك ئۆزۈ دىخى آفتىف اولماغى، سىياسى انقلاب رۇھلو
اولماق ايستەيىر، جدىلك طلب ايدىر.

بوراسى دا كرك اوندولماسىن كه بوندر دسته سىنيك محيطينده اويون شرطلر اولمايى صورتده بو صنفلر يك جمله سى باتيرىلا يله ن كيى، مناسب واسطه لار موجود اولدوغو حالدا دا بونلار كيت گيده آرتوب انكشاف ايده جكلردير. بو جور اجتماعى آتيفليك اوشاقلار يك هامى سىندا بير وقتدا بويوب

آرتماير: بىعضەرىندە داھا اير كەن ترقى ايتىدىكى زمان، باشقالارىندا ايسە، بالمەكس. بونلاردا نىسبەتە داھا گىج آيلاير. بلكەدە اون - اون يىر ياشتا كىيى بو آقبىلىك جوجوقلاردا ھلە آيىلەمىش اولور. اونا گوردە پۈنەر دەستەسە گىرەن بو جور اوشاقلارى آتتىف يابماق ايچىن پۈنەلەر دەستەسنىڭ مەخپى و. شرائطى ضعيف و بلكەدە ضرەلى اولور: اوشاقلاردا مراق و ھۈسەي اوبىئەتلىق ھۈسەيىنى ئۆزلىرىنى قازاير.

«ھرگوگەرتىنىڭ يىر موسەي اولور». ھالبو كە 8 - 9 ياشلى اوشاقلارنىڭ بىعضەرىندە ايسە، اجتماعى تشكىلاتچىلىق مىلى گۈزە چارپىر. اونا گوردە واقىندا تاثيرمىز آلتىنا آلتىنمان بولە اوشاقلار اىلك اول مەكتەدە دىنچ اوتورمىن شىلتاچىلارنىڭ سايلارنى چوغالدېرلار، سوگرادا كوچە خولقانلارنا قارىشىرلار و ياخود اولجە پۈنەرلەرنىڭ، سوگرادا جوان قومونىستلەرنىڭ تشكىلاتلارنا قارشى آيرى يىر تشكىلات يارادېرلار. اىمدى، نىچە اىتمەلى كە يىر طرفدەن پۈنەر دەستەلەرنى ضرەلى غىزىلەردەن خلاص اىتمەك، او يىرى طرفدەن دە جوجوقلار آراسىدا اولان آقبىلەرى ئوز واقىندا دارىب گىرىمەك مەكەن اولسون؛ بوندان اوترو بىزجە اىلك اول مەخانىزما سىستەمىدە قبول اىتمە اصوللارندىن يىر دىفەلىك واز كىچەلى و بونوڭ ھۈسەيىدە باشقا يىر مەنسەب سىستەم گوتورمەلى. بو جور قبول اىتمە اصوللارندىن يىرنى بىز گۈستەرەك، بودور: فرض اىدەك يىر قىز و با يىر اوغلان گىلر و يا گىرىرلەر؛ رەبىر ايسە، قبول اىتمەدەن اول آپاردىنى صەجىنى اىمدىيە قدر ياپىلدىنى كىيى، يىكى نامزدىت يالگىز آتا - باباسىنىڭ اجتماعى وضعىنى آيدىلاشدىرماق اطرافىندا دەگىل، بلكە اونوڭ (نامزدىك) نە ابلە داھا آرتىق مارقاندىقنى نەيە داھا آرتىق ذوق و مەجىت گۈستەردىگىنى، پۈنەرلىككەن نەلەر بلكەدىگىنى آلدە ايتىدەككەن سوگرا پۈنەرلىككە لازم اولان شرطلەرى گۈستەرىر و پۈنەرلەردەن اىستەنلەن طلبەلەرى (پۈنەر - ياقشى بولاشدىر، نظام و قاعدەنى بوزماز، دەستە طرفىندەن تابشىرلان ھر جور وظىفەلەرى اجرا اىدەر والىخ) سولەيىر، مەكتەب و يا مەخپات بولاشلارندىن 4 - 5 نەقشەدە تشكىل اىتمەك و اجتماعى اىشلەردەن دە يىرنى اجرا اىتمەك تەكلىف اىدېر.

دوغروداندا پۈنەر اولماغى باجاردىن بىكى ئىوت ايت؛ پۈنەرلىككە يازىلماق ايجىن كىن بو اوشاقدا دوغروداندا پۈنەرلىك ھەسى وارسا، شېھەز بونلارلىك جەلمەسىنى اجرا ايدەجىدېر. بو اوشاقلا بىر ابر مەكتەپدە اوقويان پۈنەرلەر واسطەسىلە بونا كېزىلى، ئوزو يىلمەدەن، كۈمك ايتەككە اولور.

اىكېنچى اصول: بىر دەستەدە اولان پۈنەرلەردەن ھەر كىس 3—5 آداملىق بىر غروپ دوزەلدېر، بونلارلا دوستلوق قاتىر، بالاجا بىر ايش اطرافىندا بونلارى بىرلەشدىرېر، سو كرادا دەستەبە داخل ايدېر (مەمكىن دور كە بوبەلىككە ئوبلانمىش 52 اوشاقدان 3 قىرى دەستەبە كېرەمەسىن—مراق ايتەمەلى). دەستەبە كېرەنلەرىك سايى يوق، خاسىتەرى لازم دېر، پۈنەرلەردەن ھەر كىس پۈنەر تەشكىلاتى اوغروندا آقىف بىر تېلەتچى و بوجور غروپلار تەشكىلاتچىسى اولدوغو حالدا پۈنەرلەرىك سايىلارنى دا آرنىماق مەمكىن اولور.

بويە قبول اصولونوڭ اوستونلوگو نەدەن عبارتدېر؟

بو اصول اوزرە، اوشاقلاردان لك چالشقانلارنى و دەگەرلەرنى ئوبلاماق اولور؛ خام عضولەرىك دەستەبە كېرەمەلىرى تەمىن ايدىلېر، اوشاقلاردان بىر قدر جەدىت و چالشقاق طب ايتەككەدە اونلارلىك قىلەرەندە مراق اويادېر.

بو اصولوڭ قورقولو جەتتى نەدېر؟ بو مەنودوڭ بىر قورقولو طرفى وارسا، اودا رەسمى بىر «نامزەلىك اىستازىنە چەوېرىلمەسى، چانسىز بىر شەكل آلماسى» بىورو قراتلاشدىرىلماسى و اوشاقلارى دارىتېب كېرەمەك رولونو ايتىرىب اونلارى كئار ايتەك واسطەسى شەكلى آلماسىدېر. بونلار اولماق ايجىن دە مەمىن بىر ئولجىو، مەمىن بىر ئاتت لازم دېر. بو طلباتلارلىك ھامىسى ھەر جوان قومومونىستە و ھەر كەلجەك فرەقچىبە عائد اولمالىدېر. كەلەيە و كەلەنلىك آبرى آبرى فرەندە ياقىنلاشمىغى باجارماق بويوك شرطىدېر. بويە بىر خاسە آنجاق رەبەرلەرە مەخسۇس بىر صەفت دەگىل، ھەر بىر تەشكىلاتچىنىڭ دا صەقتى اولايلىر.

مەسلە، بو تەكلىفەرلە بوسىتون يىتەمە بىر. بىر چوق باشقا يوللار دىخى بولماق اولار؛ لا كىن اونلارى دا آراماق، آخارماق لازم دېر. ھەر حالدا مەخانىزە مەلىكەدەن بىر دىفەلىك واز كچەمەك، ساھا مەمكىن و قولاي بىز چارا آراماق لازم كىلېر.

مىشلەنىڭ ابىكىچى جېنى ايسە، اوشاقلاربك دەستەلەردە انتظاملى اولمالارنا عائد يوللاردان عبارتدیر.

حلقەلەر سېستەمى- پئونەر تشكىلاتنى قورولوشونىڭ اساس تەلپنە قويۇلموش بىر سېستەمدىر كە بونۇڭدە جىياتى و تەربىەوى بىر قىمت و دەگەرى وادىر.

بويە سېستەمنىڭ دوغرونداندا دەگەرلى اولدوغونو اثبات ايجىن بىر مثال گوستەرمەك اولار كە اودا مەكىدە اوقويان شاكردلەر آراسىندا بايىلان تشكىلاتنىڭ همان حلقە سېستەمى مەتودىلە بايىلماسىدیر.

دېمەك اولار كە بودا، پئونەر حر كاتىنىڭ پراقتىقاسىندا قازانلان آب آشكار موفقىيەلەردەن اڭ پارلاغى دىر. لاكن بو پارلاق موفقتىك ئوزودە دەرىنلشمە كە وگىت- گىدە ايلەرىلەمە كە محتاج دىر. بو مىشلەنىڭدە بىر قادار قارائلىق و رەھبەرلى راحسىز بورافان جەتلەى وادىر. بودا، حلقەنى قومەلقە سالماق اصوللاردىر. بو بولدا چوق جالېشلمىش و چوقدا كوتور- قولار ايدىلمىشىدیر: اوشاقلاربك باشلارى، بويلارى، مىل و رەتبەلەرى، دوستوقلارنىڭ دەرىجەسى. يىلە اونودولمامىشىدیر؛ لاكن يەدە اېستەنىلەن تەجەنى آلا يىلمەك مەكەن اولمامىشىدیر. ختا پئونەرلەر، اېستەدىكارلى كېبى حلقەلەرە آيرىلماغىدا تەكلىف اېتمىشىدەلەر. بو اېشنىڭ نظاما سالىنماسىنى رەھبەر ئوزو يىلە عەدەسىنە گوتورمۇشودۇ؛ لاكن يەدە مىشلە آيدىنلاشمامىش قالىشىدیر. بو مىشلە ايلە اېمىدە بىر قادار يىز اوغراشاو. حلقە، نە كېبى مقصدى تەقېب ايدىر؟ حلقەنىڭ تەقېب اېتىدىكى مقصد بىرلىكدە چالېشماق و پئونەرلەر آراسىنداكى يولداشلىق بىرلىگىنى محكمەلەندىرمەكدىر. 40-50 نفرلىك بىر دەستە ايلە چالېشماق بىردەن بىرە ياراماز، جېن دىر. دوغرو دوو، بىر چوق او يىلە اېشلەردە وادىر كە بونلارى 40 آداملىق بىر قەلەقتىقە بىرلىكدە و بىر وقتدەدە باپماق مەكەندور؛ لاكن بورادادا اون سەكز نفر دن عبارت خېردا غروبلارا استاد اېتمەك لازم گلىر. بويە ايسە، باقىشى اولمازدېنى، بىرلىكدە چالېشماق كېبى اساس مقصد نظردە دوتولاراق (بولداشلىق آراسىنداكى بىرلىك استحصال دىر، بونۇڭ ئوزودە

بیرلیکده جالیشار کن، دوغور بویونور و محکماشیر، قومله قناهه شیرمه 'ا'صولدا بو مقصدده تابع ایدیله بدی. بو اصول قبول ایدیلدیکندن سو گرادا، طبیعی، حلقه ره آیریلماق مسئله سینه، اجرایی دهسته نیک عهده سینه بوراقلان بیر وظیفه نیک خصوصیتله رینه رعایتله حل ایدیله یلییر. بیر مثال گوسته رده. فرض ایدمک که بیر دهسته «اورمانلاشدیرما گونی» نی آپاراجاقدیر.

بورادا بیر جوق چوربه جور ایشلهر اولایلییر. مثلا: آغاج نه کمهک ایجین، الویریشلی یئر تابماق لازم دیر؛ بو مقصدله ده، موافق حکومت اوغانلاریلا دانشماق، جوان آغاجلار اولان یره گبتمهک، چو الار فازیماق، مکتبلی لهری توپلاماق، تشکیل اتمهک، مکتبه، جوان قومونستلر اتفاقینیک اوزه کیله دانشماق لازم گلیر. بوایشله ریک هامی سینی بیر آدام باجارا یلمه ز که.

بو بوک ایجین یاشیلار آراسیندا «اورمانلاشدیرما گونی» خصوصوندا تبلیغات ابارماق لازم دیر. بو وظیفه نی نیجه تقسیم اتمه لی. غریبلار دان (حلقه) بیر ایشیک تیختیقی. جیننی عهده سینه آلیر- آغاجلاری ا کمهک، مناسب یئر تابماق، جوان آغاجلار اولان یره گبتمهک والنخ کیی. ایکنجی حلقه ده بوایشیک تشکیلات جیننی عهده سینه گوتورور، مکتبه، نوزه کله دانشماق، لازم اولان کاراسیلاری (بل، کورهک) تابماق کیی. اوچونجو حلقه اسه، ایشیک تبلیغات طرفینی عهده سینه آلیر- اعلانلار حاضر لاییر، شعارلار یازیر، صحنه له شیرمه لهر، جانلی غزله لر تشکیل ایدیر، مکتبه کی. زاووددا کی دیوار غزله رینه مقاله لهر یازیر والنخ.. طبیعی، ایش بو جور تشکیل ایتدیکندن سو گرا پشونه لرلر دهن هر کس، دهسته نیک عمومو ایشینده اشتراک ایدر کن، عین زماندا اگ جوق سه و دیگی و مراقانندی ایشیده گورور و بو مقصدله ده یوقاریدا گوسته ریلن غریبلار دان (حلقه لره دن) بیرنه گبیریر. اویری بولداش لاریله بیرلیکده جالیشماغا ایشلاییر، بیر داه، ویه جالیشماق، بولداشلیق نوزه کله رینگ ده معن بیر ایش اوزمیرنده محکمه له سینه سبب اولور. زیرا عمومو وظیفه نیک بیر حصه سینی قولله قتیف صورتینده عهده سینه گوتورن بیر غروب (حلقه) عین زماندا دهسته قارشیندا مسئولیتی ده قولله قتیف صورتده اوزمیرنه آلمش اولور. دیمهک که، عمومو

وظیفه نىك موفقیته اجرا اولونماسی تمامله حلقه نىك دقتی، باجاریلی و جالیبقن اولماسیله رابطه لیدیر. بو اصول اوزره ایش یاییلار كن، شونهرلر دمه طرفیندن ویریلن وظیفه نوعله ری اوزره رینه کویلاشاراق، تشکیلات آپارماق، تخیقی وهریش قازاناق کیبی فایدالی مهارت ده کسب ایده ییلرلهر. بو سیسته میك آدینی بز «متحرك حلقه لر سیسته می» قوبوشوق و ییزجه، بو سیسته، حلقه سیسته،ینی داها تکمیل ایدیحی و جوجوقلاریك، اینهره سن و مرانلارینا داها اوتقون بیر سیسته میدیر. بو سیسته اوزره بویوک یاشیلارلا آز یاشیلاردا بیرلیکده جالیشا یلهر؛ بو سیسته، یولداشینی، حلقه لری و تام دهسته نی واحد بیر بدن کیبی یایب محکماندیره ییلر.

بو دائره یه مخصوص اك آخرینجی مسئله، قولله قتیقیزم ایله شونهرلهرده قولله قتیق وهریشله ری بسلمه ك مسئله سیدیر.

اولجه یراقتیق صورته یاییلار بیر وظیفه ده کی قولله قتیقیزم نىك نهدن عبارت اولدوغونو آکلاتاق: بو مسئله نی چوق وقت ییز ایله دوشونوروك که قولله قتیقیزم سانکه معین بیر قولله قتیق عضولهر نىك، عین زماندا بیر وظیفه ایله بیرلیکده جالیشلاریندان عبارت دیر. حالبوکه مسئله یوله آکلاشیلیرسا، او وقت حربی قوممه نیزم دورینه دمیر یوللاری نىك قارلاریش تمیزله مه ك ایچین زور ایله و بیرلیکده جالیشه یریلان بورژیلاریك ایش گورمه شابه نه ده اوزمان قوممونستلهر نىك ایمه چیلک بابوب دمیر یوللاری نىك قارلاریش تمیزله مه لهری آراسیندا هیچ-هتقالیق و آیرایق اولما ییر.

لاکن بورژویلاریك زور ایله گوردوکلهری ایش خاصه لهری بام-باشقا اولان کیبی، قولله قتیق دوشونجه لهری ده ایمه چیلک یایب ایشه کربشه ن بیر دهسته قوممونستلهر نىك دوشونجه لهریندن باشقا ایدی.

دیمه ك که یالکز بو علامت کفایت ایشمه ز، بونوك اوزرینه باشقا علامتلهری ده علاوه ایتمه لی ییک، او علامتلهرده تقریباً بونلاردیر: بیر بنادا یاشایانلاریك كو شوللی صفتله بیرلیکده ایش گورمه لهری؛ موافق اولماق ایسته دیكمز مقصد و غایه نىك عموم و مشترك اولماسی؛ بیرلیکده اجرا ایتدیكمز

ۋەزىپىمى شەخەرلە دوشونمەك و بو ۋەزىپەنىڭ دە، اصل مەقسەمىزە ۋارماق ايجىن
 بىر رابىطە اولدوغونو آڭلاماق ۋاڭ نەپە، مەين بىر ۋەزىپەنى كوردو كوموز
 زمان يىزى بىرلەشدىرەن مەنتەظم بىر قورولوش سىستەمى نىڭ ۋارلىغىدىر.
 اوزمان ۋەزىپەنىڭ بىرلىكىدە ۋەين ۋاقتدا يايلىشى قوللەقنىڭ و قوللەقنىڭ
 آپارلاڭ بىر ايشىڭ يكانە علامى اولمايىب آنجاق تەشكىلاتىمىزنىڭ نواعلەرىندەن
 (فورمالارىندان) ھەمدە عادىي سورتىدە بىرلىكىدە جالېشما اوزرە قورولان اڭ
 بىسپى و قولاي نواعلەرىندەن بىرىنى تەشكىل ايدىر: لاکىن تەشكىلاتىڭ، غروبىلار
 (حلقەلەر) آبرىلماق كېيىدە جىن فورمالارى ۋاردىر. بويە اولدوغو ۋاقت
 غورۇپ و حلقەلاردان ھەر يىرى عومومى ۋەزىپەنىڭ بىر قىسمىنى عەدەسىنە
 كوتورۇپ اجراسىنا چالېشېر؛ قوللەقنىڭ تاپشېرماسىلە خاىر ايشىڭ بىر آدم
 (فرد) طرفىندەن اجرا ايدىلمەسىدە مەمكەندور. بويەكە بو جور تەشكىلات
 فورمالارى عىن بىر ايشى ياپار كىن قوللانلىقلارى زمان، بىر بىرىدە تەكمىل
 ايدىرلەر. بىر مثال كوتورۇڭ: فرض ايدەك كە پئونەر دەستەسى، ھەين المەل جوجوق
 ھەقتەسى، قومپانىيىنى آپارماق اېستە بىر. اڭ اول پئونەرلەرنىڭ عومومى يىغىنچاقلىرىدا
 بو خوصۇسدا بىر سىھىت آپارېلېر؛ سوڭرادا بو ايشىڭ آپارېلماسىنى پئونەرلەر
 پالاتا آلېرلار. بىر دەستەنىڭ آىرى-آىرى غروبىلارى (حلقەلەرى) عەدەلەرىتە
 بىرەر ۋەزىپە كوتورېر. پئونەرلەرنىڭ ئوزلەرىتە شەخسىي ۋەزىپەلەر تاپشېرىلا
 بىلەر (ھەقتەنىڭ مەناسىنى عاڭلە اېچىندە آيدىنلاشدىرماق، بىر جىياطدا ياشايان
 اۋشاقلىرى دەستە جەلپ اېتمەك كېيى).

پئونەر دەستەلەرنىڭ بىر جوقۇ قوللەقنىڭ بىلىڭى، بىر غروبىدا اولان اۋشاقلىرىڭ
 مېخانىقى قومشولۇقلارىندان و پاخۇد بىر ايشىڭ بوتون حلقە ويا دەستە طرفىندەن
 يايلىماسىدەن عبارت يىلېر. ھالبۇكە قوللەقنىڭ ايش تەشكىل اېتمەك ايجىن
 لازم اولان دەگەرلى اصوللاردان بىرىدە بودور كە: قوللەقنىڭ دەستە طرفىندەن
 تاپشېرىلان بىر ۋەزىپە بىر فرد (پئونەر) طرفىندەن مەستىل اولاراق يايلىر.
 لاکىن بو اصولو قوللانما-ان جوق ۋاقت چىكىنېرلەر، اخىياط ايدىرلەر. فردىتە
 (اېندىيۇد، آئىزمە) ۋارمادان قورقۇرلار؛ ھالبۇكە بو اصولى قوللانما قىلادىز،

اوشاقلارنى قوللەتتىڭ قارشىسىدا مەسئۇل اولماق كېيى دە گەرلى يىر نىيە اصولنا
 آلىشمايدان محروم ايدىرىك.
 اونا گورەدە محض اونوڭ نىجەسى اولراق، ئۈنۈرلەر آنچاق دەستە
 ايجىندە ئۈنۈر كېيى دولانير؛ دەستە خارچىندەيسە، او؛ ئوزونو هيچدە قوللەتتىڭ
 مەسئۇل يىر عضوى سايمايىر، و نىشكىلات خارچىندا اولان اوشاقلارنى تەشكىل
 ايتە كەدن عاجز ئالان كېيى دە ئوزودە سوڭرا بونلار قوشولوب جماعتىك
 ضدىنە و ضەرەينە اولان يىر چوق پىس خەتەرلەر تورەتمە گە باشلاير؛
 يانا كە تامامىلە اشتراكسىز ئالير و ئوزونوڭ نىظاملى اولدوغونو بوزغون
 اوشاقلارنىك پىس دولانىشلارنى قارشى قويماقدان عاجز اولور. باجارماير. يىر
 داھا قوللەتتىڭنىك بو مەنادا آڭلاشلىماسى ھەم ئۈنۈر دەستەلەرى ايجىندە،
 ھەمدە خەسۇساً چوقق اولەرىندە يىر چوق غىر مەقبول احوالاتنىك تورەمەسىنە،
 سەبب اولور، مەلا بويە، ھەس؛ «ولى ايشلەمەيىر؛ بن نە ايجىن ايشلەيم» دېدىككە،
 ولى دە: «ھەس، سەفر، غەفار، جەغەر... ايشلەسەن. بن دە ايشلەيم» دېير والخ.
 بويە كە اوشاقلارنىك بىر بىرىنى قىچىتىدۇر مەلەرى ايشن واقتىنىك تام يارىسىنى
 آلىر، صنابىع ايدىر. اونا گورەدە بىز، بويە يارامايان و مەنن احوالاتنى نەظرە
 آلاراق، ارتىق رەسمىي ملاحظە ايتەمدەن، قوللەتتىڭنى و قوللەتتىڭنى مىخانىزم
 صورتىدە دوشونمەدەن واز كېچەرمەك، وظيفەنىك اساس مەقسەلەرىنى اوشاقلارنىك
 ئوزەرىنە آيدىنلاشدىرماق، اجتماعى و لازىملى اولدوغونو يىلدىرەمەك و سوڭرادا
 اونلارنىك (اوشاقلارنىك) قەلبەرىندە كوڭۈللۈ اولماق ھەسنى اويانماق لازىم گىلر.
 اونا گورەدە وظيفەلەرى آيرى-آيرى پايلايان و ايشن پەلانىنى مەزكەرە ايدەن
 زمان ئۈنۈرلەرىدە چاغىرماق، اونلارلا مەسئۇلەشمەك، مەزكەرە ايتەمەك لازىم دېر.
 چۈنكى بونلارنى بو حور باشا سالماق و آڭلاتماق اولار كە عموم و وظيفەنىك
 يىرەر نەوعلەرىنى آيرىلىقىدا اجرا ايدەن بونلار (ئۈنۈرلەر) عىن زاماندا عموم
 يىر ماكتىباتنىك لازىملى ھەسنى ھەساب اولونۇرلار. قوللەتتىڭنىك تەشەببۇس
 اوزەرىنە تەك-تەك وظيفە وىرەمەك سىستەمىنى (قەدىمىي سىستەمى) داھا آرتىق
 كەشلىدىرەمەك، عىن زاماندا بو حور وظيفەلەرى عروب و يا ھەققەلەرنىك قوللەتتىڭ
 ايشلەرىلە يېتىشىدىرەمەك گەرە كەيدىر كە بويەلىككەدە قوللەتتىڭنى قەدىمىي اولايلىسىن.

(دالى وار)

عمومو فنى قىسىم.

ھارمونلار.

بوبرەك اوستو غەدەلەرى.

يازانى: ابوالحسن رحيملى.

مەك شەكلىدە اولان بىر جەت غەدەدەر. ھەرىسى بوبرەك اوزەرىدە وست طرفدە يەرلەشمىشىدەر. بىش ساتىمىرو اوزونا و ئە، اوج ساتىمىرو قالىنلىغا مالەكەدەرلەر. اون آلتىنچى غەدە بەللى ایدىسەدە، فوتقىساي و وجوددا اھمىتى خصوصىدا ھىچ بىر معلومات يوق ایدی.

اون دوققوزىنچى غەدەدەر اورتاسىدا بەللى ایدىلدى كى «آدىسون» خستەلىگى آدلانان خستەلىك، غەدەلەرىك فعالىتە علاقەداردەر. بو خستەلىگە دوشەنلەردە وجودى گوندەن - گونە آرىقلاير، عضلەلەر ضعيفلەر، ھضم پروسەسى بوزولور، دەرینىك رەنگى بوزاير و لەكە سالىر. فېزىولوژىق بو دەگىشكەلىكلەر ياتىدا بىسېخىق خستەلىك دە اوزىتى گوستەرىر: روحو فعالىتلەردە طېبىي گېدېشىندەن چىقىر و روحو بىر آز كىنلىك حاصل اولور. بو بىرەك اوستوغەدەلەرىك خستەلەنمەسى گوستەردىكەمىز بو حاللارى موجب اولور.

بو بىرەك اوستوغەدەلەرىك دەرەندەن تەدقىقى اون دوققوزونجو غەدەدەر سوگوندان باشلاير. نونلارىك ھەرىسى آيرى-آيرى اىكى قىسمدن عبارتدەر: طېش قىسمى و اىچ قىسمى. طېش قىسمى ئەپنەلەل، اىچ قىسمى قروماقېن قىسم دەپلەر. ئەپنەلەل قىسم كوچوك اوزونسوزورادىيال وضعالى حجىرەلەردەن

مشككدير، بىر چوق جېلەلەرى احتوا ايدىر. قروماڭين قىسمىنى تەشكىل ايدىمەن
 حجىرلەر نىسبەتەن بۈيۈكدير. بۇ حجىرلەر قروم و دىمىر دوزلارنىڭ بويانىر،
 باشلىق تارق و يا مور دىنك آلير. (قروماڭين آدلانماسىدە بولمايدىر).

ایستمر تشکله‌ری و ایستمر قونقسیلاری اعتباریلا هر ایکی قسم بیرین
بیریندن فرقلیدیر. نه پته‌لیل قسم نه مبرشوندان قازین بوشلوغونوڭ نه پته‌لیل قسمیتدن،
تاسل غده‌لرینیک تشکل ایتدیگی یهردن حاصل اولور. تاسل غده‌لاریله
اورناقای منسائه مالک اولدوغو کیی نه پته‌لیل قسم قونقسیاجادا همن غده‌لرله
علاقه‌لدر.

قروماڤين قىسمى اوز تشكىلى سىمپاتىق سىكرلار سىستېمىنىڭ مېشاندن باشلاپ،
اونوڭلا بىرلەر تشكىل ايدىر، ئەمىرىئونوڭ 5 نىچى آيتا دۇرغۇ سىمپاتىق
سىستېمىدىن آيرىلماغا و بو بىرە كەلەرنىڭ اوزەرنە طرف دۈنەمە گە باشلاپ. اوز
فونقېسايىنچادا قروماڤين سىمپاتىق سىكرلار سىستېمىنە ياقىندىر و ھەمەن سىستېمى
قىسمە اوز تائىرى آلتىنا آلىر .

بو بىرەك اوستوغدەلەرنىڭ فونقسىيەسىنى آجىق آڭلاشقانچىن سىمباتىق سىڭىرلار سىستەمىنى خاۋرلامالىق. وجوددا اىكى دورلو سىڭىرلار سىستەمى اولدوغو معلومىدۇر: مەركىزى سىڭىرلار سىستەمى و سىمباتىق سىڭىرلار سىستەمى. بونلار وجوددا باشقا-باشقا وظيفە آپارىر. مەركىزى سىڭىرلار سىستەمى وجود و خارىجى عالمەلە علاقەدار ايدىر، اورغانىزمى خارىجى عالمەلە وقوع بولان وقەلەردىن خىر ايدىر و ھەمدە وقەلەردە قارشى اورغانلارلا مەيدەن وىضىت آلدۇرىر. سىمباتىق سىستەمىڭ خارىجى عالمەلە اىشى بوقدۇر؛ او. وجودك خالى اورغانلارنى بىر-بىرىلە باغلار، اونلارنىڭ قىلىنىدە سازىش و اوقۇتلىق تامين ايدىر.

سیمبائیک سکیولر سیسٹم می اوزلیکینده ایکی حصه آرلیئر: اصل سیمبائیک سیسٹم و بارا سیمبائیک سیسٹم. بولارلیک هر ایکسینی بیرلیکده وجودوڭ بوتون ایچ اورغانلارینا گیدیر، فقط ییری دیگه رینیک یایدیغینیک تهرسینی یایر: اصل سیمبائیک سیسٹم وجودوڭ بعض اورغانلارلیک فعالیتتی شدتله ندردیگی تقدیرده نارا سیمبائیک سیسٹم اولارلیک فعالیتتی آغیرلادیر و عکسینه... مثلا. اصل

سىمپاتىق سىستەم وجوددا كى قان قابىلارنى دارالدېر، ياراسىمپاتىق سىستەم سە، قان قابىلارنى كەنشەلەيدىر.

قروماقنى قىممەت افزا ايتىدىكى ھارمون آدرەئالين آدلانىر. بو بىرەك اوستوغدەلەرىك تەدقىقە اوغراشان عالمەردەن اولىوەر و شتەفەر (1894) بو- بىرەك اوستوغدەسىنىك قروماقنى قىممەت ياپىلمىش ئەقەترانى حيوانىك وجودنا (قاننا) شىرىغا ايدەرەك تىيىت ايتىلەرەك آدرەئالينىك تائىرىلە وجوددا قانىك تىيىقى آرتىر، ايرى قان قابىلارنىدا قانىك تىيىقى $\frac{1}{4}$ آنموسفەرە واردىر. قانىك تىيىقى آرتىران دامارلارىك قىيىلماسى دىر و دامارلارنى قىيىندا آدرەئاليندىر. سوڭرالار عالمەرە لاپورتاآرلاردا سىنەر. يولى ايلە باشقا مادەلەردىن آدرەئالين استحصال اتمەگى اوگەندى و اونوك خاصە و طبعى دەھا دەرئىدن تەدقىق ايتىدى.

آدرەئالين قانا شىرىغا ايتىرىدىكى زەمان بونون قان قابىلارنىا عىنى دەرجەدە تائىر اتمەيدىر. كوچوك آرتەريالار و قابىللار قوۋەتلى تائىر- ياپىر (اونلارنى دارالدېر). اطراف آرتەريالارنىا جزئى تائىر ياپىر، جىگر و دماغ دامارلا- رىنا، ھېچ تائىر ايدەمەيدىر. قارا جىگرىك، بوبرەكلەرىك، مەدەنىك آرتەريالارنى داھا چوق دارالدېر، قلىك وەناسىنى ايسە، عەكسەنە، گەنشەلەيدىر. (سىمپاتىق سىستەمدە بولى تائىر ياپىر).

آدرەئالينىك بولى تائىرى دامارلاردا قانىك عومىي صورەتدە تىيىقە سىيىت وېرىر، قان وجودوك ايجەرى جەتلەرىدن اطرافە، آق جىگرلەرە و دماغا دوغرو آقۇر و بورالاردا توپلانير. آدرەئالينىك اڭ اوراق دوزاسى يىلە وجوددا اوز تائىرىنى گوستەيدىر.

آدرەئالين قلىك قىلغىنى آرتىرىر و قوۋەتلەندىرىر. (سىمپاتىق سىستەمدە - بونو ياپىر؛ پاراسىمپاتىق سىستەم سە عەكسەنە، قلىك قىلغىنى ضەيفلەيدىر و آغىرلايدىر). آدرەئالين ھىم اورغانلارنىدا تائىر ياپىر و بورادا كى تائىرى، بىرقادار مەكەيدىر. ھىم انبۇەسىنىك سىقتورلارنى قاپايدىر، مەدە و باغىرساغىك دېوار- لارنى ھەركەدن سالىر، ھىم غەدەلەرىنىك قىيىتى بو كەلدېر و اونلارىك افرزىنى چوغالدېر (سىمپاتىق سىستەم مەدە و باغىرساغىك - ھەركىنى ساقلايدىر.

ھضم غىدەلەرنىڭ افرازىنى چوغالدىر؛ پاراسىمپاتىق سىستېم - تام بونوڭ عىكسىنى ياپىر. توكروك غىدەلەرنىڭ افرازى قاتىلاشپىر و ياپىشقانە-سىلاشپىر. جىگرلەرنىڭ برونخىلارى آدرەنالىنىڭ تائىرىدىن كەنىشلەنپىر.

آدرەنالىن افراغات اورغانلارنىڭ دا فعالىتتە تائىر ياپىر: بوبىرەكلەردە سىدىك ھىۋولونو آرتىرىر، سىدىك كېسە-سېنى گەنىشلەدپىر. سىدىك بوللارنىڭ تقاضىنى آرتىرىر و بونوڭلادا سىدىكىگى سىدىك كېسە-سېنە آقوب توبلاناماسىنا سېيىت وپىرىر. آدرەنالىن غىدەلەرنىڭ تقاضىنى آرتىرىر، دەرىدە كى يىغمەنت ماددەلەرنى آزالدىر، نوبو آغاردىر و سىرەكلەدپىر.

آدرەنالىن دالاغىڭ دا فعالىتى اوز تائىرى آلتىنا آلىر. بوبىرەكە وجودا داخل اولدوغو زمان لەقوسىتلەرنىڭ سابى بىر مەكب ساتمىروقايدا 2000 نە قادار قالقىر (غادى اولاراتى بونلار 6000 - 10000 دپىر).

آدرەنالىنىڭ تائىرىلە سىدىكىدە شىكرىڭ مىقدارى آرتىر. بو وقە گوستە-رىر كە قارا جىگرەدە آدرەنالىنىڭ تائىرىلە شىكرە استىھىالى چوغالپىر، قان شىكرە جەتپىدىن زىنكىلەنپىر، بوبىرەكلەردە قانداكى آرتىق شىكرى قاندىن تىرىپ ابدىرىر و سىدىكە وپىرىر.

بورايادەك سوبىلەدىكىلەرمىز گوستەرىر كە بوبىرەك اوستە - غىدەلەرنىڭ فعالىتى و ھارمونونوڭ چوغالماسى بىر چوق اورغانلارنىڭ فعالىتتە بەلىلى باشلى دە كېشىكىلىكلەر ھاسىل ابدىر، بو داخلى دە كېشىكىلىكلەرلە علائەدار اولارق اورغانىزمەدە آز چوق خارىجى دە كېشىكىلىكلەردە اوزىنى گوستەرىر. مىللا: پولس آرتىر، ھرىكلەر اىتىلەشپىر، گوز بەبەكلەرى گەنىشلەنپىر، دەرنىڭ رەنگى آغارىر والىخ. عىكسى تقىدىردە يەنى قىروماقېن فعالىتتە ضىقەلەدىكى زمان پولس آغىر-لاشپىر، ھرىكلەر سىستەشپىر، گوز بەبەكلەرى دارالپىر، باغىرىق اىتى اىشلەپىر، وجود چوق تەرلەپىر، توكروك و گوز باشى افرازى چوغالپىر والىخ..

ئەيتەلىال قىسمىڭ فعالىتى. بوبىرەك اوستوغىدەلەرنىڭ بو قىسمى خولپن آدلانان ھارمونو تدارك ابدىر و تائىرىنى بو ھارمون واسطەسىلە اجرا ابدىر. خولپن ھارمونو دماغدا ولىمفا دوگونلەرىنىمەدە ھاسىل اولور.

خولپن آدرەنالىنىڭ ياپىدىقلارنىڭ تەرسىنى ياپىر. فقط، بونوڭ تائىرى آدرەنا-لىنىكىندىن ضىقەدپىر. خولپن قىلىك تقاضىنى آغىرلادىر و سىرەكلەدپىر، قان قابىلارنى

ھالەن انسانلارنى بۇ دورى تەمبەرەمەنتە «آيرىقىدا» «شېرە» بىي اساس گوتور-مىشىدى. بۇ بولگۇ ھارمونلار نۇقتەسىنچەدە بىر قانداق دوغرو جىقىر. تىروئىدا و بوبرەك اوستو غدەلەرىك فەالىتى قوتلى اولورسا، سانغونىق تىبى تىلرايدىر. (چابوق و قوتلى). تىروئىدا قوتلى، فقط بوبرەك اوستو غدەلەر ضعیف اولورسا، مەلنخولىق تىبى تەیین ایدىر. (چابوق و ضعیف). تىروئىدانىك فەالىتى آشاغا و بوبرەك اوستو غدەلەرىنىكى قوتلى اولورسا، خولەرىق تىبى (آغیر و قوتلى) تىلرايدىر. ھەر ایکىسىنىك فەالىتى آشاغا اولدوغو زمان فله غماتىق تىبى (آغیر و ضعیف) تەیین ایدىر. شىخىت تىلرىندە بۇ ھارمونلارنىك قومىناسیونو بولە بىر جدولە گوستەرىلە يىلیر: + اشارەلەرى غدەلەرىك فەالىتىك قوتلى اولماسىنى، - اشارەلەرىسە، ضعیف اولماسىنى گوستەرىر.

ھارمونلار	تىروئىدا ھارمونو	بويۇك اوستو-غدەلەرى ھارمونو	تەمبەرەمەنتلەر
سانغونىق	+	+	
مەلنخولىق	+	-	
خولەرىق	-	+	
فله غماتىق	-	-	

بەص انسانلاردا ھەر ایکى غدە اورتا دەرىجەدە فەالىتدە بولونور و بۇ زمان طبیعى، اورتا بىر تەمبەرەمەنت تەیین ایدىر. شىخىت و تەمبەرەمەنت تەییندە بونلاردان علاوه آز-چوق باشقا غدەلەردە رول اويناير و بونلارنىك تاثيرلە ھەمن دورى تەمبەرەمەنت اطرافىدا غروپلانان چوق مىخلف وارىيانلار میدانا کلىر.

• سول ھەدىر: مصطفى قولىيف

1, 2 və 3-ncü gyrypların Turq dili dərsləri *) hakkında metodic məqtyb.

Jəni Məqtəblərdə kiraət dərsləri və onyn məksədi.

Qəhnə məqtəblərin əvvəlqi (1, 2, 3-ncü) gyryplarında iqi cur dərş qeçirdi: birisi dil; iqincisi də hisab. dil dərşini kiraət qitabları öjrətirdi; onlarda olan materjallarda muəjjən parçalardan: mad-di və əxlaki hiqajələrdən ibarətidi.

Hesab dərşi də sajlaryn əməlijatları, birdə bəz karıxdırıcı və həjatla heç munasəbəti zadı olmyjan məsələlər ilə doly idi.

By iqi dərşdən başka bir də nobə usylilə imla dərsləri qədir, və bynyn da butun no'lərini jıgsak içində diqtə ilə kopjədən gejriri bir sej tapmarık.

İmdiği məqtəblərin dərş xusysynda əl atdığı mənbə çok zənqin xəzinələrdir: həm də verilən dərşlərin hansı jəzajılca fajda-lı olan sejlərdən bəhs etdiqdən başka yzakların bejinlərini tərbi-jə əjləməjə, iradələrini kuvvətləndirməjə də jardımcıdır.

By mənbə'lər təbijət, zəhmət, cəmiyet dir, imdi yzaklar by mənbə'lərin içinə atılacaq, oradağı materjalları ja rəhbərli və ja-xydrəhbərsiz tədkik edəcəq, təsnif ejləjəcəq, bir birləriilə danlızıkda bylynacaklar; dili, jazılı və butun elmləri bir alim qibi by zənqin materijalların içində əzləri javaz-javaz jaratacaklardır.

Jykarıdan bəri sejlənən by iqi dəvri tytyzdyrsak hər halda by nəticəjə qələ biləriq: əsqi məqtəblər çok dar çərçivədə verdiq-ləri materjalı həjatla əlakəsiz və hazır verirdi.

Bynynla yzagi fitrədən kəjatdan yzaklaşdırır, onyn aktivli-jini öldurur; icad və qəzf kabilijətini əlindən alırdı.

İmdiği məqtəblər isə bynyn təmam tərsinə iz qəurur: yzakı butun elmilərin mə'xəzi olan bir xəzinə içinə atır: elmi kanyınları hazır verməjir; yzakların özünə qəzf etdirir.

Bynyn uçun də aktif adamlar jetidirməji mycid və qazif insanlar əmələ qətirməji bojnyna qəturur, Je'ni məqtəblərdə yzak-

(*) Xəlifa zadə M. A. tərəfindən jazılınca və Syltanof A. ın rəhbərliji ilə idarə olunan komysjon tərəfindən təshih və təsdik olınmyadır.

ların izləməq usyllarıda əsqilərə bakanda ajrıcadır; byrada izlər fərdi bir halda deşil, dajima cəmiyyət kollektif usylynda aparılır.

Yzaklar by tərzdə çalırdırmak sotsijalizm kyrylyzy uçun hazırlık qərməq deməqdir; byda jenə əsqi meqtablər ilə daban dabana zidd bir haldır.

Səjlədiyimiz əsaslar jeni meqtabləri jaratmış və əsqi meqtablərin butun e'lmı metodologıjasını jıgmışdır, bynyn uçun kiraət qıtablarınnın mundəricat və təsnifini dəqişdirmiş və tədris tərzinə də bir çök jeniliqlər ilavə ejləmişdir. By meqtybda biz həman jeniliqlərdən bəhs edəcəyiq.

Jeni kiraət qıtabları.

Jeni meqtabi jaradan və əsqi meqtabi qəqundən jıkan əsaslar kiraət qıtablarınnın təsnifini və parçalarını da dəyişdirdi.

Əfsanələr kiraətdən tamamilə kaldırılmış, bir çök əxlakı və dini əsaslar jıklılmış oldygyndan onlardan bəhs ejləjən həqajələrdə tyllanmış, kyry və həjatla əlakəsiz olan maddi hiqajələr belə səhnədən çəqilmişdir; imdiqi qıtablara kojylan parçaların dəlalət ejlədiqi movzy'lar muhit və həjatda tamamilə tapıla bilir.

Məvzy'lar fəsillərə rıajət olnarak verilmiş hər fəsildə təbiət-dən, zəhmətdən, cəmiyyətdən bir çök materjallar alınarak materjalizm dijaketikası uzrə jaazılmışdır.

İlq dəfə jazılan by qıtabların təsniflərində, ifadələrində əlbətdə bir çök janlılıklar varsada muəllimlərin dikkət və ehtimamlar'ile bynlarda duzəldiləcəqdir.

Hər halda byrası ajdındır; qıtablar jeni əsaslara qərə jazılmış və əsqi qıtablara daban dabana ziddir, bynlar ilə də jeni meqtabləri biz Azərbajcanda kyracagık.

Qıtablar ana dilində jazılmış və həman həman jerli lugətlər ilə ifadə edilmişdir; həjatdan yzak terminləri çök az dir; bilxassə əvvəlqi həqajə dajıma sonraqlar için hazırlık qərə biləcəq mahiyyətdədir, bynyn uçun kiraətin texnikasında yzaklar əziyyət çəqməəcəqlərdir, çök hiqajəqi muəllimsiz də okyjb kana biləcəqlər. Parçalar təsvir, təhqijə və dijalozy tərzində jazılmışdır. çök vaktıda təsvirləri muəllimin syalları vasitəsilə təhqijələri (hiqajə tərzində olanları) danırdırmak ilə və dijalozyları da (danlık syratında olanları) dramatizatsiya ilə səjlətməq lazımdır.

Jeni usylıda kiraət dərsləri verırqən muəllım joldazlar bir çok jeni əsaslara rəajət etməlidirlər, o əsaslar bynlardan ibarətdır:

1 — kiraətə qırmədən əvvəl, kiraət parçasını açmak için (tapırık) məvzyları;

2 — mə'nəvi və məntiki təhlildə materjalizm məntiki;

3 — kiraət parçasından sonraql (gajə) tapırıklar;

4 — azad kiraətlər.

By jeni əsasları aparmak için məqtəbdə bir çok zərtlər də lazımdır; muəllimin dərslərə jakıl hazırlana bilməsi, öz başına sınlı idarə ejləməsi və bynyn qibi bir çok işlər...

Bilxassə muəllım joldazların elmca kuvvətli olması da by zərtlərdən ən muhumudur.

By zərtlər tapılmayan jərlərdə muəllım joldazlar butun əsasları jərlərinə jətirməq məcburiyətində dəjildirlər. Mumqun olan əsasları məqtəbdə tədbik ejləməq mumqun olmaları isə hələliqdə bırakmak muəllimlərin öz əhdəsinə byrakılır. İmdiliq by jeni əsasların izahına qeçəq: əvvəlcə tapırıklardan başlamak lazımlı qələcəqdır; ancak byndan kabak muhum bir məsələ hakkında azacık mə"lymat verməq qərəqdır. kiraət dərslərində tapırıklar muhum jər dytməkdədir.

Dejilə bilir qı məqtəbdə kiraət dərsləri bir sahat vakt dytarsa təxminən tapırık iqi sahat kədər muddət istəjir; əlbəttə bynların həpsini kiraət saətlərindən almak mumqun dəjildir; bojlə cə həftənin bir qununda ancak bir dənə kiraət dərsləri verməq mumqundur, by isə oky və jazıdan yzları qeri salar.

Bynyn uçun məqtəblərdə, programda qəstərilən kiraət saətləri dərsləri də qetməlidir; ancak tapırıkların islah və tərtib və həvalə işləri isə təbiijət və vətən zinaslıq içinə daxil edilməli və daha dogrysy iqi gıryplarda vətən zinaslıq və təbiijət dərsləri by qibi tapırıklardan ibarət olaraq kiraətə dajılma hazırlıq qərməli və kiraət dərsləri də öz jərində həman dərslərin yzakların zəhnində məhqəmləzməsinə ajılca qəməq etməlidir.

Tapırıkların həmsini zəjəd təbiijət və vətəniyat dərsləri ədəjəməzsə o zaman az, çok kiraət dərslərindən və həttə hesabdan da qəsib onlara verməq ola bilər; by zərtilə qı tapırıklarda hesabı mələqəjə də əhəmmiyyət verməlidir.

Tapşırık.

Yzaklara bir parçayı okymak həvalə ejləmədən kabak onyn anlazılmasına qəməq ejləməqdən ətru bir çok hazırlıqlar qərulməlidir qəhnə məqtəblərdə də by hazırlıq vardı; ancak by iz muəllim ilə mutəəllimlərin arasında olan muqaləmədən ibarət idi. By muqaləmə qimi vaxıtda xijalı bir təzadə qədirdi, qimi vaxtda muzahədə vasitəsilə olyrdy. Hər iqi təzadə muqaləmə yzaga syval verib muəjjən jərə dikətini cəlb ejləməq və muəjjən sərhəddə cavab almakdan başka bir iz qərmurdu. By muqaləmədə yzaklarda mustəkill tədkik kabiliyyəti bəjumurdu; onların jaradıcılıqları artmırdı; muəllimi əklinə, syvalına tabe' olmak, dar çərçivə içində cavab aktarmak ilə iqtifa olynyrdy; imdi isə by cur muqalimələrə məqtəblərdə muəllimlər çok muzdərdd kaldıqları zaman muracəət etməlidirlər.

İmdi by muqaləmə əvəzində jeni məqtəblər "tapşırık" usylına muracəət edirlər. Tapşırık usylynda okynacak parçaya janaşan və jaxud parça məalının özündən ibarət olan məvzylar qəturulur, tədkik için mutəəllimlərə verilir. Onlar da ja təqliqdə ja kollektif halında ja öz bəzərlərinə jaxud da muəllimin rəhbərliylə həmən məvzyyn verilən cəhətlərini tədkik edir, tapdıqları cəhətləri savadsızlıq dövrlərində xatırlarında dytarlar, bəjuq gyyrlarda isə dəftərlərinə kejd edirlər. İmdiqi zamanda kiraət qitablarına kojylan parçalar əlqədəqi təbiət kyrylyzyndan; əlqənin cəmiyyət əlakələrindən, zəhmət kyrylyzlarından qəturulmuş məvzy'lardan ibarətdir. Bynyn için yzaklara verilməsi lazıym qələn tapşırıqlarda həjətdən yzaga çıkmayı bacarmıjacaklar.

Jalınız kiraət parçasını seçərqən mumqun oldıkcə yzəqlin jaradığı fəslidə numynəsini muhitdə tapa biləcəji məvzylardan ibarət olmasına diqqət lazımdır. By zərtə rəajət edilirsə tapşırık için veriləcəq işlərdə fəslə və həjəta tamamilə yjmyz olacakdır.

kiraət qitablarında məhəldən və fəslədən hətta zamandan yzak məvzy'larda vardır. Məsəld: kəza çocyqları için vizkalar; imdiqi çocyqlar için dəz dəvrindəqi əqin, traktor olmajan bir qəntdən qətru traktor ilə əqməq havanın təzjiki, kaplan by kəbildəndir. By cur təsadifiərdə tapşırık için nıdeldən təcrübə alətlərindən əvhədən və rəsmdən istifadə olyna bilir.

Tapşırıqlar mumqun oldykca mutəəllimlərin öz kərarı və muəllimin rəhbərliylə olmalıdır; by jol ilə iz qərməji bacarmıjan

muəllimlər yazılara vəzifələri dogrydan dogryja tapşırıla bilər. Tapşırılark hər gryp mutəəlliminə verilə bilər. Ancak veriləcəq məvzyy yazığın tətqiq kuvvəti fəvkində olmamalıdır. Sonra ejn məvzyyngrypda tətqiq olynə biləcəq cəhətlərini jakız seçməq, by cəhətləri də yazıkların quclərinə yjdyrmək qərəqdir. Məsələ: ilq grypda mutəəllim ajləsinin qərduju ev izlərini tətqiq edə bilər; qənd Zyraslının izini muhitdə olsa belə tətqiq etməji bacarmaz.

By cur məvzyy'də iğinci və uçuncu gryp tələbələri tətqiq edə bilərlər. Jalınız iğinci gryp məvzyyn bə'si tərəflərini uçunculər isə daha murəqqəb cəhətlərini arazdırmaqlıdır; əlbətdə iğinci gryp tələbəsi Zyra Sədrinin vərqi jəğdigına, məqtəbə jərdim ejlədiqinə, jol kajrıldıqına dikkət etməji bacarar; uçuncu Dairə İspalkomilə əlakəsini ətrafilə arazdırıla bilər.

Tapşırılğı vermənin tərzi də jenə hər grypda bir—birinin ejniloa bilməz...əvəlqi gryplarda yazıklara məvzyyn tətqiq ediləcəq cəhəti ajdın və əjanlı olmalıdır; je'ni əvvəlcədən muəllim byny ajdınlaşdırılmalı.

Iğinci gryqlarda tətqiq cəhətləri daha umyny olmalı, uçuncu gryplarda isə daha mucərrəd qətməlidir.

Misal için „baharda daqlar“ məvzyyny qəturəq.

Uçuncu gryp için Tapşırılq.

- 1 — Daqların nəbatları
- 2 — Daqların nəbatları arasındaqlı karlar
- 3 — Daqların hejvanları nə naldə ola bilər

By jolilə verilən tapşırılğa, uçuncu grypyyn mutəəllimləri tətqiqdən sonra azagıdaqlı cəvabları hazırlamaqlı bacararlar.

1 — Daqlarda otlar qəjərmiz, aqaqlar jazarmız, zəgal, karaqat çiçəq açmız;

2 — Kyzej və aqaqlar arasında kalan karlar ərijir sel halında aqlır

3 — Jer altında bylynan karınca və həzərat uzə çıkmız, kyzlar jyva tiqməyə dəbəzlamızlardır, qəçəri kyzlar da qəlmizlərdir; halby qi iğinci gryp tələbəsi için by cur tapşırılqdan o cur cəvab almak mumqun dejildir; by cur cəvabı, onlardan almak için tapşırılq zy plana qirməlidir:

- 1 — Baharda daqların otları aqaqları nə hala qirir.
- 2 — Kyzejlərdəqi karlar necə olır?

3 — Jer altı hejvanları, əhli və qəçəri kyzlar nə kajırlar.

Byna okzajan səvallar vasitəsilə iquinci gyryp mutəəllimlərinədən 3—cu gyryp mutəəllimlərinin cəvabı alına bilir.

Hər iqi gyrypyn verdiji cəvab ejni olsada tədkik kuvvətləri bir ola bilməz.

Çünqu iri gyryplar tədkik için məvzy'da muhummm noktələr byla bildiqləri halda iquincilərdə by məharət tapıla bilməz.

Bynyn uçun də uçunculərə umymy syrətdə verilən tapşırık, qincilərdə daha derin və daha incə qetməlidir.

Birinci gyrypda bilxasə ilq altı ajda yzaklar kıraətdə qeçəcəq ot, taja qibi qəlmələrin, ja xud (pajızda mallar tailada olır) qibi cumlələrin mədyllylarına (mə'nalarına) bəsit syrətdə dikkət edib jadlarında qərduqlərini saklıja bilərlər, altı ajdan sonra artıq byradada tapşırıklar qənizcə və mufrədatlı bir əəqlə qirə bilər.

Gyryplar irəlilədiqcə kiraət parçasının hazırlığından ətru verilən tapşırık məvzy'ları da çox ihatəli, yzyn və'dəly olmalıdır. Bynyn uçun muəllimlər kiraətdən bir neçə əlakəli parçaları seçməli və həpsinə də hazırlıkdan ətru məvzy, verməlidir.

Məsələ: kiraətdə fərz edəlim qi, toprak sınağı; bostanda toprak sınağı; bostanı pejinləməq, jer əqməq qibi bir neçə əlakəli parçalar var; by parçaların hamısına jardımdan ətru qeçən il tazaca pejinlənmiz olan bir jeri tədkik için yzaklara tapşırık verilə bilir, əzu də bojlə olır.

1 — Qeçən il jerin nə rənqdə oldygyny komzylardan sormak;

2 — Byrada jer jejəsi sonra, nə kajırdıgını sormak;

3 — Jerdəqi imdiqi toprak rənqi nə cur olybda by hala qəldiji.

4 — Qənddə byna ajrı misallar (mezədə duzluqlərdə).

İtə by tapşırık ilə uçuncu gyryp tələbələri jykarıdaqı parçaların hamısına jarajan hazırlığı qərə bilirlər.

Sınakların by cur qənizi, bəjuq gyryplarda çox fajdalıdır; xırda gyryplarda isə fajdalı olamaz, yzaklarda nəticəli bir zəj duzəldə bilməzlər.

Tapşırıkların tədkiki zəhmətə səqənsə daha aktif və həjatca daha fajdalı olır. Məsələ: (pajızda pambık) parçasını açmaq için veriləcəq (pambık tarlası) məvzyyında yzaklar pambığı dərməqlə bərabər tədkik ejləsələr fəvkəl-ədə fajdalı olır.

Bynyn üçün də yzaklara təsərrüfatla məşğul oldykları zamanlarında—qi məqəblərdə tə'til qedir—ajlık hətta daha çox muddətli tapşırıqlarda verilməlidir.

Məsələ: qitablarda jaj fəsli izlərinə əjd bütün məkalələrin tapşırıqları jajdan kabak verilməli və pajızda istənməlidir.

Əlbətdə qi bojlə yzyn muddətli tapşırıqları ilq guryplarda verməq mumqun dəjildir. Tapşırıqların qimi nəv'ləri də vardır qi mutəəllimlər qərđiqləri zəjləri ejni məqəbə kolleksijon kajra bilərlər.

Məsələ: qəndin topragını tədkik etməq için bir tapşırıq verilmiz isə byrada yzaklar civardaqlı xırda dəz, kym, topraklardan ispiçka kablari,na numynələr toplamajı da bacararlar.

Japrarlar məvzyynda qərbarı (nabatları və japrarları və japrarları kyrydyb saklamak) japa bilərlər, bojlə jerlərdə tapşırıq planı,na kolleksijonda daxil edilməlidir.

Modeli qildən bilən və rəsm halında çılzılmasl mutəəllimlərdən ətru fajdalı olan tapşırıqlardada əl izi tərəfləri plana daxil edilməlidir.

Tənəzzəhlərdə muəllimin istiraqile qeruləcəq bir tapşırıqdan ibarət olmalıdır. By zərtlə qi hər xırda kiraət parçası, için məqəbi bozaldıb tənəzzəh ilə vakt itirməməqdən ətru və qəniz ədədi çox olan məvzy'ları, tənəzzəh tapşırıq əqlində aparmalıdır.

Jeni məqəblərin bir məksədi də mutəəllimləri kollektiv halında izləməyə alıxdırmaq oldıqlını muəllim joldaşlar hər halda bilirlər. Ancak jalnız ictimai tərbjə ilə kollektiv izlərdən bir nəticə çıkarmak olmaz; kollektivə mustəkill fiqirli bejin ilə qirməyə nfədlərin beluqda heç menfəəti ola bilməz.

By nəktəji nəzərdən mutəəllimləri mustəkill tədkikə alıxdırmaq məksədi də jenə tərbije və tədrisin nənbədə kojdygy məsələlərdəndir.

Qlədəqce tə'rif edəcəq olsak jeni usul tərbijanin muhum bir tə'rifidə bojlə çıkar: tərbijə mustəkill və jaradıclı zəhinlə ictimai birməksədə çatmaq için birliqdə izləməq və jazamak kabiljətini kazandırmaqdır. Bynyn için tapşırıqların qimisini yzaklara verirqən təqliqdə izləmələrini tələb etməli; bynynla onlara mustəkill jaradıclı bir kabilijət kazandıracağız. Çox vaktada birliqdə qerulməq için tapşırıqlar verilməlidir; bynynla də onları kollektiv çalızmağa alıxdıracağız.

Nihajət hər iqi durlu tapşırıkda, ojlə bir tərz qəturməlidir qı mutəəllimlərin izlərinin məhsuly ictimai mənfəət və əhəmmijjəti olan bir nuktəyə toplansın.

Misal için (Qəndin topragını tədkik) tapşırığını qəturəq: Fərz edəq qı byny fərdi olaraq yzaklar tedkik ejlədilər və kolleksijonda topladılar, byny ictimai bir nuktəyə cəlb için meqtəbdə bir toprak kolleksijony düzəltməq qafidir. By kolleksijona yzəqln birisinin qətirdiji qirəq dazın, o birisinin pejinli topragını daha obirisinin əzqə zəjini versəq müstəreq birkolleksijondüzəltməqlərinə və onyn uçun də hər fərdin hissəsi oldygyna də mutəəllimlər kinaət ejləsələr kollektifi bir məksəd hasıl olmyz olr. Dogrydan dogryja müstəreq olaraq japılmək için verilən tapşırıklarn özundə isə by məksəd vardır.

Əlbətdə bütün fərdi tapşırıklarn nəticəsini kollektifi bir hala qətməq mümqun dəjil; çək vaktəda lazıml də dəjil, fərdi tərbiyənin də məqtablərdə çək əhəmmijjətli oldygyny onytmamək lazımdır.

Sınıfda tələbə çək isə; kollektif tapşırıklar, vəzifələrin kolləktif tərəfindən tələbələrə ajlanması lazımdır, sonradə əsnasında onları ejn məksədə izləjən bir neçə bəluqə bəlməq də mümqundur.

Bə"zən bir məvzyyn müxtəlif cəhətlərini, müxtəlif fərdlərə jaxud müxtəlif boluqlərə pajlajıb, tədkik və sonra birləzdirməq də mümqundur məsələ: (qəndin topragı) məvzyynda bostan toprakları bir bəluqə, orman toprakları bir bəluqə, diqərləri də daha əzqəsinə kolləktif tərəfindən həvalə olynyb sonra birləzdirilməsi də mümqundır. Ancak hər məvzy, by cur pajlamak, hər sınıfda by cur hərəqət ejləməq dogry dejildir.

Məsələ: xırda sınıflarda tədkik olynan məvzyyn yzaklar bejnində qəlunması nəticədə heç bir butunuluq əmələ qətirə bilməz, necə qı bir çək məvzy'larda əzu butunləzə bilməz..... Kollektifi tapşırıklara muəllim əzudə qirə bilər, byrada yzaklar qibi çalızar; onlara rəhbərliq edər; nəticəyə də bir fərd qibi zəriq olrysa by izin çək tərbiyəvi fəjdası olar.

Bə"z ağır məvzy'larda by cur hərəqət ejləməq lazımdır; məvzy'ların ən ağırlarından muəllim, bir muəllim qibi hərəqət ejləsə də zərər jəkdyr; ancak by cur hərəqət nə kədər az olsa tərbiyə bir o kədər jəkəl olar.

Tapşırık materjallarını tərtibə salmək mutəəllimlər iclası və ja muəllimin əzu tərəfindən qəstərilmiş plan uzrə tapşırıklar

tədkik edilib (jri gyryplarda) dəftərə jazıldıkdan ja xud (xırdalardə) jadda saklandıkdan sonra əldə edilən materjal məksədə yjgynləzdırmək için tərtib və tesnif ejləməq izi bəzlamalıdır.

Hər halda yzakların topladıkları materjal, plan çərçivəsinə və bizim istədiqimizə tamamilə yjgyn ola bilmijəcdır. Qimi yzak az, qimisi çox materjal ilə ortaja çıkacak, qimisinin topladıqlı bəlqədə heç isə jaramıjacak. Toplanmız kolleksijon materjallar da jenə by halda olacaq.

İstə by pəraqəndə mə'lymatları məksədə yjgynləzdırmək için sınıf izini bəzlamak lazımdır. Byrada toplanan əhəmmijətli materjalları yzaklar ilə birliqdə tərtib ejləməq, plana kojmək, icab edənlərin modelini duzəltməq, qərəq olanların rəsımlərini çizməq qibi izlər qərməlidir. By qibi izlərin çoklygy muəllımləri "vakt itər, deyə koryktmamalı, byrada aparılan musahəbələr kədər dil hazırlıqlı qərə biləcəq heç bir dərş jokdyr. Byrada kyrylan planlar kədər jazı ejrətəcəq, imla qəstərəcəq vasitə tapıla bilməz.

Byrada yzaklar əzləri verilən məvzyə dajir mə'lymat jgmək mələqəsini, mə'lymatı tərtib və təsnif ejləməq iktidarını, jeni qəlmələri jazmak və ejrənməq kabiliyyətini aktiv olaraq kazanır, bir danə by cur izin fajdası on danə məvzyy imla syrətində kopjə ilə jazmanın fajdasından çokdyr.

Jykarıda qərulduj qibiu tapzırlıklar bir çox cur ola bilər, jalınız təq bir kiraət parçasını okytmak için verilmizləri vardır bynlara (bəsit) deyəq; birdən zijadə kiraət parçalarına qiriz hazırlamak fiqrilə verilmiz tapzırlıklar vardır; bynada (murəqqəb) deyəq. Bəsit tapzırlıklardan əldə edilən materjallar təsnif edildiqinə həman saətdə kiraət parçasına hazırlıq vəzifəsini qərəcəq materjalları yzakların qəzünə çarpdırılmalıdır. By cur materjallara dajir söz və plan jazıqlı qeçərqn parçadaqlı çətin anlaqlı bilən lüğətlərdə sejlənməli, kollanmalı.

Murəqqəb tapzırlıklarda isə by son iz, parçalar okyndykca japılmalı: Jə'ni hər parça okyndygy zaman murəqqəb tapzırlıkdə toplanan materjallara muracəət etməq və parçaja lazım olan mə'lymatı tazadan açmak, by əsnədə çətin qəlmələri plan jazısında və muqələmədə izlətməq lazımdır; teqrar edəq qı, tapzırlıklar və onlardan toplanan materjalları izləməq, kiraət parçasına qiriz hazırlıqlıdır by hazırlıq əvvəlləri (muqələmə) adlanırdı, və jalınız muqələmədən ibarət olyrdy. İmdi isə aktif bir iz halında qedir. Mum-

qun oldykca kiraətə qiriz hazırlıqlı by kajda da qetməlidir; mum-qun olmadıqlı təkdirdə isə əsqi "muqaləmə, jolyıny da hələliq mən'i etməjiriq.

Mə'nəvi təhlildə taza məhtəvijət.

Dytakqi tapşırıqlar tədkik olynmyz, kiraət parçasına hazırlıq için lazımlı qələn izlərdə qerulmuşdur. Byndan sonra kiraətə qiriz bəzəlamalıdır təfsiri kəraətin hissəsində jeni məqtəblərin o kədərdə jeni əsasları jokdyr; bizim jeni prensib olmaq üzərə əhəmmijət verəcəqimiz bir məsələ varsa oda məntiki təhlil məsələsidir. İmdi məntiki təhlilin gəjəsiyzaklara Marks məntikilə aləmə bakmaqlı əq-rətməqdir. İmdi məntiki təhlillər yzaklara əqrətmelidir qi insanda o biri həjvanlar qidi jəzənamak için təbijətlə mubərəzə edir; bynyn mubərəzəsi jəpdiqlı alətlər evlər və sair vasitələr ilə olyr. Həjvan daima bədənini, insan mədəniyyəti mubərəzəyə yjdyryr. Zəhmət jəzəmanlın ən əsaslı vasitəsidir; zəhmət və təsərrüfatlın tərzinə qərə in-sanlar cəmiyyətlərini kyrmysəldır, kyracaklardır.

By əsaslarda hazırlanan yzaklar dogrydanda Zyra və Sosjalist kyrylyzy uzvu ola biləcəq xərafətçilikdən, məvhymatçılıqdan by fiqirlər ilə kyrtıylacak və aləmə maddi bəkiizilə bakacakdırlar. Mə'nəvi təhlil içində qeçilməsi lazımlı olan maddi dijalektika əsasları bir fəlsəfə kədər ağır qərunməməq için bynları əməli bir neçə misal ilə bağlajak: fərz edəlim qi iquinci gyrypda traktor mənzyməsində "çok qarlıdır qəndçilərə traktor, səzununmə'nəvi təhlilin-dəjiq byrada yzaaklar ilə əzəgıldaqlı danlızıqlı aparılıqlı.

- nə için traktor əqin için qarlıdır?
- Çünqu dərin və tez kazır.
- Tez kazanda nə olyr qi
- az zəhmət çəqilir, çok jer kazır.
- Çok jer kazılmanın fajdası nə dir
- çok bygda sepilir, çok məhsyl alınır
- deməq qi traktor ilə biz az zəhmət çəqib çok məhsyl alı-
rık və rəəht jəzəjırlık jəkıl traktordan kabak nə izlədirdiq.—Qotən
- By varqan traktory nə için kajırıldı
- Çünqu bynynladaha çok iz qərməq olyr
- ondan əvvəl nə vardı.—X13
- Nijə qotan kajırıldı
- Daha qarlı oldygy için

- Deməq qı insan həməzə nə cür alət kəjirməgə çalıxır.
- Qarlı
- Əqinçiliq için traktordan daha qarlı alət ola bilərmı
- Kəjrilə olar
- Düzəltməyə çalıxmamalımlı
- çalıxmalı

İzə biz by cür səval və cəvab vasitəsilə yzəklərin zəhinlərində jeni və maddi fiqirlər ojatdıq. insanlar iləridən bəri çalıxıb əqin alətlərini dəjizdirə dəjizdirə dırmıylardı:, az zəhmət sərf edib çök məhsyl əldə ejləməq fiqrilə alətlər by vaktə kədər dəqizmiş byndan sonra da dəqizəcəqdır, kənaətini yzəklərə verdiq. By dəfə traktory, jərlin biçin məzlinin, biri qun elektrik, okydykda by fiqirləri alan yzəkda axır, hər halda əzəgıdəql kənaətdə ojanacaq: insan təbiətlə mubarəzədə müvəfəq olmaqdan ötəri istehsal alətini hər zaman mubarizəyə musaid hala qətiməlidir, jəzamanın ən qəddəq jolyda bydyr.

By fiqri dəziyan kafalar, icad və qəəfə bacarsa da, bacarmasa da daima sə'j ejləəcəqdır. y fiqirdə olan adamlar jəzəmək için məvhymata qonyl vermijəcəq və aktif olaraq həjat izini, mubarəzəsini özü aparməyə bəzliəcəkdır.